

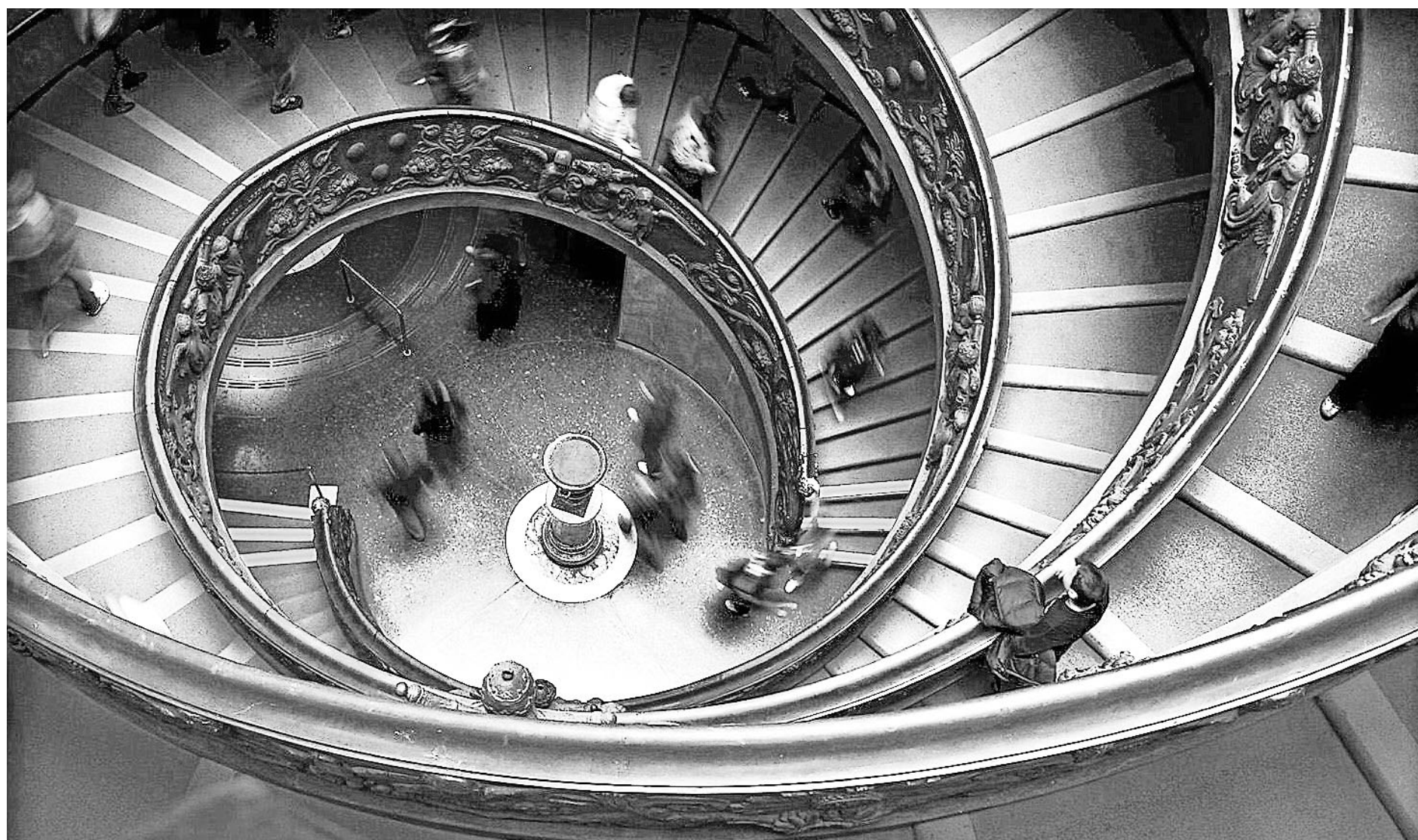
01 MAIO DO 2008 - NÚMERO 715

rdl

REVISTA
**DAS
LETRAS**

Os Óscar da fotografia

Fotógrafos de Óscar

Máis de 49.000 candidaturas presentáronse aos Premios Internacionais de Fotografía Sony (Swpa, polas súas siglas en inglés), considerados unha especie de Óscar fotográfico. Os galardóns, que se entregaron a semana pasada en Cannes, presta tamén unha especial atención aos fotógrafos afeccionados. Entre eles, quedou gañador en tema de Arquitectura o alacantino Emilio José Mariel (na imaxe desta páxina). Os traballos premiados ofrecen unha fascinante galería dos camiños polos que transita a fotografía contemporánea, con revelacións tan impactantes como a da británica Vanessa Winship, elixida polo xurado como a Fotógrafa do ano, ou a mexicana Livia Corona, que nas súas instantáneas amosa as monstruosas consecuencias da especulación construtora nas sociedades actuais. No monográfico de hoxe reproducimos algunhas das fotografías galardoadas, incluídas catro pezas características do lendario Phil Sterne, recoñecido en Cannes co Premio Legado a toda unha traxectoria.

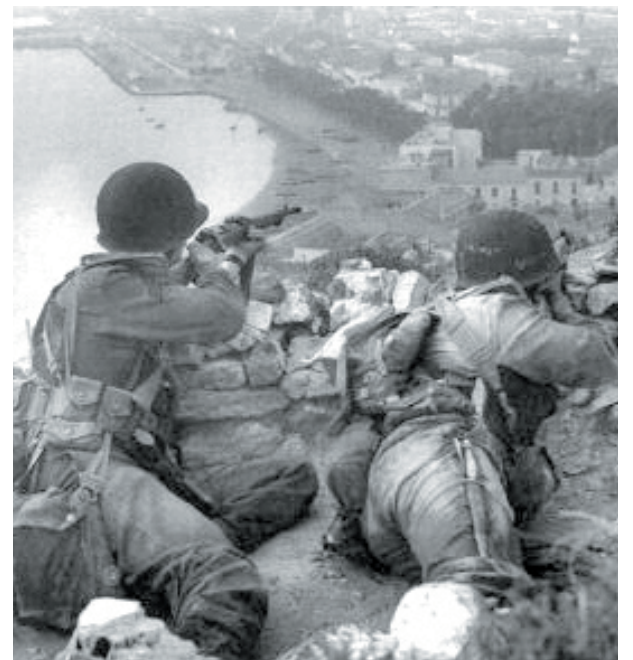

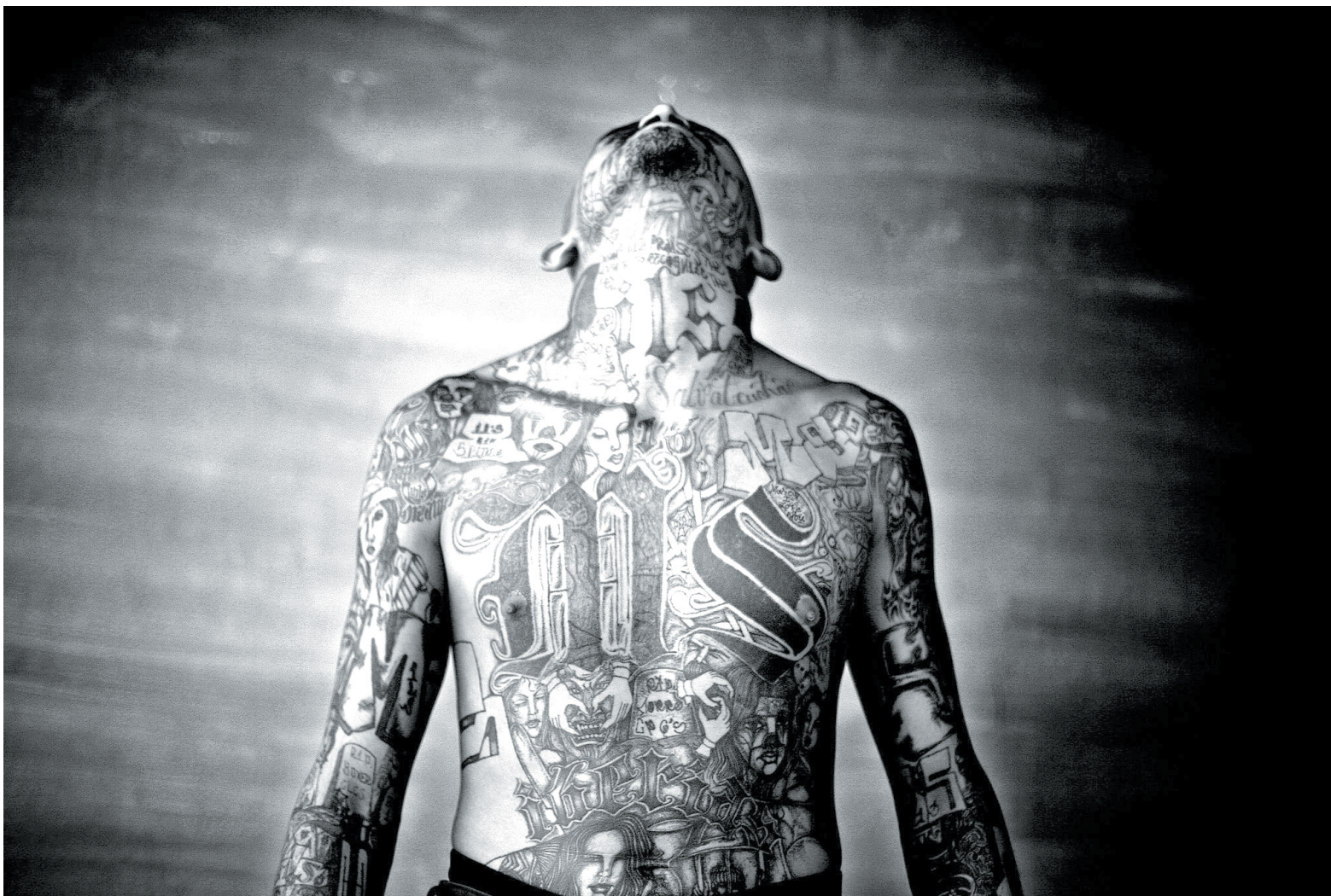
O lendario fotógrafo Phil Stern (Filadelfia, 1919) conseguiu o galardón do Legado, un recoñecemento que lle chega cando está a piques de cumprir noventa anos e tras realizar algunhas das imaxes icónicas dos acontecementos emblemáticos do século XX, desde os soldados da II Guerra Mundial, as atmosferas lumínicas do jazz, as lendas de Hollywood ou a natureza máis escintilante. Stern, que agora bota de menos o xornalismo da súa época, comezou a traballar en 1937 en Nova York, pero pronto se trasladou a Hollywood, onde comezou unha carreira que o levaría a fotografar os grandes nomes da idade dourada da industria cinematográfica americana. Moitos dos retratos hoxe célebres de James Dean débense a Stern e as imaxes dunha Marilyn Monroe de aspecto máis desprotexido son obra súa. A esta listaxe poderíanse engadir moitos outros rostros que el fixo inesquecibles coa súa cámara, como John Wayne, Marlon Brando, Humphrey Bogart ou Frank Sinatra, ao que retratou desde a súa xuventude durante máis de corenta anos.

Cando lle entregaron o premio en Cannes, Stern recoñeceu que a súa posición agora ía máis alá de calquera concesión: "Podo contar o que me

dea a gana sobre as celebridades hollywoodenses, porque non hai ninguén que me poida corrixir. Podo dicir, por exemplo, que Frank Sinatra era unha boa persoa, pero tamén dicir que era un malvado". Agora, desde o seu retiro dos Ánxeles, o que máis lle estraña é que a xente o entreviste, porque "toda a miña vida estiven ao outro lado", no lado dos xornalistas e dos fotógrafos, e "teño unha mestura de sentimentos contraditorios cando me prestan atención. Síntome avergoñado e, á vez, divírteme".

A súa "peor experiencia" foi durante a II Guerra Mundial, como fotógrafo do Exército estadounidense. "Non sei exactamente o que ocorreu. Para min é duro pensar que esas terribles cousas puideron pasar". E mentres fala, amosa as marcadas e as longas cicatrices dos pulsos, que chegaron a ser practicamente seccionadas cando case perde a vida na batalla de Tunisiaco o exército alemán, dirixido polo xeneral Rommel. Stern –que tamén estivo noutras batallas do norte de África, como a de Alxeria, ou na de Italia– cre que a II Guerra Mundial "foi un tempo tolo" e, con tinguiduras de amargura, engade: "É duro crer que todo o que ocorreu era real. Que realmente ocorreu".

Moisés Saman converteuse no mellor fotoperiodista do ano con 'As bandas de El Salvador', un recoñecemento que vén coroar a vertixinosa traxectoria deste fotógrafo peruano (Lima, 1974) establecido en Estados Unidos –traballa para o 'Newsday' de Nova York– que foi testemuña gráfica de excepción

en dous dos acontecementos bélicos máis importantes das últimas guerras: as guerras de Iraq e a de Afganistán. O seu nome fíxose célebre cando se deu por desaparecido en Bagdade, xunto co xornalista Matthew McAllester, no ano 2003. Logo, sóubose que se salvaran fuxindo a Xordania.

A fotógrafa alemá Natalie Bothur (Bremen, 1980) convenceu o xurado no apartado de Espido coa súa peza *Ruecksicht*. O traballo recolle a imaxe dun home aínda que Bothur é especialista en re-

tratos femininos, especialmente para as revistas de moda. Tamén se ocupou amplamente da natureza, en imaxes marcadas polos xogos da luz e a composición.

A fotógrafa mexicana Livia Corona gañou na categoría de Arquitectura o Premio Internacional de Fotografía Sony cunha serie de fotos onde cuestionan a capitalización por parte das compañías urbanizadoras “do noso desexo de ter casa propia”.

As súas instantáneas “examinan a manifestación do produto vendido baixo a etiqueta de *Fogar*”, cunha particular atención “ao impacto visual destas casas sobre o instinto creativo e social das novas xeracións que, actualmente, se forman dentro delas”.

A fotógrafa inglesa, Vanessa Winship foi elixida Fotógrafo do Ano pola súa serie *Sweet nothings* (*Nadas doces*). Winship, un dos nomes emerxentes da fotografía británica, tamén foi recoñecida co galardón de Retratos. Nacida en 1960 e célebre polas súas fotografías de Albania e a súa descrición dos Balcáns, Winship presta unha atención especial ao mundo infantil, tema precisamente da serie que lle

valeu o triunfo nos Óscar da fotografía. Sobre esa paisaxe humana construíu tamén os seus retratos da India, que amosan con toda crueza a menesterosa situación dos rapaces das castes máis baixas, obrigados a convivir nun labirinto de lixo. Froito da súa afección ás viaxes é unha serie sobre as vodas en Grecia, onde o retrato se combina cunha luminosa mirada de ironía.

Dous estudantes cataláns, Oriol Lladós e Salvi Danés gañaron na categoría *University Shoot Out*. Os dous mozos, estudantes no Institut D'Estudis Fotogràfics de Catalunya competiron en dúas quendas contra estudantes doutras nove escolas, que procedían cada unha dun país eu-

ropeo. O Institut D'Estudis Fotogràfics, que se fundou no ano 1972, recibirá 45.000 euros en equipamento da firma Sony, como obxectivos e cartóns de memoria para as cámaras dixitais de 4GB, e os dous estudantes unhas cámaras SLR de Sony.

Dúas fotógrafas, a alemá Valeska Achebach e a brasileira Isabela Pacini, impuxéronse na categoría de Moda dos galardóns. A súa serie enfróntase ao mundo da moda desde unha mirada nada com-

pracente, con modelos que se afastan lonxe do estereotipo habitual e paisaxes urbanas de tendencia realista. As dúas fotógrafas traballan xuntas desde hai xa algún tempo.

O holandés Robin Utrecht, de só vinte e oito anos, conseguiu o galardón de Deportes coa serie *Soccer Team*, o estremecedor retrato dun equipo de fútbol da cidade de Freetown, en Serra Leoa, formado por xogadores que teñen algúns dos seus

membros amputados por mor da guerra civil que viviu o país africano. Utrecht traballa para a axencia ANP e as súas instantáneas poden verse con frecuencia nos xornais, en España a través da Axencia EFE.

O suízo Eduard Meltzer alzouse co Premio no apartado de Música e espectáculos con esta fotografía en branco e negro. Outros galardonados dos Óscar da fotografía foron na categoría de Abstracto, a estadounidense Anita Cruz-Eberhard *Target*

Series (Series obxectivo), e en Publicidade, o italiano Fabrizio Cestari con *Made in Japan*. En Natureza, o premio foi para as instantáneas en branco e negro de animais do italiano Giacomo Brunelli. En Ciencia, premiouse a Thomas Deerinck.

Coordinación: A.R. López e Montse Dopico. Deseño: Signum.

A fotografía de portada é de **Giacomo Brunelli**, que gañou o apartado de Natureza dos galardóns de Cannes

08 MAIO DO 2008 - NÚMERO 716

rdl

REVISTA
DAS
LETRAS

Aquel 68

Aquel 68

Hai corenta anos, o mundo axitouse coa mítica revolta de maio

Montse Dopico / A.R. López

No 1968, e case de forma simultánea, varios países rexistraron unha revolta xeneralizada contra os seus sistemas e estruturas de poder. Foi unha eclosión que cambiou a democracia e que hoxe, corenta anos despois, pervive a través de movementos reivindicativos e antiglobais. Galicia, París, Berlín, Praga, Roma, México, Adis Abeba ou California foron algunhas das áreas afectadas por unha revolución con música propia –no caso galego eran Voces Ceibes; en España, Raimond; en California e París o rock– ou heroes singulares que neses anos forxaron a súa carreira política. O balanço desa herdanza –que o actual presidente francés, Nicolás Sarkozy pretende “liquidar”, dixo– é dispar: para uns tratouse dunha revolución frustrada que a dereita asimilou en beneficio propio; para outros foi o inicio dun cambio de mentalidade sen o que hoxe sería imposible comprender a sociedade contemporánea.

Na foto, saído do encerro da Facultade de Filosofía e Letras. Compostela, 1968. Ao fondo, un grupo de policías nacionais –os célebres e temidos ‘grises’– vixilan a saída. A instantánea pertence ao arquivo de Vicente A. Areces

No amencer do 12 de marzo de 1968, perto dun milleiro de estudantes que permanecían pechados desde tres días atrás no edificio central da Universidade de Santiago foron desaloxados pola Policía Armada sen opor resistencia. Mentres ían saíndo, cantaban o *Gaudeamus igitur* e, xa fóra do recinto, entoaban o *Venceremos nós*, unha tradución ao galego do popular himno antisegregacionista americano *We shall overcome*. O encerro na Universidade foi un dos máis simbólicos episodios do auténtico pulso que o estudantado galego tendeu o rexime franquista no curso 1967/1968, adiantándose ao maio do 68 francés.

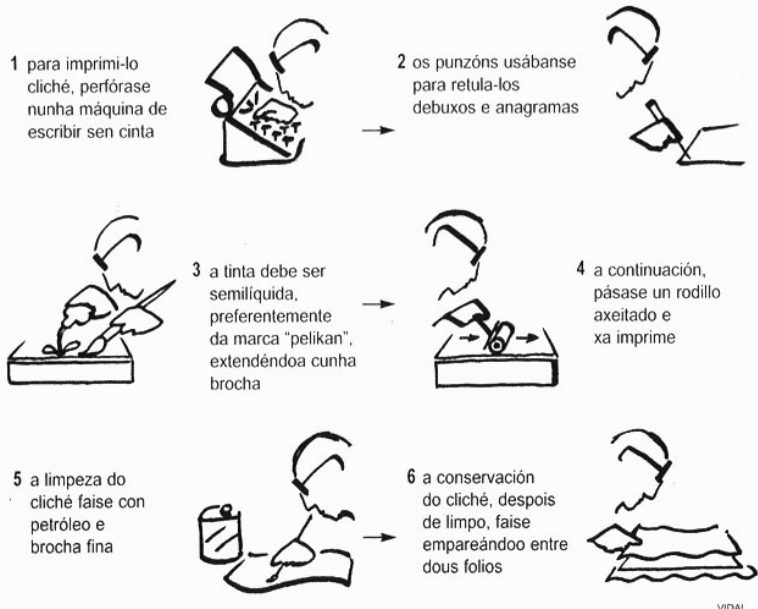
As tensións agromaran aos inicios do ano lectivo. Na Facultade de Ciencias, a actitude do decano, Joaquín Ocón, foi xerando un clima de resistencia e loita contra o poder académico. Ocón prohibía actos culturais e reunións sindicais, non recoñecía os representantes electos polos estudantes para as cámaras da facultade, e negábase a devolver os cartos das matrículas destinados á Asociación de Estudantes para a organización de actividades culturais. Os alumnos responderon á volta das vacacións de Nadal coa folga, que comezou na Facultade de Ciencias para estenderse a Medicina, Económicas, Letras e Dereito. As detencións e a apertura de expedientes por parte das autoridades franquistas dos delegados e estudantes máis activos non se adiaron. A mediados de marzo produciuse o peche no edificio central da Universidade, tras varias manifestacións polas rúas da cidade. Os estudantes reivindicaban, segundo ratificaron as multitudinarias asambleas celebradas aqueles días, a dimisión de Ocón, a retirada das denuncias presentadas contra os alumnos e a readmisión dos expulsados, o recoñecemento dos delegados electos, a devolución dos cartos retidos e o uso libre dos locais das asociacións. Tras o rexeitamento por parte do estudantado da oferta de acordo do reitor, Jorge Echeverri, a Policía interviu para desalojar o edificio.

Pero o conflito non rematou daquela. Veciños de Santiago, medios de comunicación, intelectuais, artistas, parte do profesorado e catedráticos, pais, e mesmo o cardenal Quiroga Palacios reclamaron o diálogo entre as partes. Mentres continuaban as asambleas e a folga, os representantes dos alumnos na Facultade de Ciencias foron procesados e condenados a catro meses de reclusión maior e unha multa. Os líderes máis destacados das mobilizacións foron detidos, e algúns deles encarcerados. Outras universidades do Estado, que vivían tamén momentos de axitación, promoven accións de solidariedade con Santiago. O réxime reaccionaba con medidas represivas e coa remuda do ministro de Educación. En Santiago, a situación complicábase para os estudantes, ameazados coa perda da matrícula. Algúns resultan feridos en enfrontamentos coa Policía, e continúan as detencións e encarceramentos. O conflito vaise xeralizando en Galicia, producíndose paros nas Escolas de Comercio e Náutica da Coruña e na de Enxeñeiros Técnicos de Vigo.

Ante a proximidade da Semana Santa, os detidos son excarcerados a primeiros de abril, e as sancións governativas son condonadas. Os estudantes acordan a volta ás clases de modo transitorio, a partir do día 18 coa condición de que fosen retiradas en dez días as sancións académicas. Ocón fora trasladado a outra Universidade, e o reitor anuncia a devolución dos cartos dos alumnos de Ciencias e a autorización para que as asociacións de estudantes seguisen coas súas actividades. A Xunta de Goberno apoia unha solicitude ao Ministerio para o levantamento das sancións académicas. Tras a comunicación por Madrid da suspensión da aplicación destas sancións, e acadado o acordo neste senso nas asambleas, os alumnos deciden abandonar de xeito definitivo a folga.

Arriba, asemblea no patio da Facultade de Filosofía e Letras en 1968. No cento, asemblea en Farmacia. Abaixo, croquis de como funciona unha vietnamita

FUNCIONAMENTO DUNHA VIETNAMITA

O maio do 68 galego asentou os seus alicerces nun contexto moi determinado. No 1965, a conflitividade na ditadura acadaba niveis ata entón descoñecidos, da man de sectores obreiros e intelectuais. A mediados dos anos 50, a loita universitaria estalara en Madrid, e inauguraba o camiño da disidencia organizada no ámbito estudantil –as mostras de solidariedade en Galiza existiron, pero non foron moi importantes–. No noso país, o aumento do alumnado, o cambio do perfil sociolóxico do estudantado, –co reforzo das clases medias–, e o desenvolvemento de pequenos grupos de activistas que comezan a cuestionar o oficialista Sindicato Español Universitario (SEU) contribúen a sentar os piares da rebelión do 68. Comunistas, nacionalistas e sectores cristiáns deseñan estratexias de intervención da Universidade que cristalizan na formación da Asociación Democrática de Estudiantes, que gañará as eleccións nas facultades no 1967. A propia apertura tecnocrática do réxime promovida nese tempo para acalar os descontentos favorece o proceso de xermolación dunha estrutura sindical estudantil desligada da tutela do SEU.

Os estudantes centraban entón as súas reivindicacións na loita pola representatividade sen interferencias das autoridades, na participación de carácter democrático e na xestión autónoma das actividades culturais. As novas xeracións de galegos atoparan na cultura unha canle de resistencia fronte á ditadura, a través de colectivos como o Brais Pinto de Madrid, O Galo en Santiago ou O Facho na Coruña. No curso 66/67, diversos acontecementos serviron de preludio do que viría despois. A supresión de actos culturais organizados polos alumnos, a denegación de espazos de reunión e os atrancos ao espallamento de boletíns dos estudantes, o festival musical do cantante Raimon, a lectura dun discurso crítico coa autoridade académica nun acto de licenciatura en Químicas, contribuíron a crear un clima mental entre o alumnado que desencadearía en mobilizacións no curso seguinte.

O historiador Bernardo Máiz sinala no seu libro ‘Galiza na Segunda República e baixo o franquismo’ diversos factores condicionantes que se sumaron no caso galego aos mundiais: a rebeldía dunha xeración frustrada, imaxinativa e utópica que coñecía por viaxes, lecturas, discos e cineclubs outros modelos sociais; o galeguismo en alza que ía calando na mocidade e o activismo do PC, UPG, PSG e novas forzas como o Partido Comunista de Galicia.

Os tres meses de conflito na Universidade galega supuxeron máis que un dos piares da resistencia antifranquista nos últimos tempos da ditadura. As mobilizacións foron, segundo a interpretación de Ricardo Gurriarán, escola de cadros políticos e da actuación política organizada no noso país; laboratorio para a mudanza das relacións de xénero –as mulleres acadaron nas protestas un salientable protagonismo–; e do impulso da recuperación da inqueda estudantil pola lingua e cultura galegas –o grupo Voces Ceibes naceu por esta época–. Bernardo Máiz salienta, como un dos resultados das revoltas nas aulas, a experimentación dunha Universidade paralela á oficial socializadora nunha nova ética e estética.

Pola súa banda, o autor do estudo ‘Crónica de Fonseca’, Carlos Morais, sinala o carácter político, e de reacción da elite intelectual das novas xeracións contra un sistema autoritario e represivo, que define o movemento estudantil galego daquel tempo. O 68 marcou, para este experto, o inicio dunha etapa de protesta universitaria organizada que se prolongaría ata o 1981. Fracasado, segundo cre Morais, o intento de reformar democraticamente a Universidade no 68 –de feito, no curso posterior houbo unha volta atrás en canto a represión–, o movemento continuou ante a insuficiente democratización do Estado coa Transición.

Na imaxe de arriba, voandei-
ra da actuación de Raimon
en Galicia. No centro, o can-
tautor Benedicto –membro
de Voces Ceibes– nunha das
súas actuacións. Abaixo, bo-
telín do Partido Comunista de
Galicia

SANTIAGO DE COMPOSTELA

PRIMEIRO RECITAL DE RAIMON EN GALICIA

ESTADIO DA RESIDENCIA
9 de maio de 1967.

Edita: Departamento de Actividades Culturales
de la Asociación de Estudiantes de Santiago.
GRAFINSA - LA CORUÑA Dep. Legal: C. 102-1967

a voz do pobo

¡Proletarios de todos
países unidevos!

ORGAO DO PARTIDO COMUNISTA DE GALICIA — ANO I N° 2 22 de Septiembre de 1969 — Precio 5 pts

Comunicado de la Dirección del P. C. de Galicia

Con motivo del cierre de la campaña de los 30 millones, y dado el momento crucial de crisis de la dictadura, el Comité Ejecutivo del Partido Comunista de España ha hecho público un llamamiento (véase «Mundo Obrero» del 2 de septiembre) para la realización, hasta finales de 1970, de una campaña con los objetivos siguientes:

- Reclutar millares de nuevos militantes;
- Aumentar la distribución de nuestras publicaciones;
- Intensificar y mejorar la labor de educación teórico-política;
- Colectar más millones de pesetas;
- Fortalecer el Partido teórico, político y orgánicamente e impulsar el desarrollo de la lucha y de los movimientos de masas.

En dicho llamamiento se subraya que la realización de una campaña por objetivos tan importantes será la forma más eficaz y combativa de conmemorar los gloriosos aniversarios que se cumplen en abril del año próximo: el centenario del nacimiento de Lenin y el cincuentenario del Partido Comunista de España.

La dirección del Partido Comunista de Galicia, identificada con ese criterio político y

los objetivos que con el esfuerzo colectivo de todos los comunistas españoles deben ser alcanzados, ha tomado el siguiente acuerdo:

- Saludar la decisión de que se lleve a cabo la mencionada campaña;
- Examinar y discutir con toda la atención que merece dicho llamamiento y su aplicación práctica a las condiciones específicas de Galicia;
- Recomendar a todas nuestras organizaciones y militantes la realización de dicho examen y discusión;
- Tener en cuenta el resultado de ésta en los Comités provinciales y en las demás

organizaciones básicas para la elaboración de un plan concreto de realización de la campaña en la esfera de acción de nuestro Partido.

Dicho plan abarcará compromisos concretos sobre los siguientes puntos:

- Reclutamiento de nuevos militantes: Promoción Lenin.
- Difusión de «Mundo Obrero», «A Voz del Povo», «Nuestra Bandera» y demás publicaciones clandestinas del Partido.
- Difusión de las obras de Marx, Lenin y demás literatura marxista-leninista.

(sigue en pág. 2)

En col do Plan Marisqueiro

No noso número pasado chamabamos a atención dos marisqueiros, dos traballadores en xeral, de todo o noso pobo, sobre o Plan Marisqueiro, aprobado recentemente polas Cortes de Franco. Inda que no espazo deste artigo non poidamos tratar como quixeramos os distintos aspectos do mentado Plan, si queremos dar a nosa opinión sobre

o mesmo, particularmente dende angle social.

A grosso modo podemos dicir que, a través do Plan trátase de legalizar a apropiación das praias e bancos comunales de mariscos —por seren comunales, son de todos— por catro palanquios cheos de dife-
ro. Si se aprobase esa Lei, como foi votada privaríase a milleiros e milleiros de fami-
lias galegas de nadar un pouco de mar no

Os ecos aínda vivos do Maio

A entrada da Policía na Sorbona o 3 de maio do 1968 para desalojar uns 300 estudantes, reunidos para protestar contra o peche doutra universidade, a de Nanterre –nas aforas de París–, foi a faísca que prendeu o movemento que hai 40 anos sacudiu a sociedade francesa e que contaxiou ao planeta enteiro. O mítico Maio do 68 foi, segundo un dos seus máis emblemáticos líderes, o agora eurodeputado dos Verdes, Daniel Cohn-Bendit, coñecido daquela como *Dany o Vermello*, o lanzamento dunha xeración, a do *baby boom* da posguerra, “á conquista das liberdades”. Para outro dos seus protagonistas e ex director de *Libération*, Serge July, o Maio foi o encontro en París dunha “onda internacional” a ritmo de rock, que viña dos Estados Unidos e do Reino Unido con amplificación na guerra de Vietnam, e a dimensión dunha crise eminentemente francesa.

O movemento que acabaría paralizano o país durante máis dun mes, pola folga xeral decretada no mundo obreiro e estendida logo a outros sectores, partiu da universidade de Nanterre, ocupada parcialmente o 22 de marzo por un pequeno grupo contestatario. O peche do centro levounos á Sorbona ese 3 de maio. Ante a entrada da Policía nese “santuario”, centos de estudantes fóronse congregando pola noite na praza da universidade parisiña, subiu a tensión, os axentes lanzaron gases lacrimóxenos, houbo enfrontamentos violentos, decenas de feridos, e uns 400 mozos arrestados, aos que lles caeron diferentes penas de cárcere. Como un regueiro de pólvora o movemento estendeuse a outras cidades.

O 10 de maio quedou como a “noite das barricadas” no Barrio Latino e o primeiro ministro, Georges Pompidou, anunciou a liberación dos arrestados, a retirada da Policía da zona e a reapertura da Sorbona para o 13 de maio, pero xa era tarde. Todas as centrais sindicais chamaron á folga para ese día. Obreiros e estudantes unidos protagonizaron en París e noutras moitas cidades manifestacións masivas, nas que se coreou “con dez anos basta”, en alusión á volta ao poder, dez anos antes, do xeneral Charles de Gaulle, fundador da V República.

¿Que queda do maio do 68? Esa é unha das preguntas recorrentes hoxe no centenar de libros, documentais, coloquios e infinidade de artigos que marcan esta conmemoración. O chamamento do agora presidente de Francia, o conservador Nicolas Sarkozy, a “liquidar a herdanza de maio do 68”, durante a súa campaña electoral o ano pasado, contribuíu a acirrar o debate.

A rebelión libertaria e idealista contra os autoritarismos de dereita e de esquerda, e contra os arcaísmos que afofagaban sociedade gala, alumou, para Sarkozy, a crise da familia, da escola e da nación, a máis doutros males como o “rei diñeiro”, “o cinismo” e a contestación de “todos os referentes”. En vésperas do 40 aniversario, o mismísimo Daniel Cohn-Bendit cruzou o portal do Elíseo para reunirse co xefe de Estado, ao que lle regalou un exemplar do seu opúsculo *Forget 68*, con esta dedicatoria: “Para Nicolas. A imaxinación ó poder, ¿para cando?”. Era unha chiscadela a un dos slógáns que quedaron, xunto a “Prohibido prohibir”, “Sexamos realistas, pidamos o imposible” ou “Canto máis fago a revolución, máis ganas teño de facer o amor”, e imaxes de lastros como material de barricada e proxectís (desde aquela o alcatrán gañou terreo en Parides), nubes de gases lacrimóxenos e asembleas permanentes.

Para o socialista Henri Weber, o balance é importante: “É a liberdade de contracepción e do aborto, a autoridade parental conxunta sobre os fillos, a posibilidade para as mulleres de abrir unha conta bancaria sen a autorización previa do marido, o dereito á igualdade profesional entre home e muller”. Tamén derivou, escribe, en conquistas sociais, como o recoñecemento das seccións sindicais nas empresas, “o aumento do 35 por cento dos soldos baixos, a creación do salario mínimo, a formación permanente, os subsidios de desemprego”, etc.

O debate sobre o impacto político segue vivo. “Un pregunta se se o Maio do 68 foi unha revolución cultural que tivo éxito ou unha rebelión política que fracasou”, escribe o novo filósofo Vincent Cespedes. Para o sociólogo Jean-Pierre Le Goff, o movemento “moldeou un novo modelo de individuo, autónomo, sen débeda nin deber”, pero foi incapaz de construír unha alternativa crible e deu paso a unha desilusión e un afastamento da política. A tese tamén a comparte o filósofo André Glucksmann, que responsabiliza o “egoísmo eterno” do ser humano que non se completaron as reformas sociais e políticas defendidas daquela. Glucksmann viviu o Maio do 68 francés desde un maoísmo do que logo renegou –apoiou a Sarkozy nas últimas eleccións– e esta é probablemente a razón que o leva a proclamar a morte daquel movemento. Segundo Glucksmann, os preceptos, as teorías de Maio do 68, “ese sentimento de xenerosidade” que se propugnaba, xerminou só nas ONG, que levan á práctica un “humanismo en contra do perigo. Non é un ideal paradisíaco”.

O filósofo José Luis Pardo era ese ano un escolar madrileño vinculado a Francia pola súa familia materna. Corenta anos despois, fai o seu diagnóstico: “Maio do 68 liberou unha serie de *micropoderes*, pero ao mesmo tempo aprendemos que esta liberación non é forzosamente progresista e pode crear situacións regresivas contra as que ninguén sabe ben como combater”. O escritor Luis Racionero, urbanista e economista, recorda que no 1968 era “un hippy de Berkeley” (California), que catro días antes do estourido saíu de París –onde se atopaba por asuntos de arte– “sen sospeitar o que se anunciaba”. Agora cre que daqueles acontecementos só quedou “Droga, sexo e rock & roll”.

Jaime Pastor é profesor de Ideoloxías Políticas Contemporáneas na UNED e puntualiza que “Maio do 68” non significa “nostalxia”, nin procura dun “manual revolucionario”, senón “unha historia imposible de entender, próxima ós desafíos de loita política que exponnos o capitalismo global”. A crise actual das institucións públicas, da política democrática e do Estado de Dereito”, engade, “non é froito de ideas irresponsables do Maio do 68”, sostén José Luis Pardo, “senón do modo en como aproveitaron esas ideas as forzas máis reaccionarias”. Cando o marxismo deixou de ser horizonte da loita política progresista, a política redefiniuse, explica o profesor,

e xa non a deciden só o Estado e os seus poderes.

Asuntos “privados” (de parella, laborais, profesionais, lingüísticos...) entraron no público; os poderes clásicos despolitizáronse relativamente e outros poderes non clásicos (médico, policial, mediático, de xénero, de identidade...) politizáronse. Nese contexto, subliña o filósofo, “os poderes máis reaccionarios puxeron en marcha un proceso de privatización (non só económica) do mundo, que desactivou os modelos clásicos da actividade política sen dar lugar a novas formas”.

“Alí onde todo é político, como pretendían os líderes intelectuais do 68, nada é político”, resume Pardo, “como entenderon perfectamente os líderes da dereita”. O peor, ó seu xuízo, é que os argumentos do 68 “foron reciclados polos conservadores e gurús da ideoloxía empresarial para desmontar o Estado do Benestar”.

Luís Racionero opina que o 68 “xa liquidou o seu lado político, pero non o seu lado cultural” e o que se necesita é “unha revolución do nivel de conciencia” que ocorra “nos circuitos neuronais”. Os anti-globalización parécenlle desfasados “porque os seus defensores non saben de economía”. Jaime Pastor opina o contrario: eses movementos globais son “a mellor herdanza do 68, o máis próximo a aquel grande acontecemento político que se frustrou”.

O trágico 68 de México

O movemento estudantil do 68, que durou 146 días e xerou as mobilizacións máis grandes no século XX na historia de México, con máis de 300.000 persoas, foi a única das revoltas xuvenís que culminou cun masacre no barrio de Tlatelolco. Alí morreron, o 2 de outubro, 35 persoas, segundo cifras oficiais, que as Organizacións non Governamentais elevan a máis de 300. As autoridades consideraban que as protestas puñan en perigo o desenvolvemento das Olimpíadas, cuxa sede conseguira México como primeiro país en América Latina, e o entón presidente, Gustavo Díaz Ordaz, tomou a decisión de acabar con elas a calquera prezo.

Para moitos analistas políticos, esta traxedia acendeu a mecha para as mobilizacións políticas posteriores, moitas delas impulsadas pola xeración do 68, como o movemento zapatista ou as mobilizacións de Andrés Manuel López Obrador. Un dos efectos directos dese movemento foron as demandas penais contra o daquela ministro de gober nación Luis Echeverría acusado de xenocidio por aquela matanza nunha causa da que finalmente foi exonerado por falta de probas.

Segundo Raúl Álvarez Garín, dirixente estudantil da época, o impacto da revolta francesa foi inmediato en México, onde xa se vivía unha onda de violencia oficial contra os estudantes e contra os movementos sindicais. A pesar de que en México o movemento sindical estaba paralizado pola represión, con líderes como Valentín Campa e Demetrio Vallejo no cárcere, os sucesos do 68 reactivaron a militancia sindical. Ademais, en opinión deste dirixente que encabezou o Consello Nacional de Folga do 68, o movemento foi unha bocanada de aire fresco que permitiu osixenar a vida política e ideolóxica do país.

A primavera de Praga

Vellos nostálgicos, que se consideran a herdanza de Alexander Dubcek, son as poucas pegadas da Primavera de Praga, un movemento aperturista que tratou a finais dos anos 60 de instaurar un “socialismo con rostro humano” en Checoslovaquia. Foi Dubcek quen, en xaneiro do 1968, lle gañou ao presidente checoslovaco, Antonín Novotný, o pulso como primeiro secretario do Partido Comunista, mentres que pouco despois outros reformadores, como Oldřich Černý e Josef Smrkovský, se alzaron respectivamente á presidencia do Goberno e do Parlamento.

O principal documento que sustentou as reformas foi o Plan de Acción do 5 de abril do 1968, un golpe de temón que foi visto con esperanzas nunha sociedade que, como Haicl, chegou a crer no paraíso profetizado por Lenin. Ese programa estivo acompañado por unha substitución no poder, a relaxación do sistema policial, a liberación de presos políticos, a apertura de fronteiras e a fin da censura editorial, o que paradoxalmente foi aproveitado por moitos para saír do país. Os líderes comunistas reformadores, sempre dentro das filas do Partido Comunista, aceptaron introducir algúns principios de economía libre para superar os métodos estalinistas dos anos 50, papel no que xogou un destacado lugar o catedrático de Planificación Económica Artemio Precioso Ugarte, exiliado español da II República.

Porén, o núcleo estalinista da organización esquerdista, liderada por Gustav Husák, puxo fin ao proceso e, coa axuda das tropas do Pacto de Varsovia, instaurou un período de normalización comunista tradicional. A democracia e liberdade volveron aflorar a finais do 1989, nun proceso pacífico abandonado polo dramaturgo Václav Havel, no que non faltaron tampouco dubcistas e ideólogos da esquerda, o que contribuíu ó clima de tolerancia política que se respira hoxe no país.

Da California hippy á Alemaña do remorso nazi

O Maio do 68 tivo o seu paralelismo en EEUU, onde os movementos contraculturais *beatnik* e *hippy* enviaban desde principios dos sesenta mensaxes en favor da vida comunitaria, a liberdade sexual e en contra da mentalidade burguesa. Con iso confluíu o movemento polos dereitos civís nacido no sur de EEUU a finais dos anos cincuenta, cuxo líder, Martin Luther King, foi asasinado en abril de 1968. Numerosos estudantes, e activistas en igrexas, formáronse nese movemento ou víronse inspirados por el na súa protesta contra a guerra de Vietnam e o servizo militar obrigatorio, que a finais dos anos sesenta se converteu na gran causa das marchas estudantís. A Convención Demócrata dese ano, en Chicago, foi escenario dunha das protestas máis soadas, cando manifestantes contra a guerra se concentraron por toda a cidade nuns incidentes que rapidamente causaron a detención de oito destacados activistas antibelicistas.

Os efectos de entón aínda teñen consecuencias en EEUU. As cicatrices que deixou a guerra de Vietnam son visibles na sociedade estadounidense, moi dividida sobre aquel conflito. Ata os anos noventa, EEUU evitou polo xeral inmiscirse en novas aventuras bélicas no exterior, unha tendencia que quedou rota coa primeira guerra do Golfo e unha vez terminada a guerra fría. A actual guerra de Iraq suscitou numerosos paralelismos con aquel conflito. As cifras de oposición popular á invasión, na actualidade en torno ó 60 por cento, son similares ás que se vivían en 1968. Con todo, o volume das protestas non foi equiparable, en parte porque aquela foi unha guerra combatida con recrutas e hoxe en día o que combate en Iraq é un exército profesional.

Hai quen cre tamén que as candidaturas á Casa Branca de Hillary Clinton, unha muller, e Barack Obama, un negro, non son senón o último capítulo do que pasou hai corenta anos. Clinton, que participou nas marchas de protesta polo asasinato de King e contra a guerra, falou nalgunha ocasión de como a súa candidatura sería inimaxinable naquela época. Obama, quince anos máis novo e que pasou a súa infancia no estranxeiro, non comparte ese pasado e, polo menos inicialmente, quixo deixar de lado a cuestión racial na súa candidatura. Pero si que apuntou que o seu nomeamento como o primeiro presidente negro serviría para deixar atrás décadas de receos.

En Alemaña adoita dicirse que o 68 empezou, como en Galicia, no 67, coa morte do estudante Benno Ohnesorg nunha manifestación contra unha visita do xa de Iran. Ohnesorg, que participaba por primeira vez nunha manifestación política, morreu dun tiro na cabeza que lle disparou o policía Karl-Heinz Kurras. A morte de Ohnesorg con-

tribuíu decisivamente a que as protestas estudantís contra o sistema e contra a guerra de Vietnam, que ata ese momento estaban concentradas en Berlín Occidental, se estendesen a toda as cidades universitarias da República Federal de Alemaña.

As protestas en Alemaña teñen unha particularidade de que na confrontación tivo un papel clave o cuestionamento do pasado nazi. “¿Papá, que fixeches na guerra?”, era a pregunta dos estudantes que querían esgazar o veo de silencio que protexera a moitos cómplices dos nazis durante a chamada “era Adenauer”. A protesta contra o pasado era definida como antifascismo e este á súa vez interpretábase como antiimperialismo e anticapitalismo, posto que se vían as raíces do fascismo no sistema capitalismo.

Un dos estertores do 68 foi a fundación, dous anos despois, da chamada Fracción do Exército Vermello (RAF), organización terrorista tamén coñecida como a banda Baader-Meinhoff. En parte, a RAF ten as súas orixes nunha radicalización das protestas do 68 e a algúns dos seus integrantes, como Ulrike Meinhof ou Gudrin Enslin, a morte de Ohnesorg servíalles para argumentar que a Policía disparara primeiro.

Outro mártir da xeración do 68 alemá, que en vida tivera un papel máis importante que o

de Ohnesorg, foi o líder estudantil Rudi Dutschke. Dutschke morreu once anos despois polas secuelas dun atentado perpetrado na súa contra o 11 de abril do 68. Os estudantes responsabilizaron do atentado o Grupo Springer, cuxo produto editorial máis coñecido é o diario sensacionalista ‘Bild’ ó que se acusaba de acirrar a poboación en contra dos estudantes.

Tras a morte de Dutschke, Daniel Cohn Bendit –o famoso *Dany O Vermello*– dixo que a pistola de quen disparara contra Dutschke estaba cargada co veneno que lle inxectaron os medios. Trinta anos despois das protestas estudantís do 68, a coalición vermelloverde presidida por Gerhard Schröder e Joschka Fischer considerouse como a chegada ó poder da xeración contestataria tras a súa longa marcha a través das institucións. En moitos aspectos, a era Schröder contribuíu, despois da longa etapa conservadora de Helmut Kohl, a que Alemaña se fixese máis liberal e máis aberta pero no económico estivo moi lonxe dos ideais anticapitalistas da xeración do 68. O que quedou do 68, ante todo, é unha actitude máis tolerante ante as minorías e un rexeitamento ao autoritarismo nas relacións entre pais e fillos e entre alumnos e mestres. O anticapitalismo, en cambio, é agora ante todo cousa de nostálgicos conservadores mentres que a maioría dos que tiveron un protagonismo no 68, como Cohn Bendit ou o propio Fischer, viven convencidos das bondades da economía de mercado.

Coordinación: A.R. López e Montse Dopico. Deseño: Signum.

Na imaxe da portada, reconstrución dos utensilios para funcionar unha vietnamita, máquina coa que se imprimaron boa parte das voandeiras do 68 en Galicia. Esta fotografía, e as relativas ao movemento do maio en Compostela, pertencen ao catálogo da mostra 'De Gaudeamus Igitur ao Venceremos nós', editado pola Fundación 10 de Marzo e comisariada para USC por Ricardo Gurriarán

15 MAIO DO 2008 - NÚMERO 717

rdl

REVISTA
**DAS
LETRAS**

Rosa - líia, o nome ines- gotá- ble

Rosalía de Castro

A transgresión amordazada

Montse Dopico/A.R. López

Rosalía de Castro foi, no seu tempo, unha persoa incómoda para o poder. Unha auténtica transgresora, como escritora, como muller e como galega. Incomprendida, e por veces desprezada e vilipendiada polos seus contemporáneos, a súa inconmensurable achega á nosa literatura e ao noso país foi reducida, simplificada, a través dunha serie de estereotipos que a converteron aos ollos de moitos na poeta da tristura, a melancolía, o ruralismo, a saudade, o sentimentalismo, o laio... A partir dos anos 60 do século XX, autores e autoras como Pilar Pallarés, Carvalho Calero, Francisco Rodríguez, Pilar García Negro, María Xosé Queizán ou Carmen Blanco comezaron a rebelarse contra a óptica dominante sobre a nosa creadora fundacional. Recobrando os aspectos da súa obra e biografía que nos permiten albiscar a Rosalía máis forte, inconformista, reivindicativa e combativa. Revista das Letras recupera, preto do 17 de maio, este debate, á luz dalgunhas iniciativas recentes como o proxecto *Rosalía 21*.

Pedra de toque da nosa cultura. Autora fundacional da literatura galega contemporánea. Poeta, capaz de facer agromar outra lingua das simas do idioma e de amosar un dominio inusitado da arte da versificación. Pensadora culta, profunda e dotada dunha infinita sensibilidade para achegarse ás grandes cuestións do ser e da vida. Muller enérxica, solidaria, rebelde fronte á inxustiza social e as miserias dun pobo ao que a dignidade lle fora usurpada. Transgresora dos roles de xénero da súa época, e por iso incomprendida, inxuriada, desprezada. Emblema de Galiza, por veces elevada a unha consideración case totémica, e despois entón, se cadra, do potencial transformador que se alicerza no terreal, na estouradora realidade, comprometida e

reivindicativa, da súa obra, do seu berro de liberdade.

Rosalía de Castro pode ser todo isto. E moito máis.

Como piar das nosas letras, o seu legado é unha e outra vez reinterpretado. Revisitado para rescatar del dimensións ata entón inexploradas, descoñecidas, quizais porque alguén se encargou de agochalas. “É a primeira poeta que lin na miña vida. O meu primeiro encontro coa poesía foi polos oito anos, na casa dos meus pais, unha tarde que quedei soa. Collín a obra completa en edición de tapa dura de Aguilar. E quedei fascinada –entón non sabía o que era un verso– con aqueles renglóns que non acababan, aquelas frases curtas. A miña fascinación pola poesía chegoume, así, a través de Rosalía, e de meu pai. Non me importa nada quen era a persoa, se era feminista, nacionalista... O que me interesa son os seus textos. Rosalía é unha poeta tremenda, unha verdadeira forza lingüística, que tivo nas súas mans e no seu poder o idioma enteiro, e a capacidade para conectar con todas as forzas que insurreccionan a lingua. O que fai é fender a lingua pactada, e facer emerxer das entrañas do idioma outra lingua, a do poema:

unha lingua non suxeita nin a nacemento nin a morte, totalmente espectral, no sentido de conxurar todas as pantasma do desexo do propio idioma. Fai emerxer os deuses do idioma, un idioma eterno que sen tregua nos pronuncia”, afirma **Chus Pato**.

“Como clásico, é continuamente reinterpretada”, aclara **Xosé Luís Méndez Ferrín**, “desde que viviu ata hoxe, desde ángulos diferentes, porque ela fala para o seu tempo e para a posteridade. Rosalía non morre nunca, está en continuo proceso produtivo, como se estivese viva, porque realmente está viva. Hai quen ve nela unha expresión do espírito popular, unha poeta social, unha existencialista, unha poeta de dimensións metafísicas... Ela é todo iso, e moito máis: non está esgotada. Cada xeración, e cada grupo social, fai a

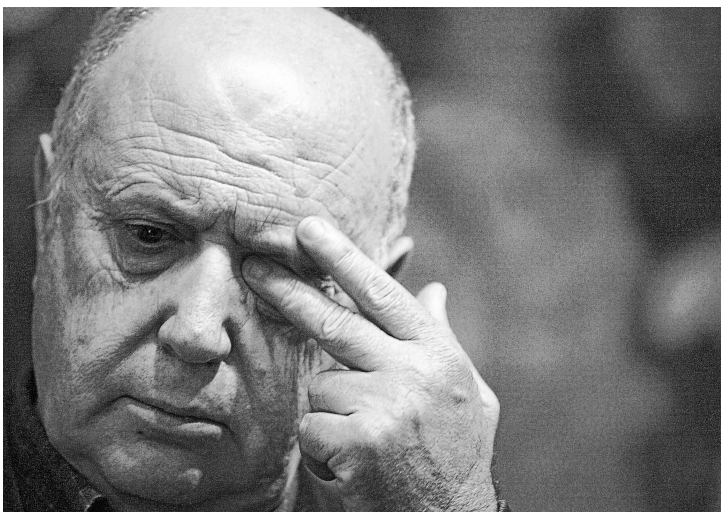
súa interpretación dela. Aos católicos interésalles unha Rosalía relixiosa, aos marxidados pola sociedade capitalista outra.. e ese é o milagre de Rosalía. Para min é todo iso, e máis cousas. Agora estaba relendo un poema en castelán, Los Robles, que revela unha Rosalía nacionalista e celtista, mesmo en certos aspectos competidora de Pondal. A cada paso atopamos unha dimensión nova. Para min foi unha compañeira de toda a vida, e seguirao sendo ata que eu morra”.

Sobre a Rosalía tristeira, melancólica, poeta da saudade e da traxedia de vivir, que foi a única Rosalía que durante moito tempo se lles amosou aos cidadáns, **Helena Villar** comenta que “a crítica do tópico da Rosalía chorona estase a converter noutro tópico, un

tópico sobre o tópico. Xa desde os anos 60 vimos discutindo isto. Non dubido que nalgún momento non houbese unha intención de facer unha medio santa, mitificada. En realidade, o que temos que facer é lela no seu conxunto, e non xulgala por uns poucos poemas. Hai que editala, publicala, traducila e lela máis. O tópico da Rosalía tópica cúrase léndoa. Como poeta intimista que é, ten todo o dereito a ser unha poeta ontolóxica, triste, porque se está a enfrontar aos grandes interrogantes da humanidade: a dor, a morte, están presentes no mundo. Pero Rosalía non é só iso. Cando fai poesía social, é difícil non ver nela unha muller moi enérxica, libre, especial, cun sentido do humor fantástico. Rosalía son moitos poetas xuntos, e cada un ten a súa modalidade de expresión que non se pode pechar nunha soa persoa. É unha muller complexa e contraditoria”.

O xénero, a condición de muller de Rosalía é, para **María Xosé Queizán**, a chave para comprendela. “Cada autora ou autor ten unhas lecturas diferentes en determinados momentos históricos. Rosalía anticipouse moito ao seu tempo. Era moi progresista

e avanzada para os que a lían e a interpretaban. Por iso, a interpretación que se deu dela foi inxusta. A partir do ano 1985, as feministas comezamos a dar lecturas moi diferentes dela, e despois foron moitos os autores e autoras que a reinterpretaron. Rosalía non se pode ler sen o feminismo, porque a clave de Rosalía está na súa crítica da sociedade patriarcal. O máis importante dela foi a súa crítica social e do patriarcado, unidas. Un dos temas fundamentais dela é a crítica da sedución, entendida como manipulación da muller, como abuso sexual... A sociedade do seu tempo non estaba preparada para recibila. Aínda hoxe podemos ler mal a Rosalía. Non está superado, a sociedade galega non ten superadas algunhas ideas anacrónicas, propias da sociedade patriarcal”, asegura.

“Rosalía representa unha das pedras de toque da nosa cultura”, salienta **Xabier Seoane**. “É unha autora de valor universal, que no futuro será situada no canon internacional que lle corresponde. Unha escritora dunha profundidade interior inesgotable. Unha muller dunha sensibilidade exquisita, sutil, profunda e esgazada, solitaria e solidaria, que clama pola xustiza, que ve os problemas do seu tempo histórico e mergúllase de maneira radical no ámbito da saudade, a soidade, a orfandade do ser humano, a desolación, a perda, a derrota. Descoñecemos aspectos biográficos decisivos, que poden botar luz sobre cuestións relevantes. Era como unha antena perceptiva a todo. Vivía todo cunha forza extraordinaria, e tiña unha lucidez para os termos axiais da vida como poucos: o modo no que enfoca o tempo, a morte, o destino, a traxedia de vivir, o radical desamparo da persoa. Tamén é moi lúcida como muller: anticipase con clarividencia ao feminismo contemporáneo. Tiña un don da música para a poesía excepcional, un dominio formal natural espléndido. Creo que o futuro debe inserila na gran liña das poetas mulleres da historia, e no basto acervo da tradición romántica do XIX”.

Na Rosalía poeta afonda tamén **Lupe Gómez**.

“Durante moito tempo, a figura de Rosalía de Castro foi para min como un atranco, como a lama que me manchaba os zapatos e me facía sentir vergoña. Había que sentir tanto respecto por ela, que eu lle tiña medo. O seu chorar inmovilizábame. Cando a redescubrín pareceume moi guapa e moi moderna. Xa non era terrible como un crucifixo, senón vital como unha muller dunha performance da artista Ana Mendieta. Agora vexo a Rosalía como unha cantante de jazz, cuns tacóns altísimos de cristal e terra. Outras veces véxoa como unha cabareteira, ou unha cantareira do Berbés. Foi unha muller atormentada, pero as súas angustias existenciais parécenme revolucionarias. As súas sombras agora resúltanme luminosas. Rosalía é unha muller que ten a menstruación como calquera outra muller. Sinto agora a gran poeta galega como se fose un abismo aberto e cheo de posibilidades. Xa non me paraliza, senón todo o contrario, impúlsame para sobrevoar a vida e a poesía”.

Helena González lembra, pola súa banda, que “a biografía de Rosalía está aínda chea de lagoas. Eu non sei quen foi, pero como lectora e crítica literaria, podo dicir que é unha muller tremendamente combativa, forte, rebelde, cunha gran conciencia de muller, capaz de envolverse en proxectos

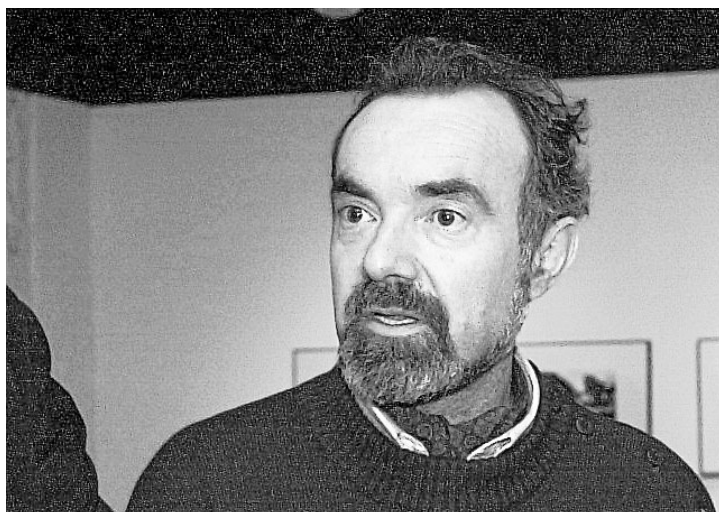
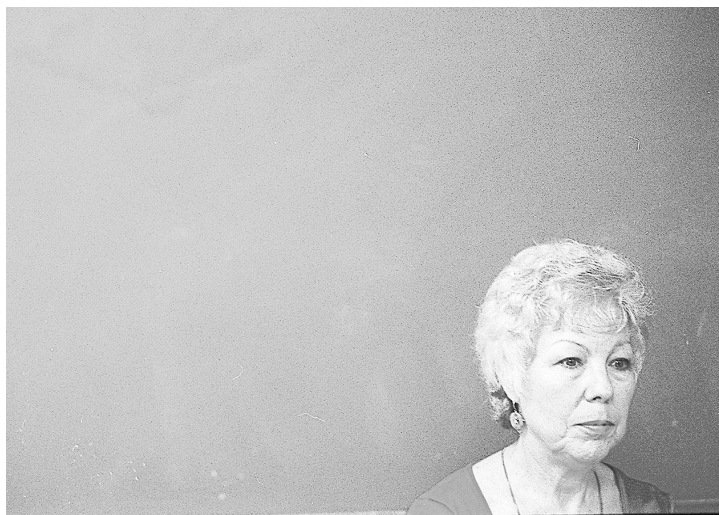
revolucionarios e tolos como escribir, no seu tempo, un poemario en galego, e disposta a asumir o debate coa súa contemporaneidade. Os ataques que recibiu son mostras da súa afouteza, de que estaba disposta a escribir o que consideraba que tiña que escribir. Hai moitas Rosalías. Foi unha escritora moi consciente do sufrimento das clases subalternas galegas... A min non me interesa a chorona, a inmovilizada como voz do pobo galego, desprovista de voz propia. Foi unha muller que puido combater as inxustizas e colaborar na mudanza da situación das mulleres. É unha escritora vixente, e unha das máis interesantes do século XIX. Segue estando sometida ao clixé de romántica, sentimental, feble,

sufrida... Ocorre que fóra é a gran descoñecida. É unha tarefa pendente traducila e proxectar a súa obra no exterior”.

Mercedes Queixas

achega unha interpretación que conflúe en boa medida coa expresada por Helena González. “Foi unha muller e unha escritora adiantada ao seu tempo. Unha muller intelixente, intelectual, de rica formación, que non encaixaba no modelo estándar que correspondía ao xénero feminino no século XIX. Unha muller forte que sobardou a concepción social estereotipada que se entendía inherente ao seu xénero e unha escritora consciente de estar a escribir unha obra literaria de evidente reivindicación patriótica, máis propia dun tempo aínda por chegar. Os tópicos sobre ela foron asumidos porque parecían coherentes coa cultura dominada e minorizada que a escritora representaba para a cultura dominante. Un país e unha lingua colonizada non podían ser expostas como alicerces dun produto literario modelo de renovación e altura estética, moito menos aínda se a protagonista era unha muller que se dedicaba a cantar a

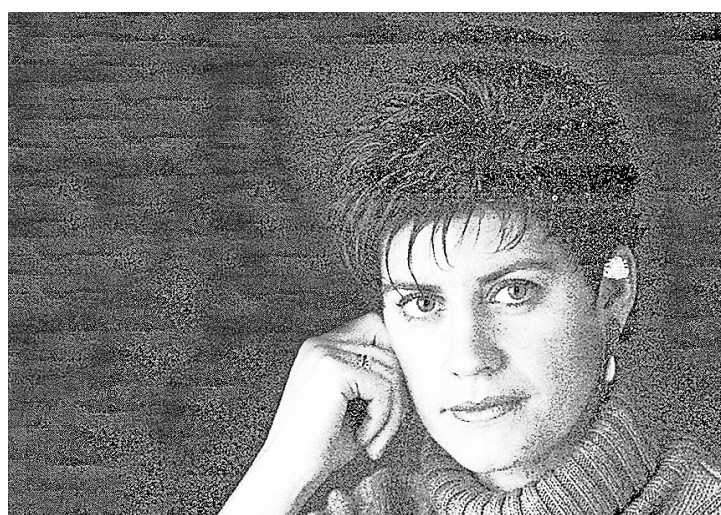
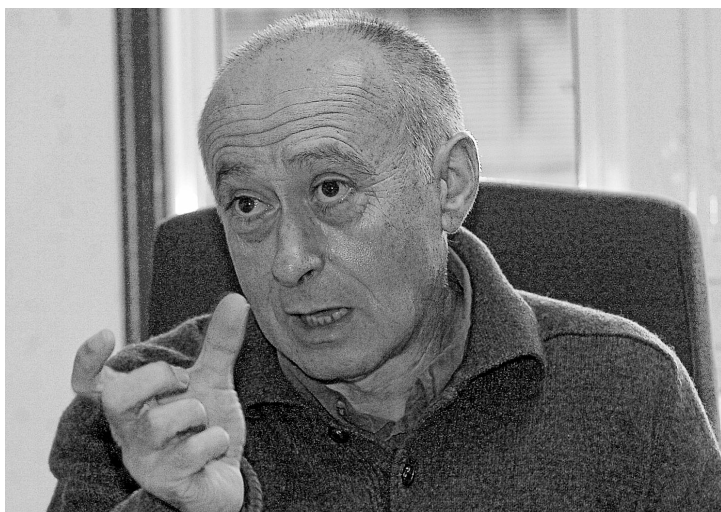
algo máis que as pombas e as flores. Lembro que coñecín academicamente a Rosalía de Castro, nos finais dos anos 80, como unha muller feble, cuxa sensibilidade extrema accedía a cantar a paisaxe e cunha concepción romántica do amor. Unha figura poética destacada, unicamente desde o seu poemario en español, nos libros de texto á sombra de Bécquer, como unha figura menor e profundamente mancada por circunstancias biográficas. Nos últimos anos avanzouse na consideración e interpretación da obra e do perfil literario da nosa escritora fundacional grazas ao esforzo investigador de autores como Carvalho Calero, Francisco Rodríguez, Celia Mª Armas García, Carmen Blanco, Pilar Pallarés ou Pilar García Negro”.

“As súas investigacións axudaron a colocar a Rosalía de Castro como poeta total e ensaísta –porque auténticos exercicios de ensaio son os prólogos de ‘Cantares Gallegos’ e de ‘Follas Novas’–, e a entender que nada na súa obra é casual, nin do punto de vista temático nin do estilístico ou lingüístico, senón que estamos ante unha poeta coñecedora do seu tempo e, en consecuencia, fortemente comprometida con el. Quédanos moito que coñecer dela, entre outras cousas coñecermos a súa biografía en profundidade, o seu papel real na sociedade e ambientabilidade literaria da segunda metade do século XIX, a recepción da súa obra entre os contemporáneos e a dimensión da súa personalidade, mesmo á sombra do seu home Manuel Murguía”, engadiu Queixas.

Francisco Rodríguez e **María Pilar García Negro** son dúas das persoas que máis contribuíron á relectura de Rosalía. “Era unha escritora sumamente consciente, de gran cultura, que aspiraba a vivir da pena, disposta a restaurar unha literatura nacional galega, na nosa lingua. Unha escritora de cavilacións filosóficas, comprometida nunha guerra de intención social (feminismo, anticapitalismo, dignidade nacional galega, librepensamento...), tanto na súa escrita en español, condicionada polo mercado editorial, como na súa escrita en galego, destinada a convencer a xente culta de que se podía ser moderno e galego, de que o pobo galego, a súa lingua, tiña capacidade e dereito a un desenvolvemento histórico normal. Os tópicos formaron parte da asimilación inevitábel polos aparatos culturais da españolidade, unha vez que a súa figura e a súa obra non puideron ser destruídas nen anuladas post-mortem, malia se fosen duramente combatidas en vida. Adecuaron o personaxe e a obra, pouco ou nada lida, agás algúns poemas de ‘Cantares Gallegos’, á imaxe dominante e conveniente de Galiza: melancolía, saudade, tristeza, aldea, ruralismo... Coda final: Rosalía, unha aldeá inculta, morriñente e católica... Teño demostrado, con datos empíricos, todos os pasos que se deron desde 1885 para consolidar esta imaxe, incluída a participación directa do Goberno de España. Desgraciadamente, os tópicos non están superados... As institucións académicas e culturais oficialistas non estiveron nin están polo labor, malia tantas probas en contra de carácter extrínscico, por non falarmos do que se quita da

lectura dos propios textos, ben máis complexos e intencionados do que se adoita pensar. En liñas xerais, o sistema educativo segue espallando unha imaxe nebulosa ou errática, produto dunha formación universitaria do profesorado do ensino obrigatorio, na maioría dos casos, controlada por institucións e persoas reacias á verdade, minusvaloradoras, reducionistas, por non dicir, malintencionadas e habitúadas á censura insolente e desprezativa. Outra cousa é que se comece a abrir paso, a niveis máis marxinais, a verdadeira imaxe e o verdadeiro sentido da súa obra, case trinta anos máis tarde do que eu mesmo consideraba xa en 1980 nun artigo en *A Nosa Terra*

como *Rosalía: cen anos de resistencia contra a hipocrisía burguesa*. En termos de biografía profunda, sabemos dela pouco. En termos de biografía externa, de sucesos e feitos, moito. Especialmente, todo o que se refire ao período da mocidade até o casamento con Murguía, a primeira fase do matrimonio en terras de España e, por suposto, as reaccións concretas aos ataques externos, durante a Restauración, vividos dunha forma aparentemente silenciosa. A fase final, a da derrota, foi máis dolorosa do que podemos imaxinar, como o foi toda a expresión da súa afectividade como muller, non como nai”.

Pola súa banda, **Pilar García Negro** salienta que “é a escritora fundacional da literatura galega contemporánea. Foi rupturista e transgresora en todos os sentidos: como muller que se rebela contra o estereotipo sexista; como galega que colocou a súa patria no lugar humano, cultural e político merecido; como escritora que se interna, crítica e valentemente, en calquera tema considerado monopolio masculino.

Os tópicos distribuídos sobre Rosalía son útiles nunha dinámica represiva: desfigurando a escritora, confúndese o inicio da modernidade galega, minusvalórase as mulleres e, metonimicamente, devalúase e detúrpase a identidade e a imaxe da propia Galiza. Resulta escandaloso –por non dicir delituoso intelectualmente– que se sigan ignorando ou silenciando os traballos decisivos sobre Rosalía de G. Besada, Carvalho Calero, Francisco Rodríguez, Kathleen March, Pilar Pallarés ... ou tantos máis que sentaron documentada e cientificamente a natureza, función e intención da obra rosaliana. Só se pode entender nunha lóxica perversa de xenoestima, xenofobia, autocolonización e galegofobia”.

“Rosalía de Castro –a súa personalidade e a súa obra– segue a ser un campo enorme de pesquisa e de interpretación, como todos os clásicos, que continúan a *falarnos* e a interpelarnos. ¿Cando e por que viaxou á Mancha e ao Levante? ¿Que carga represiva padeceu das autoridades civís e eclesiásticas? ¿Por que se converteu en inculta e provinciana unha muller revolucionaria, cultísima, tan consciente do valor da súa obra como distante da gloria mundana? Afortunadamente, novos e novas investigadoras están a seguir o ronsel daqueles escritores citados arriba...”, engadiu García Negro.

Para **Avelino Abuín de Tembra**, “de todos os personaxes relevantes da historia de Galicia, Rosalía

segue a ser o máis perdurable tanto humana como literariamente. Ata o punto de que ninguén discute a identificación plena e total entre Rosalía e Galicia. Houbo épocas en que Rosalía estivo escasamente valorada e incluso quen lle atribuíu parte das nosas lacras de pobo pusilánime, sumiso e melancólico, eternamente peregrinante, incapaz de redirmise a si mesmo. Rosalía era unha poeta que dalgún modo personificaba a saudade, a melanolía, morriña de bens indefinidos e metafisicamente inalcanzables. Entre nós, hoxe, Rosalía é o modelo de muller forte e vigorosa, enérxica, defensora dos nosos dereitos. Fóra perdura aínda esa imaxe lacrimosa, tristeira, eternamente insatisfeita, unha idea de ser humano abatido e sombrío que o único que canta é a paciencia, a resignación e a dor de vivir. Do estereotipo rosaliano que nos transmitiron os primeiros biógrafos ata a Rosalía que hoxe se contempla, hai un océano de distancias. Houbo tempos en que a Revolución industrial, os considerados progresistas, os inimigos da lingua e

da cultura de Galicia, fixeron mofa de Rosalía. “Ela chorou por todos nós” pensaba Pimentel. Quen fala así de Rosalía é capaz de dicir exactamente o mesmo do país, Galicia, da lingua, da forma de ser dos galegos como xente apoucada, coitada, tímida, cando non outros cualificativos denigrantes. A figura de Rosalía foi cambiando a medida que foi evoluíndo a opinión sobre Galicia e os fillos de Galicia. No fondo, obsérvase a similitude entre o pobo galego e o pobo xudeu: desterrado, colonizado, maltratado e humillado ata cotas inverosímiles. Os verdugos de Galicia están máis lonxe que os hitlers de 1940 pero foron igualmente xenocidas desde Fernando de Acuña ata Francisco Franco. Exterminaron física e culturalmente pero non foron quen de nos quitaren a

nosa presenza espiritual no mundo e na civilización. Todos os escritores determinantes dunha época ou dun país teñen un clixé. Considérese, por exemplo, o caso de Bécquer. Hai que quere facer de Rosalía unha poeta da liberación feminina, como hai quen a considera independentista. ¿Hai unha Rosalía para cada gusto ou para cada tendencia política? Rosalía foi unha muller do seu tempo, cos problemas, defectos e virtudes do seu tempo. Na súa época foi unha amante e cariñosa nai, entregada aos fillos, padecendo as penurias da época, as ausencias do marido, a morte dalgúns fillos, a fame e a miseria. Non se queixou, en cambio, máis do que se queixaría unha muller daquela época. Transformala, de pronto,

nunha voceira e guía do feminismo exaltado semella como se estivese fóra de lugar na biografía de Rosalía”.

Xesús Alonso Montero

salienta, pola súa banda, que “Rosalía é un dos grandes da poesía europea do século XIX. Pero temos que ter medida das cousas: non é Homero, nin Dante, nin Shakespeare ou Goethe. A poeta que foi, que para moitos é definidora, orientadora, a voz fundadora... díxolle nunha carta a Murguía que non ía volver escribir en galego. O motivo foi que se sentiu aldraxada como galega porque media ducia de plumíferos, máis que xornalistas, lle chamaron mil e unha por un artigo que publicou en *El Imparcial*. En realidade non era Galicia a que estaba contra ela, senón unha parte minúscula e non representativa de nada. Entón, podemos preguntarnos se ela, nesas circunstancias, tiña dereito a dimitir. Se cadra non temos dereito a dimitir. Ela ás veces era moi visceral, doíanlle moito as cousas. Nun momento de dor e desacougo escribiu esta carta de dimisión, na que tamén deixa a porta aberta para volver escribir en galego se o editor lle paga

máis. Temos que lembrar a precariedade que había na súa casa. Outro apuntamento interesante sobre Rosalía é o feito de que Murguía manipulou un verso dela, ao reeditar, tras a morte dela, *En las orillas del Sar*. Onde Rosalía escribira “¿Por qué, aunque haya Dios, vence el infierno?”, Murguía puxo “¿Por qué, ya que hay Dios, vence el infierno?”. Rosalía, no seu verso, non nega a existencia de Deus, pero tampouco a afirma. No ano 63, eu fixen unha edición de *En las orillas del Sar* na que restituín o verso de Rosalía. Sobre a biografía de Rosalía, sabe moito Vitoria Álvarez Ruíz de Ojeda, que reforzou a idea de que era filla dun sacerdote, aínda que hai quen o nega. Nunha cidade clerical e de dereitas, como segue a ser Santiago, isto non é moi ben acollido”.

Outra vez Rosalía

Inesgotable. Pasaron por ela os traxes santificadores, longos, de rola de Galicia, de nai e santiña, os de salón e profundos e toucados de poeta do cravo e da sombra, os xustos e cinguidoiros de poeta social e política, musa dos pobos, os prê a porter de poeta feminista avant la lettre... A aínda así Rosalía segue sendo inesgotable. Inesgotable na súa lectura (e non se le moito Rosalía) e inesgotable na propia escrita poética sobre Rosalía, todo un tema tópico debido (Curros, Cabanillas, Lorca, Pimentel coma ningún e reiteradamente).

Sempre hai, sempre nos está axexando unha Rosalía nova, unha Rosalía do trinque, nunca vista, inédita. Os tecidos, os atributos e o debuxo dos seus perfís foron variando ó longo da historia, como variaron e evoluíron as revisións estéticas e políticas do proxecto que ela mesma encabezou. E encabeza. A musa dos pobos, a rebelde e tola non se deixa apreixar doadamente na foto fixa que cada xeración pon enriba da mesa. Ou da cómoda. Ningunha outra figura literaria ou cultural ou política ou o que for xerou tantas páxinas, tantas imaxes, tanta música ou tanta arte en xeral coma Rosalía de Castro. Por volta das cincocentas composicións poéticas en 1985 (Xesús Alonso Montero) a ela dedicadas.

O Rexionalismo santificouna trasladándoa de Iria a Compostela en 1891, custosa peaxe. As Irmandades da Fala (Galicia-Cataluña) seguiron por ese camiño en 1917 erguéndolle o monumento da Alameda de Compostela. O 36 non puido fusilala. E entón chega a xeración de Galaxia con Ramón Piñeiro e Rosalía é esculpida moi finamente nos montes e moreas da condición universal, non rexional nin pintoresca (1952, *7 ensaios sobre Rosalía de Castro*), coa pedra metafísica e existencial Heidegger (santa Rosalía da saudade). Aínda dura. Pero nese libro do 52 hai outra cousa, esa si demoledora, que esgaza a idealización: Pimentel e non choremos xa máis, boca torta, pómulos marelos deformes pola dor, chove sobor das rosas e da escalinata do pazo.

E chega o 1963 co Días das Letras Galegas, coa xestación do nacionalismo organizado na esquerda e co poe-

ma de Arcadio López Casanova no que Rosalía, por fin, fai de Galicia Ceibe, anuncio da escritora patriótica e social e da escritora feminista que nos anos setenta e oitenta se foi rastrexando intensamente.

Pero Rosalía non se esgotou. E o Congreso Internacional a ela dedicado en 1985, lonxe de explicala, non fixo máis que abrir portas e interrogantes. É inesgotábel. As investigacións biográficas de Victoria Álvarez Ruíz de Ojeda desmontaron nos últimos anos falsos lugares comúns decisivos na comprensión cabal da autora: cómpre, urxe reescribi-la biografía. E outras achegas como as que recolle, ademais desta, o libro do proxecto *Rosalía 21*, desde a análise da paisaxe, de resultados tan fecundos, pasando polas estratexias discursivas, a utilización contracanónica dos cantares populares, deica os espazos simbólicos de transgresión e resistencia, o suxeito político, etc., fannos ver que Rosalía de Castro non se vai esgotar doadamente.

Porque Rosalía de Castro é unha poeta social á súa maneira, é unha poeta intimista á súa maneira, é unha poeta feminista á súa maneira, é unha poeta independentista á súa maneira, é unha poeta universal á súa maneira. Ela mesma contribuíu coas súas estratexias a ocultarse, mesmo a encriptarse. É precisa unha reedición da súa obra poética (incluíndo sen dubidalo *La flor* e *En las orillas del Sar*) que cuestione tódolos tópicos e vaia acompañada das novas olladas críticas. Sexa como for, Rosalía vai seguir sendo un reto para as futuras xeracións.

Sempre falará, sempre estará viva (se os seus lectores o están). E tamén vai seguir sendo usada. Tamén. Que Rosalía seguirá sendo bandeira nacional, non nos merece ningunha dúbida. A súa imaxe (sen corpo, sen traxe, sen ruído. E sen casa) está destinada a acompañar e iluminar para sempre, cos perfís que foren pero coa luz daquela estrela que lle puxo Curros na fronte, o (inesgotable) proxecto para Galicia que ela mesma axudou decisivamente a pór en marcha: o da liberdade

Anxo Angueira

Na foto, Anxo Angueira nos actos do 170 aniversario de Rosalía. en Iria Flavia

A Xustiza pola man

Aqués que tén fama de honrados na vila,
roubáronme tanta brancura que eu tiña;
botáronme estrume nas galas dun día,
a roupa de cote puñéronma en tiras.

Nin pedra deixaron en donde eu vivira;
sin lar, sin abrigo, moréi nas curtiñas;
ó raso cas lebres dormín nas campías;
meus fillos..., imeus anxos...!, que tanto eu quería,
imorreron, morreron ca fame que tiñan!

Quedéi deshonrada, mucharonme a vida,
fixéronme un leito de toxos e silvas;
y en tanto, os raposos de sangue maldita,
tranquilos nun leito de rosas dormían.

-¡Salvádeme, ou, xueces!- berréi...¡Tolería!
De min se mofaron, vendéume a xusticia.
-Bon Dios, axudaime- berréi, berréi inda...
Tan alto que estaba, bon Dios non me oíra.

Entonces, cal loba doente ou ferida,
dun salto con rabia pillei a fouciña,
rondei paseniño... ¡Ne as herbas sentían!
I a lúa escondíase, i a fera dormía
cos seus compañeiros en cama mullida.

Mireinos con calma, i as mans estendidas,
dun golpe, idun soio!, deixéinos sin vida.
I ó lado, contenta, senteime das vítimas,
tranquila, esperando pola alba do día.

I estonces..., estonces cumpréuse a xusticia:
eu, neles; i as leises, na man que os ferira.

[Rosalía de Castro]

17 MAIO DO 2008 - NÚMERO 718

rdl

REVISTA
**DAS
LETRAS**

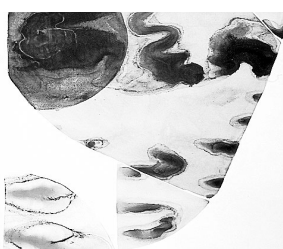
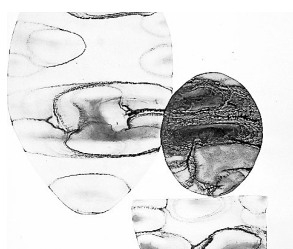
XMAB

Unha sombra polas eiras

Na imaxe, Álvarez Blázquez amosa un dos seus achados arqueolóxicos –envolto nunha folla de Faro de Vigo– durante unha conferencia a finais dos anos cincuenta. Detrás del, obsérvao Eliseo Alonso

rDL | 3
Galicia Hoxe 17/05/08

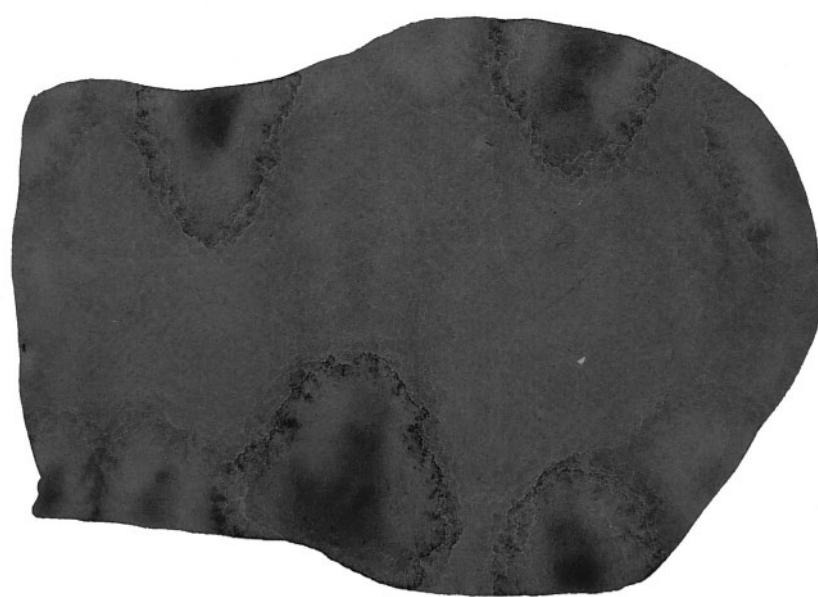

XMAB

Unha sombra polas eiras

Eu sempre a me esconder, e a vida sempre / a se me pór dedicante de espantallo. *Estes versos de Xosé María Álvarez Blázquez en Canle segredo revelan a traxedia que viviron os homes e as mulleres do exilio interior durante a ditadura. O golpe de estado de 1936 non só entoldou o seu horizonte senón que tamén se lle cebou na familia: o seu pai Darío e seu primo Alexandre Bóveda foron asasinados, o seu tío Xosé autoexcluíse da vida. El*

*mesmo foi desterrado a Zamora. A súa é unha historia de supervivencias, dun continuo recomenzar proxectos, de combates continuos e dunha paixón desbordante que o axudou a superar todos os muros, incluso o do silencio: até o seu discurso de ingreso na Real Academia Galega foi publicado moito despois da súa morte. El, XMAB, era un neno que pasou a vida tripando a súa **sombra polas eiras** [versos tamén de Canle segredo, escrito en 1954 pero editado en 1975] recibirá hoxe, 17 de Maio, a homenaxe de Galicia e a esa homenaxe acode Revista das Letras cun monográfico que lle dá nome á sombra grazas a Celso e Xosé María Álvarez Cáccamo, Darío Xohán Cabana, Miro Villar, Manolo Bragado, Xavier Rodríguez Baixeras, Carlos Callón, Manuel Forcadela e María Dolores Cabrera. Como fío deste monográfico, os debuxos da súa filla Berta Cáccamo, que ademais de nome lle devolven á sombra alostros de luz.*

O heroe cultural

Darío Xohán Cabana

E*u traballei con Xosé María Álvarez Blázquez nas Edicións Castrelos. Vigo, 1971, 1975. Xosé María empezaba a ir para vello; pero o que eu vin foi un home activo, arriscado, militante, entusiasta. Do que menos falaba era se cadra de poesía; o que eu máis coñecín foi o xenial editor, o erudito, o mestre oral, o antifranquista radical, o nacionalista inatacable ós ácidos. Mais non farei aquí memoria persoal del, senón que intentarei apreixar algúns alustros do seu significado histórico na recuperación cultural galega despois do gran desastre de 1936.*

En 1936, ás xentes que se puxeran na primeira fila coas Irmandades da Fala fóranse sumando en continuo incremento –e ás veces en contradición– promocións máis novas, desde a chamada **Xeración Nós**, o grupo do Seminario e os poetas de 1925 ata os que daquela acababan de entrar ou estaban entrando na maioría de idade civil, coma tal **Xosé María Álvarez Blázquez**, que fixo 21 anos o 4 de febreiro, doce días antes do estrepitoso triunfo electoral da Fronte Popular. A vitoria das esquerdas e a conseguinte aprobación do Estatuto de Autonomía no referendo do 28 de xuño creaban as condicións obxectivas para un gran salto adiante na construción da cultura nacional, pois as forzas intelectuais naquel intre actúantes en Galicia acadaran unha densidade e unha potencia de fogo nunca antes vistas, até o punto de podermos empregar –se quixermos– a metáfora atómica de «masa crítica» para referirnos ó capital de enerxía creadora acumulado naquel intre histórico.

Todo isto ficou afogado en sangue e en terror a partir do 18 de xullo. XMAB, fillo de pai fusilado, curmán político de **Alexandre Bóveda**, mestre de escola expedientado, foi obrigado a ingresar no exército de Franco. Grazas á súa miopía, destinárono ó corpo de Intendencia, no Hospital Militar de Santiago, exactamente onde hoxe está o goberno autonómico de Galicia.

Hai poucos días, Xosé María Álvarez Cáccamo atopou un documento impresionante, datado en 1937 pola man de seu pai: un proxecto de Biblioteca Básica Galega cun plan editorial que abrangía desde o Rexurdimento ata os autores máis novos, algún dos cales fora xa liquidado pola barbarie fascista. Liquidado fora tamén o grande editor do Segundo Rexurdimento, **Ánxel Casal**, propietario das **Edicións Nós** e alcalde de Santiago pola Fronte Popular; en 1937, con furioso optimismo, XMAB facía plans para continuar a súa obra en canto a República gañase a guerra...

Mais como a perdemos, non puido empezar tan axiña a tarefa, nin coas mesmas forzas. O pulo cultural republicano e galeguista quedara tronzado, e só unha longa década máis tarde se puideron reiniciar, en condicións moi difíciles, as tarefas da reconstrución, nas que, como é ben sabido, participaron desde Cabanillas e Otero Pedrayo ata a nova e gran xeración que se constituíu na década dos cincuenta e que se pode simbolizar en **Manuel María** e **Méndez Ferrín**. Neste labor teimudo e heroico combateu en moi diversas fronte XMAB, como artesán e como enxeñeiro, en feliz expresión de María Xesús Nogueira; dito dun xeito máis vulgar, como todoteiro da cultura.

E en primeiro lugar como arqueólogo, vocación xa iniciada antes da Guerra, pero que nos anos corenta converteu nunha auténtica profesión non remunerada. É ben sabido tamén que a arqueoloxía –o remoto pasado, sempre idealmente glorioso– foi unha especie de activo refuxio para moitos galeguistas, membros do liquidado **Seminario de Estudos Galegos** ou fillos intelectuais del, que mantiveron aceso o lume sagrado e que, habilmente incrustados nunhas actividades aparentemente apolíticas, mantiveron o espírito científico de Cuevillas e continuaron –Cuevillas o primeiro– a súa grande obra. Eses son **Fermín Bouza-Brey**, **Xesús Taboada Chivite**, **Xosé María Álvarez Blázquez**. Como arqueólogo, XMAB é un dos grandes do seu tempo, que é aínda o tempo dos fundadores: a el débese a iniciación dos estudos do Paleolítico en Galicia, a fulgurante recuperación e o estudo das estelas funerarias do Areal, a creación da sección arqueolóxica do Museo de Castrelos de Vigo, e outros importantes descubrimentos e contribucións ó estudo da Idade do Bronce, do mundo castrexo e da herdanza romana.

Mais como historiador non se mantivo nos límites da arqueoloxía. A historia tirada das fontes escritas foi outra das súas grandes leiras, e nela deixou obras maxistras coma *A cidade e os días*, que presenta o devir de Vigo dunha maneira rigorosa e vívida. Historia local, si; mais tratándose dunha cidade coma Vigo, gran motor portuario e industrial de Galicia, decatámonos de que a contribución de XMAB, que tan ben representou o XIX vigués, é tamén importante para a nosa historia nacional.

O labor de XMAB como estudoso e divulgador da literatura foi transcendental por moitas razóns, e unha das máis importantes son os dous primeiros volumes da *Escolma de poesía galega* publicada por **Galaxia** entre 1953 e 1959, biblia literaria daqueles anos decisivos. Non falarei do segundo tomo, que subverteu a visión dos chamados “séculos escuros” como deserto literario case absoluto. Direi só que o primeiro, o correspondente á Escola medieval galego-portuguesa, ten entre outros dos grandes méritos: un deles, intrínseco, é que a selección está moito ben feita dende o punto de vista poética, e que os estudos individuais dos trobadores –tan ben escritos!– estableceron de modo inapelable o que é realmente cada un; os xuízos críticos de XMAB fican insuperados, e son probablemente insuperables. Outro dos méritos é histórico: a poesía dos trobadores forma hoxe parte importante do imaxinario nacional popular galego, cousa que non sucede nos outros países onde tal cousa podería ocorrer, como son Occitania, Francia, Alemaña e, naturalmente, Portugal e Brasil. Esta entrada dos nosos trobadores na materia dos soños populares está fundamentada naquela feliz escolma de 1953.

En canto á obra de XMAB como editor, conviría non mesturar nin confundir as súas dúas etapas, que son as de Monterrey e de Castrelos. As Edicións Monterrey iniciaron a súa andaina en 1950. Eran os tempos do rexurdir editorial da lingua: **Benito Soto** e Bibliófilos Gallegos empezan a publicar en galego en 1949, Galaxia en 1951. Durante algo máis dunha década, Monterrey foi unha pequena e importante editorial que publicou libros moi fermosos en edicións xeralmente numeradas e curtas, mais que tamén conta co mérito histórico de lanzar o que logo de chamou *Nova Narrativa Galega* imprimindo as obras de Rodríguez Mourullo, *Nasce un árbore* e *Memorias de Tains*.

Pero a grande empresa editorial de XMAB foi Edicións Castrelos, que a partir de 1967 desempeñou un papel verdadeiramente revolucionario.

A mediados e finais da década dos 60 algo estaba cambiando en Galicia. O nacionalismo organizábase de novo (**UPG, PSG...**), nidiamente de esquerdas; o PCE crearía logo unha sección galega chamada **PCG**, informada en boa parte polo galeguismo lingüístico e cultural; nacía un movemento agrario simbolizado na loita contra o encoro de Castrelo de Miño; o sindicalismo obreiro clandestino adoptaba en gran parte o galego como lingua pública, e o mesmo facía o poderoso movemento estudantil que estoupou en Santiago en febreiro de 1968.

XMAB foi o editor que os novos tempos precisaban. A finais de 1967 puxo en marcha, baixo o selo de Edicións Castrelos, dúas coleccións xeniais: *O Moucho* e *Pombal*.

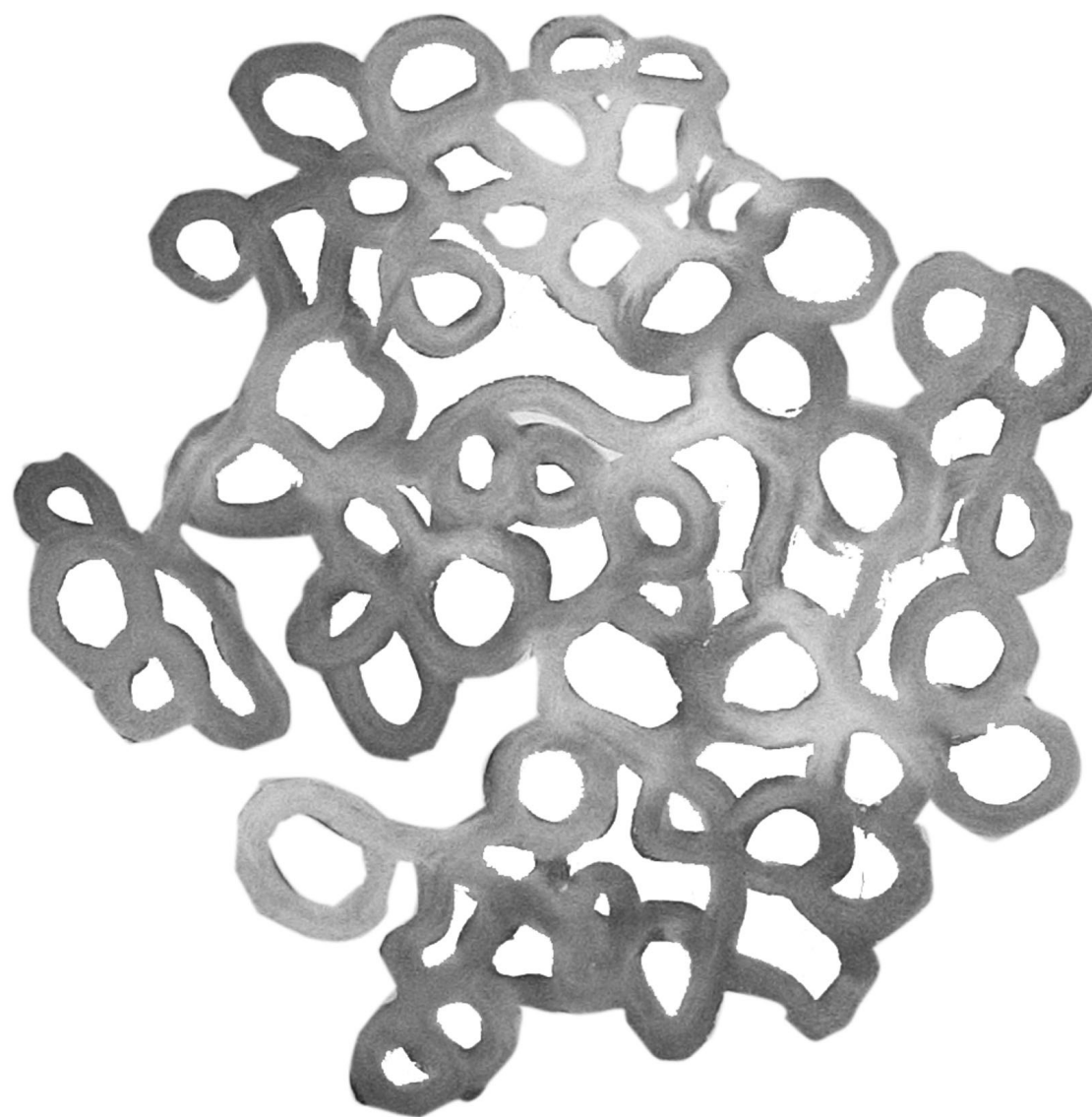
A colección O Moucho, que tiña como lema “libros do pobo pra o pobo”, incíase co libriño *O catecismo do labrego*, e nun ano vendéronse vinte mil exemplares. Para termos unha idea: aproximadamente o mesmo número de exemplares que as Edicións Nós de Ánxel Casal conseguiran vender en dez anos dos seus máis de setenta títulos.

Coas Edicións Castrelos, XMAB converteu **Rosalía de Castro**, **Eduardo Pondal** e **Curros Enríquez** en autores verdadeiramente populares. Antes de Castrelos, as edicións eran de cincocentos exemplares, de mil. En Castrelos, n’ *O Moucho* e en *Pombal*, eran de 3.000 e 5.000.

Durante unha década decisiva, Castrelos, obra exclusiva do xenio cultural e comercial de XMAB, fabricou e vendeu polo menos 600.000 exemplares, o cal representa un libro por cada catro galegos.

Isto foi unha revolución. Ánxel Casal só fabricara un libro para cada cen galegos, e antes da aparición de **Castrelos**, no ano 1967, probablemente non chegaba a haber un volume en galego por cada dez habitantes do noso país. Como editor, XMAB dinamitou todos os teitos de difusión do libro galego e inaugurou unha nova época.

.....
Darío Xohán Cabana é escritor. Traballou con XMAB na editorial Monterrey a primeiros dos anos setenta.

A liñaxe poética

Miro Villar

E ntrar no poema ten o mesmo movemento das rúas de Tui / que procuran as palabras do encontro co pai na raia. [Xosé Mª Álvarez Cáccamo, ***Praia das furnas***. 1983]. *Estes versos de homenaxe a Xosé María Álvarez Blázquez, escritos por un dos seus fillos, serven de porta para entrarmos na casa da liñaxe poética máis fecunda da literatura galega, unha edificación de máis dun século, construída até hoxe por catro xeracións diferentes, na que as diferentes estancias foron preservando e conservando os antigos e románticos mobles decimonónicos ao tempo que se lle ían engadindo novas arquitecturas modernas e contemporáneas que viñeron a acrecentar o brillo lírico dos devanceiros.*

(segue na páxina 9)

Un catálogo imprescindible para coñecermos esta estirpe de autores é o volume *Escolma de familia* (Cen anos de poesía) (2000), que preparou o amigo da casa e poeta **Xavier Rodríguez Baixeiras**. As súas páxinas antologan a obra de **Emilio Álvarez Giménez** (1830- 1911), autor dos versos en castelán de *Humildes* e da peza en galego *Mari-Castaña, drama hestórico nun auto i en verso*, que **Xosé María Álvarez Blázquez** recuperou no nº 50 dos *Cadernos da Escola Dramática*; do fillo do primeiro, **Xerardo Álvarez Limeses** (1871-1940), autor de *Margaritas, Versos Morales* e *Antre dous séculos. Versos gallegos*, a primeira obra lírica en galego da liñaxe; dos sobriños deste, **Emilio Álvarez Blázquez** (1919-1988), autor de *Poemas de ti e de min*, escrito xunto ao seu irmán Xosé María, de *Romance del peón caminero* e *O tempo desancorado* (Poemas para **María Blázquez**), e Xosé María Álvarez Blázquez (1915-1985), fundador das Edicións Monterrei e Edicións Castrelos e autor do citado *Poemas de ti e de min* e de títulos como *Roseira do teu mencer, Cancioneiro de Monfero* ou *Canle segredo*; de **Emilio Álvarez Negreira** (1926-2002), autor do libro en castelán *Madrigal*, que aparece na vizosa colección pontevedresa “Benito Soto”; para rematar nos fillos de Xosé María Álvarez Blázquez, **Xosé María** (n. 1950), **Alfonso** (n. 1952) e **Celso Álvarez Cáccamo** (n. 1958), que pecha polo de agora a liñaxe, todos tres autores dunha obra poética aínda aberta, na que sobrancea con luz propia a de Xosé María, un dos poetas máis representativos da promoción dos 80, e que publicaría o seu primeiro libro, aínda en castelán, nas Edicións Castrelos de seu pai. Canda eles aínda outros nomes que deixamos fóra ben por seren ensaístas ou prosistas, como **Xerardo Álvarez Gallego, Darío Álvarez Blázquez, Darío** e **Alfonso Álvarez Gándara**, ou por seren artistas, como **Berta** (Álvarez) **Cáccamo** ou **Darío** (Álvarez) **Basso**.

A liñaxe poética dos Álvarez estableceu entre si unha serie de vasos comunicantes nestas catro xeracións. Son moitos fíos que enlazan no nobelo poético familiar e que revelan o (re)coñecemento pola obra dos devanceiros. Na opinión de Xavier Rodríguez Baixeras habería certas ligazóns entre os estilos, nomeadamente na presenza da natureza, no uso do humor e nas referencias á propia familia. Por parte, a profesora e crítica **Teresa Seara** na recensión á citada *Escolma de familia*, que se publica no *Anuario de Estudios Literarios Galegos* 9 (2000), detalla de maneira magnífica todas as peculiaridades de cada un dos camiños poéticos percorridos por todos estes autores que conforman a estirpe poética dos Álvarez e fai fincapé novamente nas autorrefencias á liñaxe:

Igualmente obsérvase a recreación do mundo familiar, así fillos e netos homenaxeaban a **Darío Álvarez Limeses** –pola súa coherencia de ideas e o valor á hora de enfrontar a morte–, **Xosé María Álvarez Blázquez** dedicarlle á súa filla **Colorín** os versos de *Roseira do teu mencer* e, nas últimas promocións, aparecen as figuras pater nas como garantes da memoria. Eis a nai en *Na flor do vento* de Alfonso Álvarez Cáccamo: “Polo Patio dos Ventos, / entre sillóns durmidos,/ a nai arrastra follas da parra morta./ Quizais leva un segredo nos seus beizos de muller/ ou unha lista de receitas perfectamente aprendidas;/ quizais cavila na ingrata diversión dos netos/ que estoupan a tarde con petardos mudos./ Xa rematou de varrer e debe repartir recados na porta de abaixo”.

A nosa lectura da obra poética completa (e aínda inconclusa) do mellor poeta desta liñaxe, Xosé María Álvarez Cáccamo, que se converte (de maneira consciente ou non) no notario dun legado familiar, permiten que a través dos seus versos coñezamos polo miúdo as paisaxes mariñas e terrestres, os obxectos das diferentes casas habitadas e a toponimia (mesmo a microtoponimia) de Tui, de Pontevedra, de Vigo ou doutras localidades importantes na conformación do discurso cultural familiar. Como subliña o crítico e poeta **Arturo Casas**, no prólogo ao libro de poemas *Calendario perpetuo* (1997):

Estamos en realidade perante un novo capítulo da

auto-indagación poética de Álvarez Cáccamo como eu-autor, como rede de textos-memoria sometidos á exploración dialéctica e dialóxica.

En efecto, nesta rede de textos-memoria a liñaxe é un chanzo importante para a (re)construción biográfica. Son moitos os versos que lembran e revidican a figura do pai, Xosé María Álvarez Blázquez, mais non só na súa dimensión paterna senón tamén na cultural e na intelectual. É de salientar a dedicatória *Á memoria do meu pai. Á miña nai* que abre o libro *Arquitecturas da cinza* (1985), mais tamén versos como os que figuran en *Luminoso lugar de abatimento* (1987), nos que se dialoga coa súa obra poética:

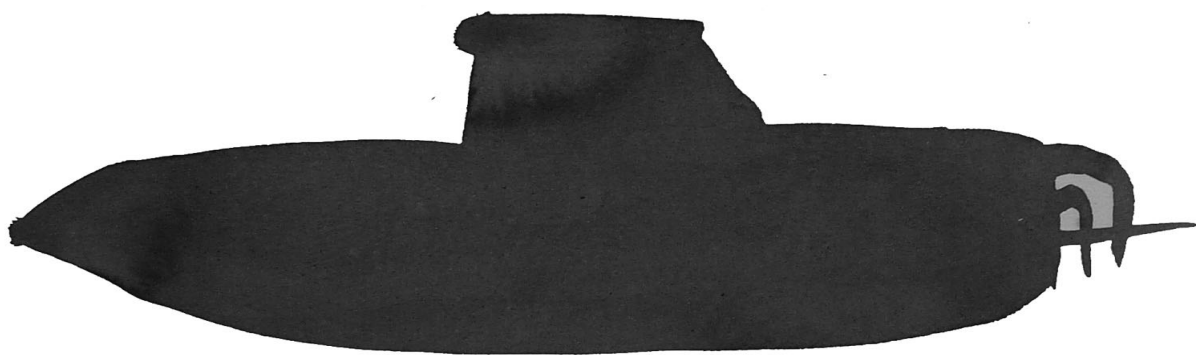
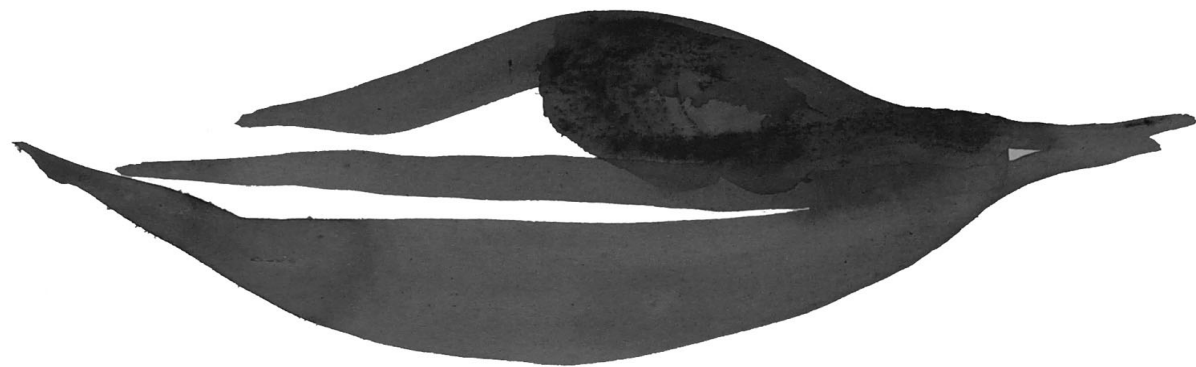
Un era eu, o fillo, escrito con palabras / do teu soneto insomne. E agora, para sempre, / desperto en noite branca, ti es o meu proxecto: / un pai que nunca dorme.

Por parte, a dimensión humana está máis perfectamente deliñada no *Romance do corazón do meu pai*, que se inclúe en *Cimo das idades tristes* (1988), ou en moitos versos do libro *O lume branco* (1991) ou nos diálogos establecidos co pai en *Colección de espellos* (1994) ou en *Calendario perpetuo* (1997). Obsérvase, pois, a presenza case obsesiva e sempre recorrente de Xosé María Álvarez Blázquez, o que demostra a débeda permanente e a decisión de valorizar o herdo recibido. Así o souberon ver os poetas Fernán-Vello, no prólogo a *Luminoso lugar de abatimento* (1987) ou Méndez Ferrín nos primeiros parágrafos do seu limiar a *Os cadernos da ira* (1999).

Alén do pai, na poesía de Xosé María Álvarez Cáccamo están tamén moi presentes outros membros da estirpe, mesmo moitos dos que non foron tocados pola musa das artes, velaí a presenza continuada da nai en toda a obra ou o retrato conmovedor do avó **Pedro Cáccamo** en *Colección de espellos* (1994). Porén, será a sombra da morte de Darío Álvarez Limeses, pai dos irmáns Álvarez Blázquez, fusilado polos fascistas en Tui en 1936, que xa fora lembrada anos despois de acontecer, polo seu fillo Emilio en *O tempo desancorado* (1988): É noso pai quen chama. / Vén triste, esfafrapado, e nós non temos nada., morte que ocupa os versos máis doridos na memoria de Cáccamo. Velaí os poemas *Furna do encontro de Darío Álvarez Blázquez con Darío Álvarez Limeses* en *Praia das furnas* (1983) ou “1936” e *Xogos Florais* en *Colección de espellos* (1994).

As pegadas dos antergos non desaparecen, pola contribúen ao humus lírico dos seus continuadores, e, malia a desaparición natural ou forzada das primeiras xeracións, a liñaxe poética dos Álvarez continúa aínda a dar o seu froito na historia da nosa literatura. Saúde.

.....
Miro Villar é poeta e investigador. Traballou sobre a obra de Emilio Álvarez Blázquez, irmán de Xosé María

O Vigo de XMAB

Manolo Bragado

X

Xosé María Álvarez Blázquez uniu o seu destino á cidade de Vigo cando en 1937 foi destinado á escola de **Coia** (Vigo), como “mestre provisional”, tras aprobar a oposición ao corpo de mestres. Mais, poucos días despois de comezado o curso,

o 28 de outubro foi sancionado, como tantos outros mestres republicanos, con suspensión de emprego e soldo por seis meses, inhabilitación para o exercicio de cargos directivos de confianza e traslado á escola de **Coreses**, unha viliña da provincia de Zamora. O expediente de depuración acusaba a Xosé María de “**militar en organizaciones afectas a la República, ser galleguista-separatista y mostrar actitudes contrarias a la Causa Nacional**”. Á volta de Coreses –onde a pesar do desterro desenvolveu unha valiosa experiencia pedagóxica, recollida no seu diario escolar, e mantivo en *El Correo de Zamora* a sección xornalística *Parte neutral* (colaboracións en ton humorístico sobre a marcha da Segunda Guerra Mundial que asinaba baixo o pseudónimo de A. del Sarne)– a finais de 1941, solicitou a excedencia voluntaria, volveu a Galicia e estableceuse definitivamente con toda a súa familia en Vigo,

(segue na páxina 12)

primeiro nun piso alugado na **rúa García Barbón** onde tiña consulta o seu irmán Darío e, máis tarde, en Marqués de Valladares. Iniciábanse así catro décadas de relación ininterrumpida de Xosé María coa cidade de Vigo, onde casaría en 1946 con **María Luísa Cáccamo Frieben**, onde nacerían todos os seus fillos e onde desenvolvería, coa breve paréntese da súa estancia en Oviedo durante o ano 1966, toda a súa a actividade profesional como administrativo, editor, profesor e xornalista e o seu traballo como escritor, investigador e polígrafo galeguista.

Dende 1946, ano do seu casamento, a familia Álvarez Cáccamo instalouse nun quinto piso de **Gran Vía 326** (hoxe 180), no vigués barrio de Travesas, onde Xosé María instalou a súa biblioteca, o seu primeiro obradoiro literario e de investigación erudita. Tres anos despois, abriría xunto co seu amigo o inspector de Educación **Luís Viñas Cortegoso**, a **Librería Anticuaria Monterrey** no número dezaioito da **rúa de Pi y Margall** (daquela General Aranda), local no que desenvolvería a súa actividade libreira e editorial (desde 1950 como Edicións Monterrey e logo, desde 1963, como **Edicións Castrelos**) e mantiña o seu arquivo (o denominado Arquivo Monterrey), ata que no ano 1979 foi liquidada a librería e vendido os fondos de Edicións Castrelos á editorial **Galaxia**. Os espazos do barrio de Travesas e os do chamado Barrio do Cura (ese triángulo vigués formado polo paseo de Afonso, a rúa Falperra, onde estaba instalada a *Serigrafía Gallega* do seu irmán **Álvaro**, e os das **Casas de Pescadores**, onde tiña a súa oficina a Confraría de Pescadores San Francisco, na que traballou como secretario, moi preto, tamén, da Escola Náutico Pesqueira, na que traballou desde 1970 como profesor de Formación Humanística) foron os máis cotiáns para Xosé María. Espazos vigueses aos que habería que engadir unha casa de pescadores na praia da Calzoa, no **barrio de Carrasqueira de Coruxo**, que dende 1948 alugou a familia durante o verán e que, máis tarde, pasaría a ser da súa propiedade.

Desde que en 1949 foi nomeado Comisario de Escavacións Arqueolóxicas, Xosé María comezou un traballo moi intenso como estudoso e divulgador da historia dunha cidade á que profesou unha admiración tan teimosa e continuada como, ás veces debemos recoñecer, desbordada. En 1950 obtivo o primeiro premio nos Xogos Florais de Vigo polo seu traballo de carácter histórico *Hechos y figuras de Vigo*. No ano seguinte dirixiu as escavacións do Castro (que retomaría en 1970) e en 1953, como arqueólogo eminentemente práctico que era, xestiona o descomunal achado das estelas funerarias do Areal de Vigo e o seu traslado ao **Museo Quiñones de León**, no que anos despois montará a súa sección de Arqueoloxía e do que en 1981 será nomeado Xefe do Departamento de Historia de Vigo e a súa bisbarra.

En 1958, obtivo o Premio Álvarez García da **Asociación da Prensa de Vigo** polo seu traballo *Martín Codax, cantor del mar de Vigo* (traballo que será editado en 1962 e reeditado en galego por Xerais en 1998, coa primeira reprodución que se fixo en Galicia do *Pergameo Vindel*). Foi, tamén, a finais dos anos cincuenta, cando Xosé María comezou a súa actividade de divulgación radiofónica, primeiro na emisora La Voz de Vigo, coa emisión semanal sobre temas marítimos *Ventana al mar*, e que continuaría o ano seguinte no mesmo dial con *Buenas tardes Galicia*. A súa actividade radiofónica proseguiría en 1960 en Radio Vigo, cos espazos titulados Cada día tiene un suceso, baseado no proxecto A cidade e os días, ao que logo nos referiremos, e nos anos seguintes, Reloj de sol e Reloj de arena. Mais quizais o espazo radiofónico máis lembrado polos vigueses de todos os que argallou Xosé María foi o que mantivo diariamente, sen interrupción dende 1965 a 1968, en Radio Vigo titulado *Mar de historias*, no que ás dúas da tarde e durante cinco minutos, xeralmente, o locutor **Pepe Vázquez** poñía voz aos relatos e curiosidades literarias escritas polo xenial Xosé María.

A divulgación xornalística sobre a historia viguesa nos medios impresos foi outra das súas angueiras. En 1959 desenvolveu nas páxinas de *Faro de Vigo*, dirixido daquela por **Francisco Leal Insua** (o home da pintora **Xulia Minguillón**), a proeza de escribir, empregando a forma de efemérides e baixo o título xeral de *Calendario histórico de Vigo*, o que constitúe até agora a obra máis orixinal e singular da historia local viguesa e un dos cumes do xornalismo literario

galego. Colaboracións xornalísticas diarias, escritas cunha prosa briosa e engaiolante, documentadas con pasmosa erudición, que Xosé María rearmou o ano seguinte en forma dun libro de case seiscentas páxinas publicado nas súas Edicións Monterrey, ao cal lle daría o título principal de *La ciudad y los días*. Un volume que soubo enfeitar cunha cuberta serigrafada, realizada no obradoiro da *Serigrafía Gallega* do seu irmán Álvaro, sendo o primeiro libro que utilizaba en Galicia esta técnica de impresión.

Un libro, recentemente recuperado para o patrimonio da nosa lingua por Xerais en tradución que realizamos xunto a **Pablo Sánchez Mato**, e no que Álvarez Blázquez vai debuxando amodiño, co seu trazo potente de investigador documental, un impresionante fresco histórico de Vigo, desde o burgo de pescadores na Idade Media que foi –no que xa brillaba a luz de poetas universais como **Martín Codax** e **Meendiño**–, pasando polo carácter de porto corsario que abrigou no século XVIII, ao empuxe da abella ribeira que a converteu na cidade portuaria e industrial punxente que agora coñecemos. Un relato no que ao autor non lle pasan desapercibidos os acontecementos do Terzo de Valadares, as aventuras feudais, a presenza dos piratas, as pestes, as guerras (especialmente a denominada Reconquista), as angueiras pola chegada do ferrocarril e polo desenvolvemento portuario, a inauguración da iluminación eléctrica, o entroido elegante das sociedades recreativas, o xornalismo progresista... nin tampouco as biografías das figuras viguesas senlleiras como **Eduardo Chao**, **Urzaiz**, **Elduayen** e tantos outros.

A cidade e os días é un fresco evocador, latexante de personaxes, acontecementos e soños dunha cidade cambiante. Como salienta o académico **Darío Xohán Cabana**, biógrafo de don Xosé María e o seu colaborador primeiro durante catro anos en Edicións Castrelos: “Este é un libro sen igual en Galicia; ningunha das nosas cidades ten outro que se lle poida comparar en beleza de estilo e en cantidade de información. As actas capitulares, os cartularios eclesiásticos, os arquivos de sociedades, os xornais, as memorias publicadas e as memorias particulares, os libros de viaxes, as antigas e modernas crónicas... en fin, todo canto podía ofrecer a máis mínima noticia foi rigorosamente cacheado polo paciente e minucioso Xosé María. [...] Todo é un fervor de vida, contado con rigoroso recurso ás fontes históricas e cun estilo persoal dunha beleza e dunha capacidade de evocación verdadeiramente maravillosas”.

Porén, tras esta indubidable proeza literaria, fórmula que emulou en 1968 en *El Correo Gallego*, neste caso sobre os principais sucesos de Galicia, baixo o título *Calendario Histórico de Galicia*, a contribución de Xosé María á divulgación da historia viguesa continuaría en traballos posteriores. En 1960 obtivo o premio *Blas Agra* da Asociación da Prensa de Vigo polo traballo *Historia del periodismo vigués*. En 1962 acadou o premio *Enrique Lorenzo Campo* pola súa serie de oito artigos publicados en Faro de Vigo baixo o título *Biografía de Vigo: cartas a mis hijos sobre la historia de Vigo*. En 1971, gañou o Premio Ciudad de Vigo con outra serie de artigos en *Faro de Vigo* publicados baixo o título *Pulso y tiempo de una ciudad. Trilogía*. No entanto, nas dúas últimas décadas da súa vida, sería *Vigo en su historia*, groso volume de seiscentas cincuenta páxinas publicado en 1979 pola Caixa de Aforros Municipal de Vigo, o seu máis importante traballo. Unha formidable obra colectiva, na que Xosé María, xa nomeado dende 1976 **Cronista Oficial da Cidade de Vigo**, se ocupou da coordinación (xunto a Álvaro Cunqueiro), da dirección, da edición e da redacción de máis da metade dos textos que contén.

Como puidemos comprobar, durante máis da metade da súa vida, Xosé María Álvarez Blázquez uniu a súa biografía co ímpeto creador da nosa abella da ribeira de alma punxente e resistente como era a del mesmo. Ben está que os vigueses derrotados do século XXI agradezamos semellante exercicio de autoestima que tantas veces nos falta.

O certo editor

María Dolores Cabrera

13 | **r d l**
Galicia Hoxe 17/05/08

N unha entrevista feita a **Xosé M.ª Álvarez Blázquez** na revista *Destino* no verán de 1945, co gallo da saída da súa novela *En el pueblo hay caras nuevas*, da que nos dá noticia o seu fillo en *Tempo do pai*, comentaba: “Empecé a escribir versos a los 10 años y a imaginarme que componía libros, imitando pacientemente la letra de imprenta”. Precoz vocación (intención) de editor que corroboran outros documentos que van saíndo á luz neste ano de merecidos recoñecementos a unha figura tan transcendental para as nosas letras e para o mundo do libro galego, ao que dedicou o mellor do seu tempo, da súa creatividade e sabedoría, do seu alento e traballo.

No proceso de ideación e confección do libro, que comeza coa creación do orixinal e remata co placer da lectura, Álvarez Blázquez, exerceu de escritor, editor, cuasi impresor, libreiro, distribuidor, e, sobre todo, ávido e permanente lector. Actividades, todas elas, que configuran, xunto con outras moitas xa a esta altura abondo enumeradas e comentadas -arqueólogo, investigador literario, historiador local, xornalista, conferenciante, mestre...- a súa fecunda e poliédrica vida. Porén, o dono das palabras (escritor) e o descubridor de tesouros (pescudador sempiterno), consciente da necesidade de transmitir e perpetuar estes e outros saberes e descubertas na salvagarda da memoria propia e allea e do “futuro da Terra”, como el teimaba, exercerá maiormente de editor. Sobre todo, logo dos dramáticos e lutosos acontecementos da guerra do 36, que tan nefastos e adversos foron para el e para os Álvarez, vizosa saga, exemplo de compromiso político e cultural co país.

Daquela, esnaquizada a sobranceira **editorial Nós** de **Ánxel Casal**, e con el simbolicamente todo o esplendor cultural do primeiro terzo do século, alén do extraordinario esforzo que se produce no exilio americano e mesmo alentado por este, xa na fronteira dos anos 50, catro son as iniciativas que xermolan, case a un tempo, na lenta e meritoria recuperación do libro galego: a colección pontevedresa de poesía **Benito Soto**, a **Sociedade de los Bibliófilos Gallegos**, en Compostela, e as editoriais **Galaxia** e **Monterrey** en Vigo.

Os artífices e protagonistas das máis delas son membros de grupos xeracionais próximos, coincidentes nas vivencias e compromisos político-culturais da preguerra, de xeito que, non é estraño atopar nunhas e noutras iniciativas os mesmos nomes, os mesmos compañeiros de viaxe, quer como fundadores, quer como autores e colaboradores, quer nas listas de suscritores, quer como fieis lectores. Tal é o caso de Xosé M.ª Álvarez Blázquez, que ademais de editor de seu, en Monterrey, prepara textos e cede orixinais para os outros incipientes proxectos.

No seu periplo vital, ao longo de trinta anos, Álvarez Blázquez levou adiante dous empeños editores diferentes: nos difíciles 50, as minoritarias e primorosas edicións de culto de Monterrey e, posteriormente, contra finais dos 60 e na década dos 70, as máis populares e exitosas de Castrelos.

Edicións Monterrey nace estreitamente vencellada á librería anticuaria homónima que en 1948 abre en Vigo con **Luís Viñas Cortegoso**. Co mesmo espírito, e incluso apro-

veitando o rico fondo deste establecemento, nacen da man dos dous socios e amigos as primeiras coleccións e publicacións, decantándose nun principio pola produción de obras de bibliófilo. Coidadas edicións en pequenas tiraxes, con selectos materiais e primorosa factura, que dan a coñecer ou recuperan textos “raros, curiosos ou inéditos que fagan referencia a Galicia”. A editora desenvolveu a súa actividade principalmente no primeiro quinquenio dos anos 50 e iniciou a súa andaina co poemario *Roseira do teu mencer* (1950) de Xosé María, escrito co xúbilo da súa paternidade sobre e para a súa primeira filla, *Colorín*, a quen magoadamente perderá despois, sendo moza. Ao ano seguinte saen dúas importantes achegas bibliográficas: as poesías galegas de Nicomedes Pastor Díaz, coa *Égloga de Belmiro e Benigno*, autógrafo anónimo que o editor descobre e atribúe ao escritor romántico, e *El buho gallego* con las demás aves de España haciendo cortes..., alegato político a favor do voto de Galicia en Cortes, do VII Conde de Lemos.

A seguir ve a luz *Vida y viajes literarios...* (1952) de Sarmiento, importante contributo á difusión da vida e obra do frade bieito, que nalgunha das súas páxinas preséntase como pioneiro na reivindicación da aprendizaxe da nosa lingua, e tamén recupera outros textos, como a primeira peza que se conserva do noso teatro, o *Entremés famoso sobre da pesca do río Miño* (1953), datada na segunda metade do século XVII. Otero Pedrayo e Álvaro Cunqueiro, de quen reedita ampliada, *Cantiga nova que se chama riveira* (1957), salientan entre os autores contemporáneos. A aparición do *Cancioeiro de Monfero*, presentado como un apócrifo do XIII, cando en realidade era unha argallante e provocadora inocentada literaria da autoría de Álvarez Blázquez que autorizaba a data de impresión, 28 de nadal de 1953, deu moito que falar no seu día. A obra evidencia, ademais do fino sentido do humor do autor, os seus fondos e eruditos coñecementos do noso cancionero medieval, do que será por estas datas antólogo de excepción.

A consulta destas obras sorprende gratamente dende o punto de vista formal. Trátase dun fondo que conxuga o primor da presentación co valor e interese dos escollidos textos. Fermosa envoltura que arrisca (daquela) contidos e mensaxes reivindicativos dirixidos a un reducido e atento público. O editor virtuoso, culto e erudito exerce, no fondo, de editor resistente na causa galeguista.

Fóra de colección, publica outros títulos singulares, como as biografías da primeira entrega da *Galería de gallegos ilustres* (1956), a espléndida e enxeñosa edición do *Teatro venatorio y coquinario...* (1958) de Castroviejo e Cunqueiro ou a voluminosa e documentadísima obra *La ciudad y los días. Calendario histórico de Vigo* (1960), froito das colaboracións de Xosé María no xornal *Faro de Vigo* e obra clave para o coñecemento da historia olívica.

En 1953 inaugura a editora a colección *Frol e Froito*, que se presenta como unha opción máis popular e divulgativa, que tenta abrir novos camiños e ampliar o abano de lectores. Con esta marca, ademais duns contos de **Ben-Cho-Shey**, sairán dous títulos de **Gonzalo Mourullo**, *Nasce un árbore* (1954) e *Memorias de Tains* (1956), referentes inaugurais do movemento da Nova Narrativa Galega. Interesa facer alusión a esta incipiente colección, porque o seu espírito e filosofía terá continuidade na seguinte aventura de Álvarez Blázquez: Edicións Castrelos, que nace, desta volta, co apoio dos seus irmáns.

Esta segunda andaiana, logo dun intento divulgativo de caderniños de arte galega a comezos dos 60, consolídase cunha aposta exclusivamente literaria e comprometida coa lingua de nós. Nas coleccións troncais, *Pombal* e *O Moucho*, (logo virían Pico Sagro, con *Canle segredo*, e Mogor) saen a finais de 1967 cadansúa obra inaugural: *Cantos de Nadal, Aninovo e Reis* e mais o *Catecismo do labrego*. Pombal, “biblioteca básica do amante da literatura galega”, recupera nos seus 25 títulos agrupados en diferentes series, os textos da tríade do Rexurdimento (Rosalía, Curros e Pondal, varias veces reedi-

tados, xunto a obras de diferentes autores contemporáneos: **Amado Carballo, Ánxel Fole, Celso Emilio Ferreiro, Neira Vilas, Rey Ballesteros** ou **Alfredo Conde**. E, amén doutras antoloxías, traducións e estudos, contra finais dos 70, nun tempo xa de maior permisibilidade, inaugura nova serie, Alexandro Bóveda, onde terán cabida as estremeceadoras memorias dun fuxido **Antón Alonso Ríos**.

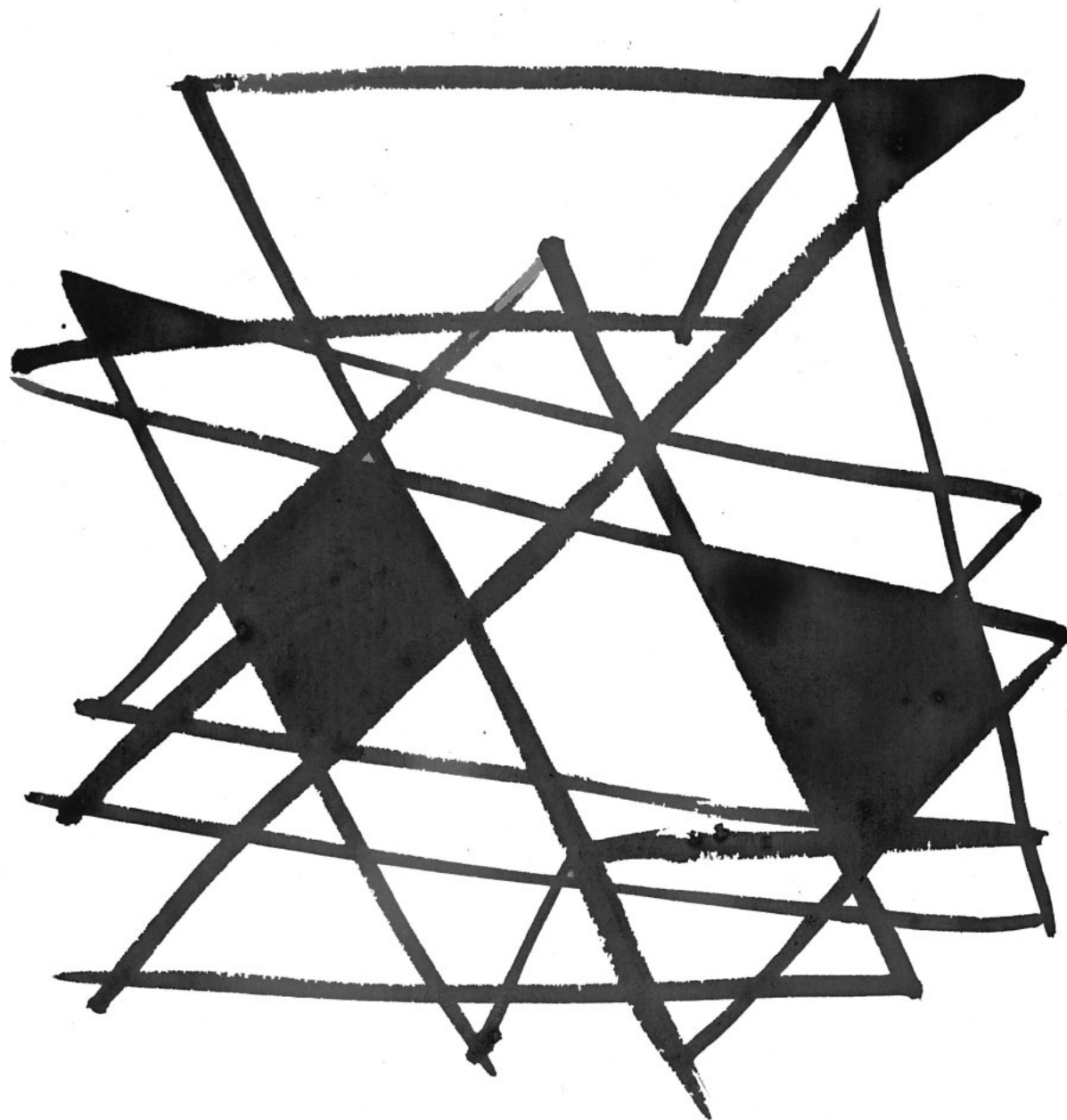
Pola súa banda, *O Moucho*, baixo o lema “Libros do pobo pra o pobo”, espallará por todos “os recantos da terra” unha literatura de masas leda e sinxela que, abrindo novos espazos, achegará o libro galego non só ao lector culto, senón tamén ao gran público. Empeño divulgativo especialmente anovador na súa época, ademais de frutífero, co que Álvarez Blázquez vai a acertar plenamente, a vulgar pola espectacular acollida e ampla difusión que estes libríños tiveron nun tempo de escasos hábitos e promoción lectora.

O devandito título alboral, *Catecismo do labrego*, acadou un total de 15 edicións, catro delas mesmo nun só ano (1968). Tamén foron varias veces reimpresas as máis das restantes escolmas temáticas, que beben na literatura popular de tradición oral, e diversas obras de autor coñecido, que adoitan actuar de meros compiladores ou recreadores dos falares e decires das xentes do común, así como as “chispas” do humorista **Quesada**.

Nunha publicación de maior extensión, titulada Xosé *María Álvarez Blázquez. Ourive de libros*, á que en liñas xerais seguimos nesta colaboración, damos conta da relación dos 64 títulos (os seis últimos xa dende Galaxia, á quen o editor venderá fondo e marca en 1979) e mais da longa nómina de autores e colaboradores que configuran a colección, coméntase tamén o aspecto físico destes singulares libros de peto, as súas vistosas cubertas, serigrafadas no obradoiro de Álvaro Álvarez Blázquez, e o protagonismo que en todas elas xogaba a entrañable figura do labrego, creada polo debuxante **Pedro Bofill**.

Varios foron os factores que contribuíron ao éxito destes populares libríños, que fixeron posible a viabilidade económica dun proxecto que nace tamén cunha clara intención comercial, auténtico acontecemento no seu día. Xunto coa oportuna saída no tempo, fins do 60 e década dos 70, anos xa de marcado activismo político-cultural, está a acertada selección de títulos e textos, de clara escolla popular e doada lectura, o orixinal aspecto formal dos exemplares e as chamativas cubertas, o módico prezo e, sobre todo, a eficaz e novidosa estratexia de comercialización e distribución. O escritor lucense, **Darío Xohán Cabana**, que durante catro anos traballou en Castrelos, fala dunha ampla rede cuns 250 puntos de venda, infraestrutura que se complementaba con outros espazos ou puntos de encontro eminentemente próximos e populares que facilitaban a adquisición, e aventura a cantidade duns 600.000 exemplares vendidos. Centos de miles de mouchos con ás de papel revoando e espallándose por dentro e fóra do país para que “tanta xentiña de ben” ocupara e desfrutara o seu tempo de lecer cun libro nas mans!. Admirable e pioneiro contributo para a normalización lectora en galego, froito da teimosía, do infatigable traballo e mais do entusiasmo dun só home, Xosé M.ª Álvarez Blázquez, que coa súa inmensa erudición e sabedoría pensou, recadou, seleccionou, preparou ou solicitou os títulos que habían configurar a colección toda, así como o rico e importante catálogo que nos legou e que fala de seu.

Don Xosé María, o agarimoso facedor de libros, o animador e divulgador da nosa cultura, foi un certo editor. Culto e virtuoso á par que enxeñoso e popular, mais sobre todo editor afouto, comprometido e militante. (“Había tanto que facer!”, diría). Figura capital e imprescindible para comprender a historia contemporánea da nosa edición, e máis especificamente a crónica resistente do libro galego no difícil tempo que vai dende finais dos anos 40 ata a saída da ditadura.

Sensibilidade e rigor

A poesía de Álvarez Blázquez: Obra cumprida

Xavier Rodríguez Baixeras

Na obra que **Xosé Mª Álvarez Blázquez** nos legou sobrancean tres aspectos básicos que, dentro do ámbito da nosa cultura, lle proporcionan o seu carácter excepcional: a notabilísima variedade xenérica, a constante e uniforme beleza formal e a gran riqueza de contidos. Conforme nos introducimos no coñecemento da súa

vida, dedicada en gran parte á exploración da cultura galega, pero tamén á creación literaria, advertimos un decorrer periódico, cíclico, no que as diversas disciplinas ás que se entregou sen descanso parecen programadas con antelación e logo cumpridas rigorosamente. Un poeta e un polígrafo, foi a persoa a quen rememoramos o presente ano con especial devoción. “Polígrafo”, palabra altisonante, un tanto anticuada, mais que designa certeiraamente a quen, no ámbito da escrita, tratou gran variedade de asuntos, de notábel diversidade; e un poeta, cuxa obra tamén ten o seu ciclo, pois foi creada principalmente na mocidade e nos anos 40 e 50. Entrega xenerosa, suma modestia, anhelo de sabenza, gusto polo primitivo, polo inicial, afán didáctico, férreo optimismo e alta capacidade de dominio sobre os desazos vitais son algunhas das peculiaridades que, contrariamente á súa tendencia á dispersión, se manifestan constantes na persoa e na obra de Xosé Mª Álvarez Blázquez.

É o polígrafo consecuencia do poeta? Ou, dito noutros termos, adopta o noso autor unha actitude perante a poesía moi diferente daquela que o empurra a abandonala ou a compola de modo ocasional? Evidentemente, o traballo poético implica unha singular experiencia interior e unha forma propia; isto é, esixe unha dedicación que poderíamos cualificar de exclusiva. Só que, no caso do creador de que tratamos, dous fenómenos que son en principio inalienábeis da expresión poética seguen actuando en territorios diferentes. Refírome ao elemento sensíbel e ao rigor formal. A sensibilidade, o acordar emocional, o abalo da inquedaanza diante de calquera aspecto histórico ou cultural manifestan en **Álvarez Blázquez** un carácter poético, e o mesmo cabe afirmar do rotundo acabado dos textos, así como do estilo, cun léxico e un ritmo que parecen transcender a simple e fría exposición académica. Abonde como exemplo a biografía de cada trobador na súa escolma da poesía medieval. Así **o seu “abandono” da lírica a partir dos anos 60** ofrece todo o aspecto dunha mudanza de orientación sentimental e de inquedaanza intelectual e non é en absoluto excepción: máis dun poeta ten cedido a súa actividade versificadora –ou a ten diminuído, como no caso do noso autor– a prol doutra pola que se sente atraído e na que agora envorca a súa sensibilidade e a súa enerxía.

Agora ben: tal actitude, que comporta –sobre todo se os novos mundos explorados son moitos e dispar– unha diseminación en toda regra, pode ser motivo de desconcerto e, en definitiva, de dano no que respecta á imaxe do poeta, isto é, daquel que, alén de erudito etc., é tamén creador de versos. E, certamente, tal aconteceu sen dúbida con Xosé Mª Álvarez Blázquez, poeta de voz breve máis intensa, que gusta fuxir da repetición das imaxes e das estruturas poemáticas, tanto dentro do neopopularismo como do realismo existencial. Semellante acto de honradez, que, ben alá no fondo, é un exemplo máis de quen posúe un xorne didáctico, adoita ser mal entendido, pois o crítico, ou aquel suxeito (ou suxeitos) a quen corresponda valorar e instalar, adoita ser favorable á insistencia e, se esta non se produce, o poeta pode correr o perigo de non ser tomado a serio. Naturalmente, hai excepcións, pero, infelizmente, o noso escritor non se encontra entre os favorecidos, ou favorecidas, por elas.

Fronte ao poema un tanto monocorde da liña imaxinista, *Poemas de ti e de min* ofrece unha variada melodía e ritmos disímiles. Por veces, a imaxe procede da vangarda, mais non afoga a frescura da cadencia de ton popular, que non é nunca aparente, senón auténtica. Cando acabamos a lectura quixeramos máis poemas, pero xa o autor, que escribira moitos destes en plena xuventude, está noutro ámbito, á procura de novas sensacións. Como dicíndonos: “velaí o que quixen facer, tal é o que vos ensino, tales son os modelos; seguir? para que repetirme?” En realidade, está xa entregado á emoción da súa paternidade, a esa tenrura que é Roseira do teu mencer, á sutileza do poema infantil. Son os tempos da fundación, xunto con **Luis Viñas Cortegoso**, da editorial Monterrey (1950) e acaba de ser nomeado comisario das escavacións arqueolóxicas viguesas; pero é que, ademais, prepara a *Escolma de Poesía Medieval*, tarefa que o leva, tan ensumido nela está, a se converter nun trobador máis no seu *Cancioeiro de Monfero*, e debe ir dando cabo –os tempos son difíciles– á novela *Una cabaña en el cielo*. E, sabedor de que en Buenos Aires se convocou o premio Pondal, está preparando ou reunindo os poemas do seu *Canle Segredo*, onde lle dá unha violentísima viraxe á súa obra poética e, de paso, á poesía galega do seu tempo. Como se ve, tempo frenético para el.

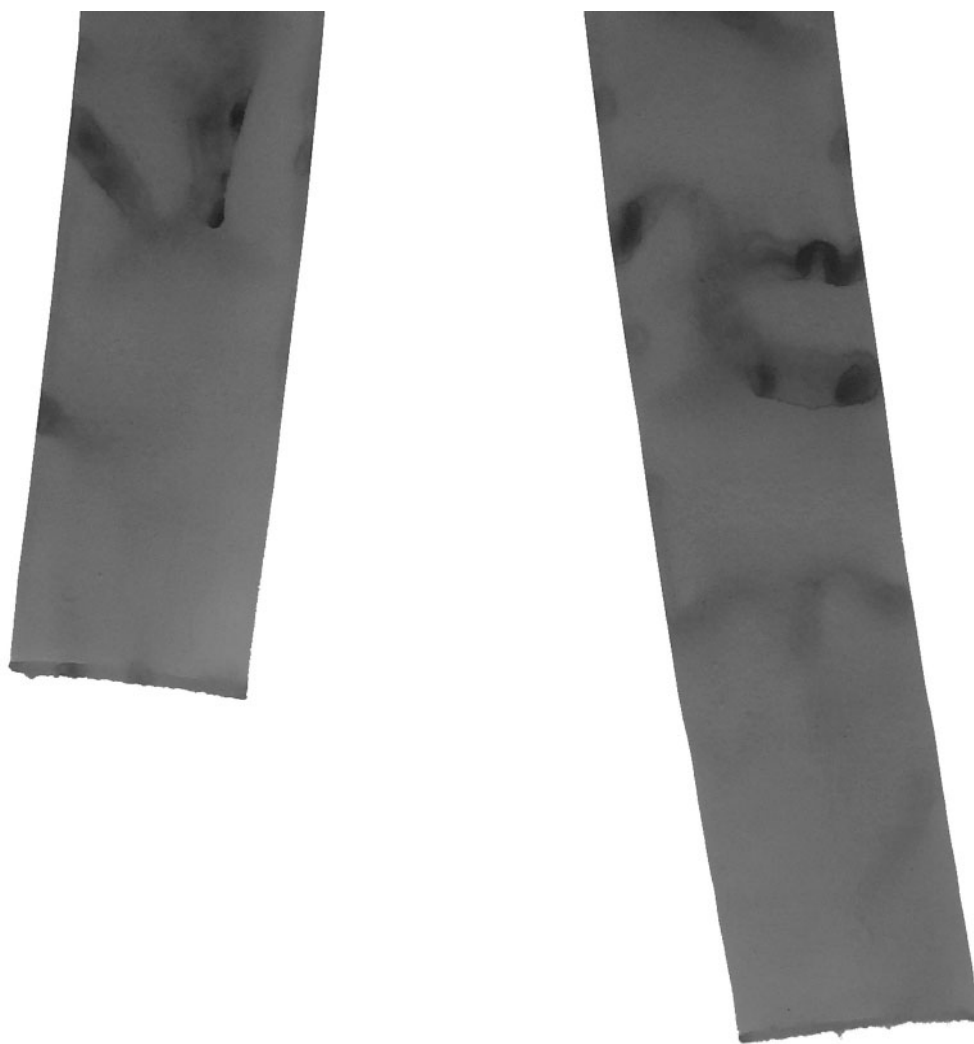
Aínda hoxe resulta difícil precisar con claridade a estética deste seu último libro, con que movemento relacionalo, se coa tradición realista galega, se co realismo-existencial español de posguerra ou con ambos. Cabe pensar que de todo hai e que o que nos impide situar *Canle Segredo*, iso que nel nos desconcerta, non ten máis misterio que a destilación dunha voz persoal

entregada á confianza e a chamar as cousas polo seu nome. O poeta confesa, conversa, declara. O poeta é el. Fóra del e do seu mundo non hai máis nada, de aí que, no fondo, non nos interese moito saber como e até que punto é obxecto de influencias. Poesía personalísima, estraña ás veces, como o é toda aquela que xorde sen concomitancias que a fagan recoñecíbel, identificábel, clasificábel, sen adherencias que permitan encontrarlle outro autor xémeo, unha música irmá. Nunha palabra: poesía chamada a ser precursora.

Pero o seu autor, unha vez conseguido o premio (1954), xa ten a cabeza noutra parte, talvez no Congreso Internacional de Poesía, que se celebra por Galiza adiante, ou, con certeza, nunha nova novela, *Las estatuas no hablan (os tempos continúan difíciles)*, e non atende ao reclamo da posteridade. **“Funlo leixando e leixado do vento quedou”**, dirá, vinte e dous anos máis tarde, do seu libro. Quedou no aciago tempo da posguerra, quedou no vento que en *Soedá*, o último poema de *Canle Segredo* que escribiría posteriormente, moito máis tarde, en 1973, e que parece remitir a aquel mundo tristeiro e, sobre todo, desleigado, cae morto –tamén el– no ichó dunha aldea sombriza. Aqueles si que eran tempos ruíns para a lírica e, sobre todo, para a lírica galega. Precursor? Precursor de que?, teríase preguntado o poeta, de que poesía? Certamente, non era consciente da relevancia da súa achega, e cando certo día, por fin, deu cos versos orixinais e decidiu que estaban ben e que había que publicalos, xa non o fixo en Edicións Monterrey –que non existía– senón na editorial Castrelos, fundada tamén por el. E aquel libro tan importante e que chegaba con tanta demora foi dado á luz a través dun formato minúsculo, con esaxerada modestia.

Máis tarde será editado como é merecedor, formando parte de dúas coletáneas integrais e como libro independente. E lucirá esplendidamente a súa voz, tan verdadeira, a clarividencia da súa estrutura, a súa sabia variedade formal. Unha poesía na que, segundo o propio autor ten afirmado, se sente máis el, pois “é a miña maneira máis auténtica e madurecida”, un ton conversacional que decorre con fluidez de sabio artífice, unhas partes (amor, infancia,/realidade social) que se complementan e se opoñen e nos dan a coñecer o significado xeral do libro: nun tempo infausto, só cabe procurar o acubillo do amor e da nenez. E a voz do poeta, que corre coma un río oculto, será rumor vivificante.

Será rumor, isto é, seguirá no futuro. Pois é no futuro onde Xosé María Álvarez Blázquez parece albiscar a súa persoa e a súa grande obra, xa cumprida, da que os froitos colleitamos hoxe. Non hai faramalla nela, non hai leria; só traballo, esixencia, dedicación absoluta. Perspectiva global, paixón lírica.

O breve se breve...

Manuel Forcadela

A

obra narrativa galega de Xosé María Álvarez Blázquez (XMAB, a partir de agora) está composta polos seguintes títulos: Os ruíns (Relatos, 1936), O afillado (Relato, 1947) e A pega rabilonga e outras historias de tesouros (Relatos, 1971). Unha simple ollada á obxectividade cronolóxica devólvenos, pois, a imaxe común que asoma en case todos os escritores da Xeración de 1936. Unha actividade literaria e galeguista de mocidade, que coincide cos tempos da II República Española; o tránsito dramático da Guerra Civil, especialmente tráxico no caso de XMAB; a escrita de novelas en castelán nos primeiros anos da posguerra, tal e como fixeron Otero Pedrayo ou Vicente Risco, entre outros; a lenta recuperación da prosa de ficción escrita en lingua galega, que infelizmente coincide cos derradeiros anos da súa vida.

En *Os ruínas* XMAB leva a cabo a construción de cinco prototipos de personaxes (o anarquista, o poeta, o asasino, o ladroeiro, o sátiro). Estes prototipos semellan postularse a partir da presenza na súa historia de trazos de personalidade contrapostos e orixinais. Mais o epígrafe de cada un dos capítulos oculta algunha sorpresa ou algún equívoco. O anarquista non é quen de levar a cabo o atentado, sendo o seu amigo médico quen se atreve a colocar a bomba; o poeta non é fracasado en amores senón que unha intervención decisiva do azar o converte en preferido da súa namorada; o asasino non matou a ninguén senón que a súa sona provén dos comentarios e rexoubas dos seus compañeiros de barco; o ladroeiro recibe un trato paterno-filial por parte do matrimonio ao que quere roubar; o sátiro que fai o amor coas costureiras na beira do río é, en realidade, unha invención dunha delas. Nada é, por tanto, como parece. As palabras, as etiquetas, convértenos en sombras. A narración, a linguaxe, dissolve o enigma e achéganos a unha verdade que xace oculta, por debaixo da aparencia, sempre falaz, sempre mentireira.

A maneira de narrar de XMAB, neste seu primeiro libro, achéganos a unha certa estética de época e que ten que ver cunha certa concepción surrealista do humor ao tempo que nos evidencia a entidade lingüística da “verdade”. A “verdade”, como quería **Hobbes**, non é máis que un efecto da linguaxe e é a linguaxe a que xoga co lector quebrando as súas expectativas, demostrándolle que o título de cada un dos relatos agacha unha interpretación ben diferente da que, en principio, cabería supor, mais non por iso menos coherente. Todos os relatos preséntanos, deste xeito, unha estrutura de enigma-revelación. Hai unha situación inicial de tensión que, finalmente, se nos revela como conciliable coa lóxica. O mundo de súpeto semella resultar incomprendible, como se, por un instante, os deuses toleasen e quixesen evidenciarnos a inconsistencia da nosa maneira de estar no mundo, sempre ilusa, sempre enchida de inxenuidade. Mais, finalmente, e para alivio do lector, todo regresa ao seu sitio, todo ten sentido, todo concorda.

O distanciamento narrativo, a ironía, a presenza do absurdo, o ambiente urbano, os personaxes extravagantes, atribulados pola presenza poderosa dun imaxinario íntimo que non se axusta á súa vivencia real, son trazos que apuntan a futuras tendencias que, décadas despois, se acabarían por mostrar na nosa historia literaria. Hai algo aquí que apunta ao que será, a partir de finais da década dos cincuenta a Nova Narrativa Galega. Algo que antecipa os relatos de **Mourullo** ou de **Camilo González Suárez-Llanos**. Algo que conecta co antisentimentalismo e o antirruralismo defendidos por **María Xosé Queizán**.

Resulta, igualmente, digno de mención o coidado estilístico de XMAB. A elección das palabras, a construción das frases, a presenza engaiolante dun léxico hiperenxebre característico da época en que o libro foi escrito, son un valor engadido que, desde a nosa perspectiva, acrecenta a percepción do rigor formal, toda vez que o discurso se afasta, páxina tras páxina, do esperado, en coincidencia coa orixinalidade temática de que falamos. Esta tensión do estilo, que acompaña o avance transparente das historias, ten en ocasións concesións ao poético como a magnífica metáfora que media o primeiro dos parágrafos de *O sátiro*: “Era a rúa máis anterga da cibdade, na que os cregos, antre liña e liña do pentagrama empedrado, puñan na alborada a solfa queda dos seus panos pretos”.

Escrito no interludio que separa as súas novelas en castelán dos anos corenta e as dos anos cincuenta, *O Afillado* podería ser vinculado a toda a tradición narrativa de posguerra e a iso que dimos en chamar “narrativa existencialista” e que vai encontrar algúns anos máis tarde unha obra exemplar en *A Esmorga* de **Eduardo Blanco Amor**. Ese mundo duro e inhabitable, que procura dentro de si unha raiola de esperanza; os personaxes que chegan a desprezar a propia vida ante a imposibilidade de darlle continuidade á existencia; o

recurso aos sentimentos máis elementais (a tenrura, o amor, a amizade, a piedade) como derradeira salvagarda perante a inxustiza.

O libro *A pega rabilonga e outras historias de tesouros*, de 1971, sitúanos a XMAB no ronsel da corrente narrativa do realismo máxico. Hai, para comezar, un desprazamento espazo-temporal con respecto aos relatos que vimos de comentar. Unha Galicia máis esencialista e antiga que se resucita sobre o fondo de pazos e personaxes fidalgas e campesiñas ao tempo que se abandona a contemporaneidade para situármolos en coordenadas lixeiramente anteriores, mesmo pertencentes a un pasado tampouco excesivamente remoto. Ademais aparece a maxia, a quebra das relacións causa-efecto e a aparición de acontecementos misteriosos e enigmáticos. No primeiro dos relatos *A pega rabilonga* o ambiente rural de fidalgos arruinados e campesiños emigrados serve de marco para a descrición de personaxes aqueixadas por algunha singularidade psicolóxica (senilidade, nostalxia, inxenuidade). A intelixencia hiperbolizada dos animais encontra o seu símbolo nesta pega que bebe licores e dá con tesouros escondidos, un pouco na liña do **Cunqueiro** de *Tesouros novos e vellos*, marabilloso discurso de entrada do mindoniense na RAG. O tesouro, como solución repentina e máxica á probreza, encontra o seu contrario na cobiza, pecado que debe ser pagado pola vella fidalga que protagoniza o relato, morta ao tentar acceder ao lugar do que a pega extraía unhas prezadas moedas de ouro. O contorno circundante vilego e industrial ficou afastado, así como o pesimismo existencial, e agora o discurso alterna entre a narración infantil (inxenua, simbólica, arquetípica, mesmo con certa inclinación cara á transposición do discurso oral) e o discurso máis culto, entre o que cabe, se acaso, percibir unha lixeirísima presenza ao fondo de Valle Inclán.

Breve mais significativa foi, daquela, a achega de XMAB á tradición narrativa en lingua galega. Breve porque o conxunto da súa produción non dá para máis que un pequeno volume de narracións (as once, en total, que vimos de glosar). Significativa porque, a pesar desa brevidade sinalada, a singularidade do seu rexistro é suficiente para podérmolo considerar un mestre; mestre ao que, sen dúbida, os tempos e as condicións misérrimas da nosa industria cultural impediron desenvolver, como merecería, os seus verdadeiros talentos. Hai moito de xeración perdida nesa Xeración de 1936. A guerra, primeiro, e a *Longa Noite de Pedra*, despois, esnaquizaron por completo o seu programa de vida e, o que é peor, o seu compromiso de renovar e modernizar a tradición literaria galega, que aínda habería de esperar por posteriores xeracións para cumprir con este cometido.

Caixas negras da nación

A correspondencia de Fermín Bouza Brey a Xosé María Álvarez Blázquez

Carlos Callón

C

o festexo do Día das Letras chegou ás librarías *Tempo do pai*, unha biografía de **Xosé María Álvarez Blázquez** feita por un fillo e un poeta. Nela, **Xosé María Álvarez Cáccamo** reconstrúe a peripecia vital pública tirando do fío das vivencias familiares, íntimas e diarias. Aínda que auxiliado tamén por outros testemuños, o que se nos ofrece principalmente é a memoria de fillo, como ben describe o propio autor. Neste artigo achegarémonos sucintamente a Álvarez Blázquez grazas á información de que dispomos a través doutra ollada: a da intensa correspondencia que mantiña con **Fermín Bouza Brey**, con epístolas conservadas desde a década de 40 até comezos dos 70, cando falece o autor de *Nao senlleira*. Parte desa correspondencia foi publicada no número 359 da *Revista das Letras* por Antonio Rodríguez López e puidemos acceder á mesma grazas ao seu editor e a Xosé María Álvarez Cáccamo.

O achegamento á correspondencia é fundamental para a reconstrución do tempo persoal e histórico, funcionando como unha das principais caixas negras das que podemos botar man. Neste caso en concreto, a importancia é aínda maior, pois nas súas misivas encontramos un diálogo impensábel nun contexto fascista como o que eles teñen que padecer, de violencia, prohibición dos símbolos nacionais, manipulación da opinión pública, censura, etc. Ambos son exilados interiores, nalgún momento represaliados polo franquismo e aínda por riba pertencentes a unha cultura negada.

Nestas epístolas encontramos concentrado o potencial para a explosión e a expansión cultural que daquela era inviábel. En poucos parágrafos, xuntan as discusións e demandas de información sobre arqueoloxía, terminoloxía, etnografía, etc, dentro dunha forte e estreita colaboración intelectual. Dinse por escrito, porén privadamente, cousas que non se poden expresar en público de ningún xeito, como na carta datada o 9 de xaneiro de 1950 en que Bouza se lamenta da morte de **Castelao**, que é tamén lembranza do traumático golpe de estado e represión posteriores a 1936, do que tanto ansiaría vingarse, segundo as súas propias palabras.

Non é só o que se din, senón tamén como o din: sempre en galego (excepto unha, datada o 22 de xuño de 1949). Este é un dato moi importante, pois a lingua prohibida sobrevive nas catacumbas, en situación precaria, aínda que non unicamente na oralidade.

Estas súas misivas móstrannos que nas difíciles décadas de 40 e 50 existiu divulgación científica e

difusión literaria en galego en Galiza, só que con moitísimas carencias e limitacións, para grupos moi ristrixidos e que moi dificilmente poderían utilizar este idioma se quixeran que os seus textos chegasen ao prelo. Referímonos á difusión de anexos manuscritos, á petición (vémolos nalgúns casos) de que as cartas sexan dadas a ler a terceiras persoas, ao empréstimo de tales textos, ou á reprodución mecanográfica de varios exemplares de determinadas obras grazas ao papel carbón.

É unha situación semellante á que se tiveron que enfrontar os propios Álvarez Blázquez e Bouza Brey cando realizaban as súas pesquisas para retirar as tebras aos chamados *Séculos Escuros*. Moitos dos textos en galego que hoxe vemos nos libros de texto correspondentes a eses séculos non foron publicados daquela, senón que chegaron grazas a manuscritos que circulaban e textos incluídos en cartas que chegaron até nós.

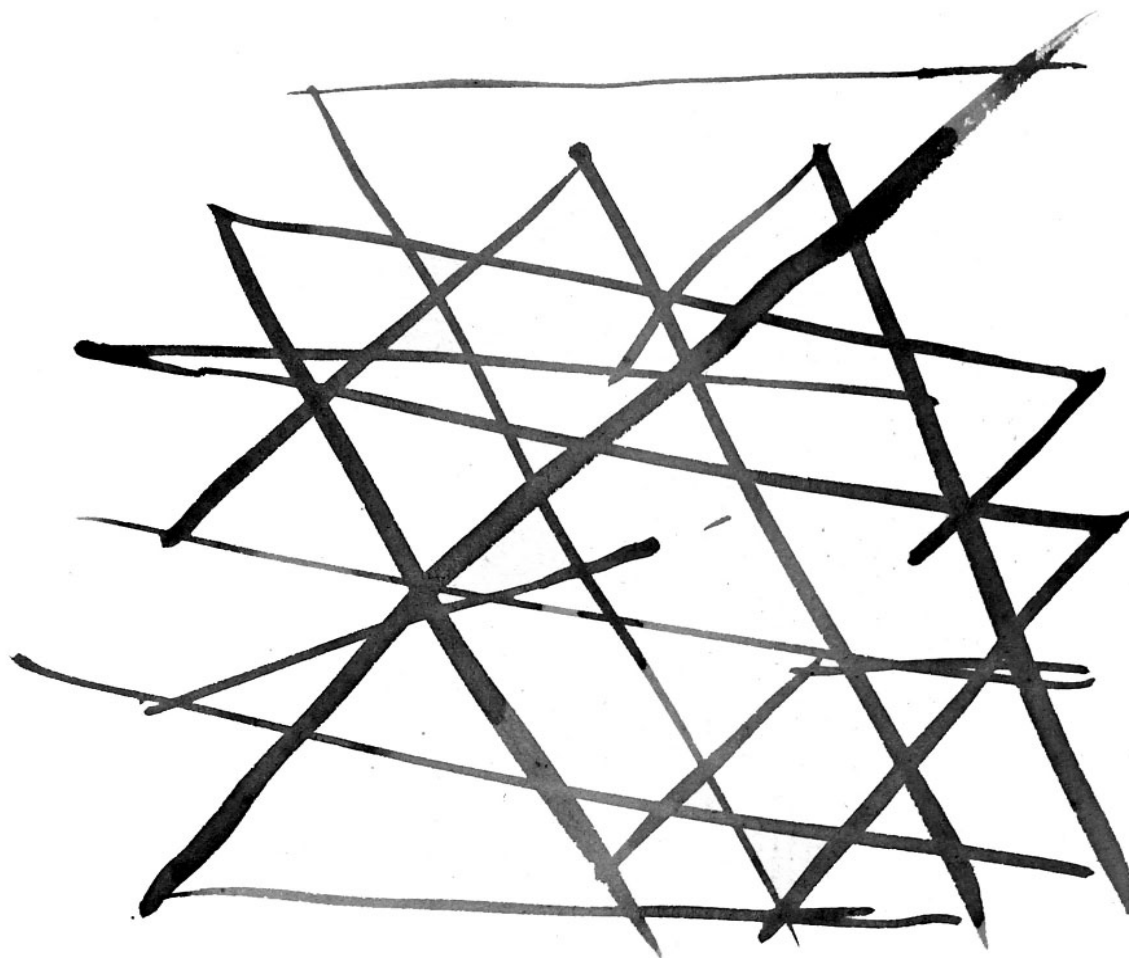
Como é sabido, Álvarez Blázquez é pioneiro en tentar abrir as portas das catacumbas, para poder achegar como editor e como libreiro a cultura galega a máis público e co prestixio que ofrece a letra impresa.

Para ambos, Galiza está no centro das emocións e tamén das preocupacións intelectuais. Cando nas súas misivas abrollan os nomes de figuras e institucións científicas ou culturais doutras latitudes do mundo, é na medida en que poden axudar a explicar mellor o propio país ou a divulgar as especificidades galegas. Nese camiño, Portugal é un referente imprescindíbel, co que hai que tecer pontes de colaboración tendo como piares a lingua e as raíces comúns, desde a prehistoria sobre a que tantas veces se debuzaron até a Idade Media.

Que a amnesia non se apodere da sociedade galega é tema recorrente e, nalgúns casos, deberíanos servir tamén de recordatorio para a actualidade, como o deixamento co centenario de **Curros** ("co conto de que ten sona de crerófobo e galeguista querece silenciar", 12/11/1950), a situación de abandono da tumba de **Aurelio Aguirre** (01/11/1957) e, na súa época, tamén a de **Rosalía**, etc.

Non é unha hipérbole afirmar que **nada do pasado de Galiza era alleo á súa curiosidade e ao seu interese**. Nas épocas das que se conservan textos, o estudo profundo dos mesmos e da súa interrelación co seu tempo; cando non se conservan, a investigación exhaustiva até encontrar con algún ou, no caso en que historicamente fose imposíbel, establecer o diálogo cos testemuños conservados. A prehistoria e a arqueoloxía facían parte, así, dos seus entusiasmos, tendo que suplir como podían as carencias de formación, pois deles dependeu en moitos casos que non se destruíse patrimonio milenar e que se efectuasen importantes descubertas mesmo con repercusión pública. En varias ocasións, a presenza dos seus traballos nos medios de comunicación foi motivo de desagrado.

Sería moi proveitoso para reconstruímos esta época a publicación completa tanto da correspondencia de Fermín Bouza Brey a Xosé María Álvarez Blázquez como as respostas do mesmo, até o momento inéditas. Sería un extraordinario agasallo que se realizase antes de que finalice este 2008 dedicado a Xosé María Álvarez Blázquez.

Pedra, papel, tesoura

O jogo da pesquisa de Álvarez Blázquez

Celso Álvarez Cáccamo

Imagino meu pai, **Xosé María Álvarez Blázquez**, de miúdo a iniciar-se no jogo de Pedra, Papel, Tesoura com os seus amigos nas ruelas de Tui. O jogo deve ser antigo: Dous meninos frente a frente ocultam um braço por detrás da espalda, cada um a compor com a mão uma destas três figuras: punho fechado é Pedra, mão aberta é Papel, dous dedos esticados é Tesoura. À voz de “um, dous, três!”, os dous competidores exibem rapidamente a mão, dizendo o nome da figura escolhida: “Tesoura!”... “Pedra!”... “Papel!”. A Pedra de uma criança bate simbolicamente na Tesoura da outra e ganha. A Tesoura corta o Papel e ganha. O Papel envolve a Pedra e ganha. O jogo é portanto cíclico, infinitamente repetível. O jogo representa a trajetória de pesquisa de

Xosé María, declaradamente cíclica mas ao mesmo tempo incansável, na procura dos signos da cultura.

Pedra

No jogo, às vezes há empate se as duas figuras são iguais. Um dia, a jogar, Xosé María escolheu Pedra e o seu adversário também. Então Pedra bateu contra Pedra e da mais débil saiu projectada ao chão uma cortante lasca paleolítica. O núcleo da Pedra mais branda continuou a reduzir-se polos impactos da outra, e formou-se um artefacto biface de 300.000 anos de idade. O adolescente Xosé María deveu tê-lo entre as mãos, admirado do desenho, e compreendeu que em diante devia escolher decididamente Pedra. E assim procurou os primeiros signos da cultura que são os úteis pré-históricos, os machados, os percutores, as lascas, as construções megalíticas, e os posteriores castros, as aras, as estelas funerárias de granito. Começou em 1934 com as campanhas no castro de São João de Baiom (“San Johan de Bayon” no seu texto inédito). Na fotografia esvaída e picada pola química que tenho perante os olhos observa-se vagamente um grupo de pessoas a desbroçarem o monte de Baiom. Provavelmente eles sejam os irmãos de Xosé María e a sombra do fotógrafo ele próprio.

De 1933 a 1935, quando apenas tinha 18 ou 19 anos, Xosé María continuou as campañas de pesquisa arqueológica sob a direcção de **Manuel Fernández-Valdés Costas** nos castros d'A Guía e de Cabeça de Francos, em Tui. Em 1935 publica em galego o seu primeiro trabalho não criativo, na revista *TVDE*, sobre este segundo castro. Assim, a pedra trabalhada, símbolo da primeira cultura humana constatável, assenta-se na imaginação e na procura de Xosé María até limites obsessivos. Durante toda a vida, Xosé María nunca deixaria já de escolher a Pedra das origens, desde a sua nomeação como Comissário Local de Escavações Arqueológicas em Vigo em 1949, em Hio, no castro de Vigo, nos seus últimos capítulos inéditos de 1981, para um inacabado livro *O home a vista de páxaro*, ou na sua nunca começada *Biografía del hombre de Cro-Magnon*. A importância da pesquisa de Xosé María Álvarez Blázquez na arqueologia galega e internacional começa a ser revalorizada mercê ao minucioso exame de pessoas e projectos como os de **Pilar Barciela Garrido**, do **Museu de Castrelos**, com a colaboração de **Gregorio Casado**, ou o de **Eduardo Méndez**, da **Universidade de Santiago** e do **Instituto de Estudos Minhoranos**. Eles escolhem Pedra, também.

Papel

Xosé María já mora em Vigo desde 1941. A finais da década, numa livraria de velho, empreenderia com **Luís Viñas Cortegoso** o labor de resgatar das agónicas bibliotecas do país os signos escritos da cultura, enquanto continuava a percorrer os caminhos das pedras com **Pedro Díaz, Eliseo Alonso** ou **Antonio Fernández**.

Um dia, ao regresso dum passeio arqueológico venturoso, Xosé María coloca na sólida mesa da livraria um formoso machado paleolítico. Começa a envolvê-lo com um idoso papel para preservá-lo, e de súbito repara na folha utilizada: é um esquecido vilancico galego do século XVII. Xosé María desenruga a folha, lê, fica absorvido brevemente, e compreende: Papel envolve Pedra e ganha. Já muito antes escolhera Papel, claro (nos seus escritos que deveriam ficar inéditos pola queda da República, na sua poesia de juventude), mas agora, em lugar de escrever Papel, vai ir recuperá-lo polos livros antigos e polo país, como as Pedras. Em 1952 edita poemas dos cancioneiros medievais na sua Escolma I em que colaborou tão intensa e sabiamente **Manuel Rodrigues Lapa**, como os dous amigos se dizem em cartas. Animado por Xosé María, como lhe conta na correspondência e sabe **José-Martinho Montero Santalha**, Lapa também jogará a encontrar Papel e publicará em 1965 a sua edição das Cantigas d'escarnho e de maldizer em **Galaxia**. Em 1959, Álvarez Blázquez publica a *Escolma II* de textos galegos dos chamados Séculos Escuros. E até os seus últimos anos continuará a resgatar vilancicos com fragmentos em galego (até um número de mais de 200), a *Égloga de Belmiro e Benigno* de **Nicomedes Pastor Díaz**, um poema de **Aurelio Aguirre**, os poemas portugueses de **Francisco Añón**, e muitos outros Papéis que deveu ir vendendo às vezes por necessidade ao seu amigo **Fermín Penzol**, e alguns que manteve no seu arquivo.

Tesoura

É a primavera de 1964. Eu tenho 5 anos e estou no gabinete de meu pai no andar de Vigo, observando-o trabalhar. Xosé María tem na mesa muitos papéis e segura na mão umas enormes tesouras com as que recorta textos que cola em folhas brancas e ordena no excessivo arquivador agora numerado 77, de cobertas de cartão duro ligadas com laços vermelhos. Num dado momento, Xosé María eleva as tesouras e admira-as a contraluz da tarde, entre o eterno fumo de tabaco do gabinete. Parece embelezado. Corta duas tiras de papel, coloca-as lado a lado numa folha, cola-as, e observa-as uns instantes. De súbito diz em alto: “Tesoura corta Papel e ganha”. Xosé María corta mais duas tiras, duas lascas de papel, cola-as lado a lado numa folha, corta outras duas, cola-as, agrupa duas, três, cem folhas de galeradas de poesia, de provas de granel, e faz um livro. Xosé María compreende que agora em diante deve escolher Tesoura firmemente. Já antes, claro, desde 1950, com a

editora Monterrey, jogara Tesoura, e algumas vezes ganhara. Publicara belas jóias como o seu próprio livro *Roseira do teu menceir*. Mas agora é o momento de aplicar as Tesouras ao Papel como máquinas que rangem, para semear o país de mouchos e doutras aves escritas.

Durante três lustros Xosé María obtém faíscas da Tesoura da editora Castrelos, a compor longas faixas que cheiram a goma arábica fresca diante dos meus olhos. Em 1967 faz a maquete do irrepetível *Catecismo do labrego*, que vendeu tantos exemplares como Pedras deve haver ainda sob a assassinada indústria lítica das Gândaras de Budinho. Em diante, as Tesouras cortarão os Papéis que têm as letras que procedem da fala que vem da gente, a dos refraneiros e cantigueiros populares, a da poesia do XIX, a da poesia social do seu amigo Celso Emilio, a das traduções dos clássicos, a do indescritível testemunho do fugido **Antón Alonso Ríos**, a da narrativa galega recente. São palavras que se teriam perdido sem as humildes Tesouras industriais de Xosé María Álvarez Blázquez, o incansável editor.

Final de jogo

É o ano 1979. Xosé María tem diante de si, nos seus vários lugares de trabalho (o gabinete da casa onde faz de escritor, de Cronista de Vigo e de Comissário Local de Escavações Arqueológicas, a vedraia trastenda da editora, a Sala de Arqueologia do Museu de Castrelos de cujo Patronato é membro, o seu gabinete de professor no Instituto Politécnico Náutico-Pesqueiro...) centenaes de pedras que afiam tesouras que cortam milhares de papéis que envolvem centenaes de pedras. O jogo foi cíclico, mas também constante, intenso, cheio de gestos rítmicos e rápidos, demasiados para um coração que começa a estar doente. Para Xosé María é hora de descansar da severa procura. Vende as Tesouras da editora por pouco preço, e retorna a escolher o Papel dos seus escritos inacabados, o que chamou *As Fontes*, com o mesmo assombro do começo, o das ruelas de Tui onde quase sessenta anos antes aprendera os ciclos da pesquisa.

Um dia de Março de 1985 Xosé María deixa de jogar. Ele talvez ainda quisesa, mas as mãos do seu corpo não se movem. E deixa sem concluir e sem publicar numerosos Papéis, numerosos escritos e conferências sobre arquitectura rural galega, sobre Valle-Inclán, sobre a soldadeira **Maria Balteira**, sobre os vilancicos galegos, sobre a poesia de protesto, sobre o eterno chamado do mar, sobre **Lopo Lias**, sobre um troveiro namorado, sobre as cantigas de escarnho, sobre **Pintos**, sobre os nossos antepassados, os “fillos da noite e do medo”, os primeiros inventores da Pedra.

Xosé María deixou tudo isto disposto em profundos armários com estantes. Talvez ele lamentasse não poder sair já a apanhar pedras, ter vendido as afiadas tesouras, não ter confeccionado, em audaz papiroflexia, as suas *Fontes* de papel. Mas já se sabe o obsessivos que podem chegar a ser os jogos. E hoje isso já não importa. Não importa. Porque no jogo de Tesoura, Papel e Pedra, se se aposta tão bem como Xosé María e durante tanto tempo, nunca se perde. Hoje outras pessoas, muitas pessoas, estamos aqui, e continuamos a arriscar com as enormes tesouras de Xosé María, com os seus papéis e com as suas pedras. E estamos a colocar tudo quanto podemos com cuidado na luz pública, como fazia ele, para que o jogo da procura colectiva dos signos da cultura nunca cesse, nunca cesse, apesar dos insidiosos adversários das letras, de qualquer forma das letras galegas, como as que resgatou Xosé María, como as que escreveu Xosé María, como estas.

.....
Celso Álvarez Cáccamo é fillo do XMAB e escritor.

Re-coñecemento de XMAB

Xosé María Álvarez Cáccamo

A

*primeira imaxe da memoria que comecei a
construír logo da morte do meu pai foi a do seu corpo deitado no
sofá do despacho, a durmir a sesta inaprazábel de todas as tardes.
Foi lembranza da vida inmediata que pretendía anular outras figuras
máis dramáticas, as da derradeira luz no Hospital Xeral de Vigo.*

Ao día seguinte do falecemento de meu pai, que ocorreu o 2 de marzo de 1985, entrei no seu estudo e sentín a agresión da ausencia, unha atmósfera violenta, incomprensíbel, a ocupar o ámbito completo onde transcorreran cuarenta anos de intelixente labor infatigábel. Daquela rexistrei así o impacto daquel asombro:

“ Voltei a entrar na casa. Ti marcharas a ocupar o teu sitio na aldea transparente. No despacho pervive un corpo en pé, de fume. As persianas non fechan. Nacen fendas através das que voan, golpeándose, pombas. As madeiras dilatan, abren cráteres, inchan sumidas polo mar que entrou de noite. Escora a casa transportando un peso de auga fósil.”

De vagar fun aceptando as sombras da distancia e o silencio mentres reconstruía o relato da vida, fragmentos, escenas, episodios e núcleos de sentido, razón da existencia de **Xosé María Álvarez Blázquez**, o pai, o amigo, o escritor integral. Era o habitante novo da nación transparente onde nada muda. *“A túa inamovíbel forma de ser, definitiva, / comeza a cruzar diáfanos estratos...”*, díxenlle. E comprendín que Xosé María estaba completo. Que comezaba para nós unha nova fase de coñecemento, a do diálogo con el na memoria. Ás veces ingresaba no meu soño con atributos confusos e indecisos o pai de nome inexacto que viña a censurar a miña condición de home vivo, veciño das horas solares e incapaz de rescatalo a el do dominio das sombras. A ferida da orfandade inconcebíbel foi cicatrizando para abrir un tempo sereno de novas certezas. Da releitura dos seus libros, da preparación da edición da *Poesía galega completa*, publicada en 1987, da de *Sonetos del alba insomne*, de 1995, e *Escolma de familia*, do 2000, derivou unha disposición anímica de pacífica conversa co poeta desaparecido, reaparecido para mostrarnos a evidencia do seu maxisterio. Fun coñecendo facetas, antes inéditas para min, do seu tempo de home e de escritor, do home entregado desde a raíz á paixón total da escrita. Remexín nos seus papeis, descubrín manuscritos sorprendentes, tentei elaborar un inventario do seu inmenso arquivo de humanista, contrastei as miñas lembranzas coas conservadas na memoria da miña nai e dos meus irmáns e irmás e persistín no diálogo coa súa voz permanente. Ao longo de vinte e dous anos, desde marzo de 1985 a xuño de 2007, non deixei de pensar nel, de pensalo, de teimar no exercicio da evocación da súa vida e de revisitar a súa obra, unha obra de creación, investigación e comunicación inseparable do rumbo vital.

Desde o momento mesmo en que a Academia Galega escolleu en xuntanza celebrada o 30 de xuño de 2007 a Xosé María Álvarez Blázquez como figura do Día das Letras do ano 2008, comezou para nós, fillos e fillas, xente próxima, investigadores, profesores e lectores, unha nova xeira de aprendizaxe. É a hora alta do recoñecemento público, do re-coñecemento, un regreso máis decidido a labores de estudo e análise, de releitura da vida e da obra de Álvarez Blázquez e, en moitos casos, da oportunidade dun primeiro achegamento aos seus libros e aos seus itinerarios biográficos. Eu asumín o encargo que me correspondeu nesta nova aventura emocional e intelectual coa escrita de *Tempo do pai*, memoria miña dos seus días, lembranza implicada, alén doutras encomendas de escrita e comunicación. Procurei o deseño do sentido global dunha existencia que, mentres transcorría, se me foi mostrando en feliz e amorosa sucesión e logo, desde aquel marzo da ausencia, foi suma de fragmentos, tentativa de reconstrución en dilatada conversa evocativa. No curso desta nova etapa cognoscitiva vou coincidindo coas procuras, coas descubertas, coas certezas e dúbidas doutras persoas comprometidas tamén na recuperación do discurso privado e público de Xosé María Álvarez Blázquez. Intercambio noticias e opinións cos meus irmáns e irmás, comparto o pensamento escrito e a comunicación oral de **Alfonso e Celso**, prólogos, conferencias, libros en preparación e de inminente saí-

da: a Fotobiografía de Alfonso, a compilación dos estudos literarios que organiza Celso. Leo e escoito con emoción a palabra doutros escritores e escritoras entregados hoxe á causa de Xosé María Álvarez Blázquez, fervor e intelixencia reconfortante na escrita e na voz de **Xavier Baixeras, Darío Xohán Cabana, Clodio González Pérez, Carlos Bernárdez, María Dolores Cabrera, Manuel Forcadela, Irene Pérez Pintos, Miguel Mouriño, Gonzalo Navaza, Francisco Fernández del Riego, Pilar Barciela, Méndez Ferrín, Sabino Torres, Vítor Freixanes, Fernando Acuña Castroviejo, Marga Romero, Xosé Luis Franco Grande, Manuel Bragado, Xoán Martínez Tamuxe, Rafael Sánchez Bargiela, Ana Acuña...** É unha enerxía inmensa, de voz colectiva, libros, discos, páxinas de xornal, emisións radiofónicas e televisivas, xeneroso e inxente labor editorial, iniciativas privadas de asociacións e centros de ensino, ou da Administración pública en concellos como os de Tui, Porriño, Teo, Nigrán e Melide, exposicións como as organizadas pola editorial **Galaxia** ou o **Museo de Castrelos**, volumes colectivos e celebracións como as do **Instituto de Estudos Miñoranos...**

Aínda non estamos na hora do balance e, polo tanto, a nómina de persoas e institucións implicadas fica inevitabelmente incompleta. A listaxe anterior é unha mostra insuficiente do noso agradecemento, o da familia de Xosé María Álvarez Blázquez, a esa corrente desbordante, abraiante, da palabra colectiva na festa rachada do recoñecemento ao labor inxente e radical de quen foi un dos intelectuais máis comprometidos coa causa universal da cultura e do ser nacional de Galiza. A **Academia Galega** –para eles un fervoroso aplauso– declarou o ano 2008 como tempo acaído para un novo e decisivo proceso de coñecemento da obra e da vida do poeta, narrador, dramaturgo, arqueólogo, historiador, medievalista, xornalista e editor Xosé María Álvarez Blázquez. Parabéns.

22 MAIO DO 2008 - NÚMERO 719

rdl

REVISTA
**DAS
LETRAS**

...tal como começou

Israel-Palestina

A orixe do desencontro

O 14 de maio de 1948, Ben Gurion proclamaba unilateralmente o Estado de Israel. Facíase realidade, deste xeito, o soño sionista dun Estado hebreo que puidese acoller os centos de xudeus condenados ata entón á diáspora. Pero a outra cara da moeda, –esa que as celebracións do nacemento do Estado de Israel esquecen–, a ‘Nakba’, a traxedia dos árabes palestinos, comezaba o mesmo día no que Israel iniciaba a súa andaina como Estado. Desde entón, as tensións entre árabes palestinos e xudeus inmigrantes que agromaran desde décadas atrás convertéronse nun conflito aberto, que motivou arduas controversias entre autores dispostos a amosar a súa solidariedade con algunha das partes, ou coas dúas á vez. Intelectuais e escritores de todo o mundo, entre eles o poeta palestino Mahmud Darwish e o historiador israelí Ilan Pappé, asinaron hai uns días un manifesto en lembranza da ‘Nakba’. Revista das Letras recorda, coma eles, o feito histórico que deu orixe ao conflito. A través das voces dalgúns dos que, a través do ensaio ou a poesía, comprometeron a súa palabra cos que sofren as consecuencias deste labirinto de desencontros.

Mentres o presidente de Estados Unidos, George Bush, celebraba o pasado día 15 coas autoridades de Israel o nacemento hai sesenta anos do Estado hebreo, miles de palestinos congregábanse en Ramala, Cisjordania, para conmemorar o que para eles foi o inicio da ‘Nakba’: a traxedia que dende entón vive o seu pobo. Seis décadas de “sufrimento, amargura, opresión, migración, tiranía e ocupación”, segundo lembraba o mesmo día o presidente palestino, Mahmud Abas, que reclamou unha vez máis a fin da ocupación israelí e o dereito dos refuxiados palestinos a regresar ás súas terras.

A ‘Nakba’ comezou o 14 de maio de 1948. Aquel día, Ben Gurion, un dos líderes do sionismo, proclamou ante o Museo de Tel Aviv o Estado de Israel. Pouco despois estalaba a primeira guerra árabe-israelí, a consecuencia da cal uns 700.000 palestinos convertéronse en refuxiados tras ser expulsados das súas terras, mentres que os 200.000 que ficaron dentro das fronteiras de Israel foron reducidos á condición de cidadáns de segunda. Israel facíase deste xeito co 78% do terreo da Palestina do mandato inglés, mentres o 22% restante –despois coñecido como Cisjordania e a franxa de Gaza– pasaban a estar baixo soberanía xordana e exipcia, respectivamente.

Palestina fora, desde o ano 3.000 a.C, percibida como unha unidade xeopolítica coherente, segundo se encargou de aclarar o historiador israelí Ilan Pappé nas súas investigacións. No período otomano (1517-1917) estivo dividida administrativamente, pero mantivo a unidade lingüística e de costumes.

A partición da Palestina histórica en dous estados, un árabe e outro xudeu, fora proposta pola ONU en 1947, segundo un plan que lle asignaba a Israel o 51% do territorio. No 1917, Gran Bretaña comprometérase, mediante a Declaración Balfour, a facilitar a formación dun “fogar xudeu” en Palestina, que será mandato inglés entre o 1922 e o 1948, en virtude do acordo secreto que, aínda non rematada a Primeira Guerra Mundial, no 1916, Gran Bretaña e Francia asinaron para repartirse o Imperio Otomano, –rompendo a promesa británica de crear un Estado árabe independente–. O movemento sionista defendeu desde os seus comezos, a finais do século XIX, a creación dun Estado de Israel, para cuxa localización escolleu o territorio palestino despois de barallar outras posibilidades. Mozos xudeus foron chegando a Palestina en sucesivas vagas migratorias, moitos deles escapando nun principio do antisemita

ambiente ruso. O Holocausto reforzará o sionismo, un movemento que dista moito desde as súas orixes de ser unitario, e que de feito naceu cunha orientación laica. A inmigración xudía foi desprazando das súas terras os palestinos, que non podían competir coa agricultura moito máis competitiva dos kibbutz (comunas de inspiración socialista) e outras estruturas produtivas xudías. En resposta, os palestinos promoveron revoltas e ataques contra os asentamentos xudeus. Gran Bretaña consentiu a inmigración xudía, aínda que tentou limitala emitindo varios Libros Brancos neste sentido. No Libro de 1922 admitiu que os árabes palestinos eran un pobo cunha cultura e lingua propia, e o seu dereito a residir

na súa terra, sen excluír o dos xudeus a instalarse tamén alí. Neste sentido, en 1937, a Comisión Peel propuxo xa unha partición do territorio entre zonas árabes e xudeas. Entre 1936 e 1939 producíase a ‘Gran Revolta Árabe’ ante o incremento da inmigración xudía. Nestas décadas, tanto árabes como xudeus foron creando na zona institucións propias. A violencia desatada tanto por parte dos árabes como polos xudeus – que organizan grupos terroristas para atentar contra os británicos– será un dos principais motivos que animen Gran Bretaña a abandonar Palestina no 1948 e deixar a solución das tensións entre árabes e palestinos en mans da ONU, que optará pola partición.

A división do territorio palestino en dúas partes non foi aceptada entón polos árabes, e é cuestionada ata hoxe por distintas voces. “Para os palestinos, o desastre é o exilio, a expulsión da súa terra por parte dos xudeus, ós que axudaba a mesma Europa que previamente tentara exterminalos e que, agora, ao apoiar uns, aplaudía a expropiación dos outros, a súa marxinalización, a súa

transformación nun pobo paria”, escribiu o escritor alxeriano Sami Naïr, nun libro de artigos editado baixo o nome ‘La vida por delante’.

O escritor palestino Edward Said manifestou, pola súa banda, en numerosas ocasións o seu desacordo coa partición. No ensaio ‘Crónicas Palestinas’ refírese á creación do Estado israelí como resultado da “conquista, a desposesión dos palestinos e a militarización do mundo árabe, ensanguentado por anos de guerras, pospoñendo interminablemente os dereitos democráticos e convertendo o extremismo relixioso nunha forza coa que hai que contar”. No mesmo libro, recomenda procurar a coexistencia baixo uns mesmos dereitos de cidadanía para palestinos e israelís.

A opinión de Edward Said non se distancia moito da do historiador israelí Ilan Pappé, partidario dun Estado único, binacional e laico para árabes e xudeus, e crítico por este motivo co sionismo –tanto co máis conservador, como co progresista–. Fronte a Pappé, o escritor israelí Amos Oz defende un Estado só para os xudeus, pero democrático e laico, afastado do extremismo dos xudeus ultraortodoxos. Outro historiador israelí, que foi ministro de Relacións Exteriores do Goberno do laborista Ehud Barak, Shlomo Ben Ami, considera que “a separación era unha condición natural dado o desenvolvemento dos dous movementos nacionais” –o árabe e o xudeu–, segundo afirma no seu ensaio ‘Cicatrices de guerra, heridas de paz’. Ben Ami lembra nesta obra que boa parte dos sionistas se amosaron antes do 1948 contrarios á partición –por aspirar a un Estado binacional ou por non querer renunciar ao Gran Israel para eles sós–, do mesmo xeito que intelectuais de esquerda.

Segundo a súa análise, a represión británica da revolta árabe do 1936-1939 anticipou a Naqba do 1948, ao levar ao desmembramento da comunidade árabe e á perda da súa autonomía. O sionismo tivo como aliados, pola contra, segundo Ben Ami, a forza militar, a habilidade diplomática, o Holocausto e a “incompetencia” dos líderes árabes, co seu “obstinado rexeitamento” ata das causas máis “minimalistas” do sionismo.

O español Pablo de Azcárate foi secretario do Comité para Palestina da ONU entre o 1949 e o 1952. No seu libro ‘Misión en Palestina. Nacemento de Israel’ opón o “sionismo, doblemente animado polo seu espírito mesiánico e os seus inesgotables recursos financeiros”, co “nacionalismo árabe, violento, incoherente, en perpetua loita intestina”, que levou a un “choque inevitable entre as dúas forzas”. Azcárate remarca, porén, que “Palestina debe ser considerada unha terra árabe”, e non serven as “alegacións dos rabinos sobre o reino de David en Palestina hai tres mil anos”, xa que “desde tempos de Mahoma a poboación de Palestina foi arabizada”.

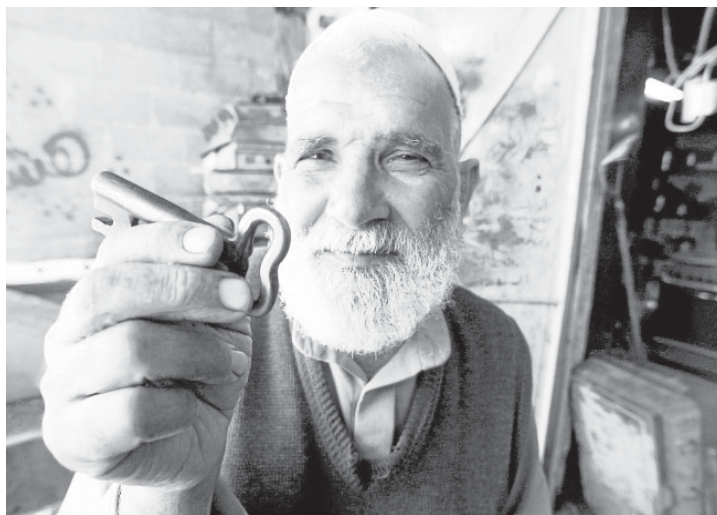
A cuestión palestina é motivo de arduas controversias entre expertos e escritores que se posicionan, moitas veces, dun lado ou doutro negando os dereitos do contrario. A causa sionista máis radical ten os seus apoloxistas en opinadores profesionais de dereitas como William Kristol ou Charles Krauthammer. Moitos intelectuais manifestaron, pola súa banda, a súa solidariedade coa causa palestina. O escritor José Saramago denunciou a situación do pobo palestino, que comparou cos campos de concentración nazis,

así coma o “terrorismo de Estado” que, segundo el, practica o Estado xudeu, e non se deben pór ao mesmo nivel, segundo explica na obra colectiva ¡Palestina existe!, que “un certo número de atentados cometidos por palestinos desesperados”. No mesmo libro, Noam Chomsky e James Petras sinalan a complicidade de Estados Unidos co Estado israelí, ao que proporciona recursos financeiros e armas en virtude do “influyente papel dos xudeus proisraelís en sectores estratéxico da economía norteamericana, partidos políticos, o Congreso e o Poder Executivo”.

A ‘Naqba’ non fixo máis que comezar no 1948. No 1967, Israel tomou na Guerra dos Seis Días o control de Cisjordania e Gaza, os Altos do Golán, a península do

Sinaí e Xerusalén Este. Israel devolveu o Sinaí a Exipto tras os acordos de Camp David e retirouse unilateralmente da Franxa de Gaza no 2005. Exipto e Siria tentaron sen éxito, na guerra de Yom Kipur, en 1973, recuperar os terreos ocupados por Israel na guerra dos seis días. A OLP aceptou oficialmente nos anos 80, coincidindo coa primeira Intifada, a idea da coexistencia de dous Estados, un israelí e un palestino. Varios feitos motivaron o cambio de estratexia dos árabes: entre eles, a invasión israelí do Líbano coa escusa de repeler os ataques pro-palestinos comandados desde Líbano, a expulsión dos refuxiados palestinos de Xordania en 1970 e a caída da Unión Soviética, aliada da OLP. A primeiros dos anos 90 asináronse os acordos de Oslo, segundo os cales os palestinos recoñecían o Estado de Israel e os israelís a Autoridade Nacional Palestina (ANP) e o futuro establecemento dun Estado Palestino. Os acordos non aclaraban o estatuto de Xerusalén nin contemplaban o regreso dos refuxiados palestinos. Ademais, facían na práctica de Palestina un Estado inviable, ao reducir o seu territorio a

enclaves discontinuos nos que debía sobrevivir, baixo unha autonomía limitada, unha poboación sometida, na práctica, a un estado de auténtico apartheid por Israel, que non deixou de fomentar o establecemento de colonos en Cisjordania. Os árabes foron culpados do fracaso destes acordos –pese a que aceptaran conformarse co 22% do territorio da Palestina histórica, que era a realidade que agochaba a oferta de Israel de retirase do 90% dos terreos ocupados no ano 1967–, ao que seguiu a segunda Intifada, que agudizou a polarización entre Fatah e a islamista Hamas, que hoxe controla Gaza. A obra social realizada por este último movemento, a corrupción da ANP e a falla de saídas ao conflito favoreceron a victoria electoral de Hamas, non recoñecida por Occidente.

Antoloxía de guerra

Israel

[De entre todos os pobos]

Natan Alterman

Ao chorar os nosos nenos á sombra de cadalsos
a ira do mundo non escoitamos.
Porque ti elixíchesnos entre todos os pobos,
amáchesnos e desexaches a nós máis que a ningún.

Porque ti elixíchesnos entre os pobos,
entre noruegueses, checos e ingleses.
E ó marchar os nosos nenos cara aos cadalsos,
nenos xudeus, nenos sabios,
que saben que o seu sangue non é tomado en conta entre
os sangues,
só saben dicir ás súas nais: ¡Non miredes!

E o machado devora de día e de noite,
e o santo Pai cristián de Roma a Santa
non saíu do seu templo nin un día con sacras imaxes,
tan só un día, a sufrir o pogromo.

Un só día, tan só un,
no sitio onde está, ano tras ano, cal cordeiro,
un neno pequeno,
anónimo,
xudeu.

¡E que preocupación por cadros e estatuas!
¡Que tesouros de arte non estalen!
Pero tesouros de arte de xefe de lactantes
contra muros e rúas esnaquizan.

Os seus ollos din: Nai, non mires,
longas filas formamos;
soldados veteranos, soldados famosos somos,
só que de curta estatura.

Aínda din os seus ollos algunhas outras cousas:
“Deus dos nosos pais, xa sabemos
que nos elixiches entre todos os nenos,
que nos amaches e desexaches...

...Que nos elixiches entre todos os nenos
para ser inmolados ante o teu Trono Glorioso,
que Ti o noso sangue recolles en cántaros,
pois non hai outro que o faga, senón Ti.

E a ti éche grata como cheiro de flores,
Ti recóllela nun pano,
e Ti reclamarala de mans dos asasinados
e de mans dos que calaron”.

[Retrato de xudeos]

Jaím Guri

Os meus calados carceleiros, tan expertos, os que me
aman.

As súas miradas acariñan o meu rostro rostro ata a fin.
Eu estou alí.
Cárcere, pedras, ferro e atardeceres.
Agora xa non chegan ata min en forma de herdanza.

Eu véxoos:
a metade vivos, a metade mortos
pero libres.
Pequenos contrabandistas de sensibilidade aguzada,
que coñecen de memoria os camiños cara ao ceo,
e cara alí discorren como cara a unha terra coñecida.
Os seus rostros son como o dos sabios fatigados.

E eles volven, en horas en que a razón fraquea, a unha terra
estraña,
a observar e a meditar.
Volven como inquilinos,
e logo dun tempo os seus rostros estarán ensanguentados.

Móvense, móvense e dispérsanse polo aire,
un aire que borra toda pegada,
aire cargado con cheiro a mortos.
Como un vello viaxante canso, branco e negro,
vendedor do tremor e dos ventos.

E a barba médralle no camiño,
e a súa casa está afastada, alí arriba, máis aló do silencio.
Veñen cara a min.
Os seus pasos próximos ó silencio.
Medoñentos, como se a súa vida estivese en perigo, veñen
ata aquí.
Cóbrenme, rodéanme, deixando unha vitoria triste,
e déixanme moi amodo cara a unha cidade de reis, antiga,
afastada.

Veñen cara a min desde a enfermidade.
Desde máis aló dos bosques, das terras e as augas,
e os seus rostros volven desde as bágoas que salgaron o
mar.

E os seus rostros teñen o sorriso dos sabios,
por encima das pedras, os metais e o alcatrán escuro.
Eu sóñoos.

A xente da cidade xa os percibe,
como un ladrón con escaleira cara ás nubes.
Cando disparan sobre eles
a metade do seu berro cae con eles,
a outra metade sobe cara ao ceo, que xa está afeito
a recibilos, ou a ser recibidos,
e transfórmanse no canto dos anxos.
Esta noite volven atacarme con ataques prolongados
e sanguentos.
Agora non me movo.
Sigo como enfeitizado os seus movementos.
E eles van sendo eliminados en min, como o meu pai.
Eles están sos,
só Deus está con eles.

Galicia

[Ao pobo palestino]

Manuel María

Deixáronte sen terra. Roubáronte,
escarnecéronte, masacráronte.
Puxeron ao ar as túas raíces.
O sol, o vento, a choiva
e o luar

fortalecéronas,
vi-vi-fi-cá-ro-nas
e a luz deulles
un nimbo de clara eternidade.

Agora vives nunha nube feita
de desolación e de tristura
na que florecen os seus soños
semellantes a balas ou paxaros.

Dende esta miña patria
agredida, domesticada
e humillada
dígoche, ihou indestrutible pobo
palestino!

...que recobrarás,
PRA SEMPRE E FATALMENTE, a terra túa
e será
como regresar, de novo, ao paraíso.

[Intifada]

Xosé Luís Méndez Ferrín

Nin mel, nin dátiles, nin leite.
Apaña, mozo, pedras
do granito de Derry en Cangas.
Que Rentería che poña vésporas nos ollos.
Alí está a svástica
de David, vergoña.
Que o deserto e os seus xenetes mortos
veña no teu socorro, mozo.
Apaña pedras, fillo,
e quéntaas entre camisola e ventre.
Leve o cantazo
cheiro nas súas micas a árabe colérico.
Non collas, mozo, rosas;
nin as escuras de Damasco nin as macias de Alexandría,
rosas sen arrecendo.
Pilla pedras, adolescente de nardo que non escancia
copas

en ningunha asida.
Érguete, sigue, bate abáteos, insurrecto.
Expulsa a Sión de Celanova,
mozo nacional popular de Palestina escrava.
Nin mel, nin dátiles, nin leite.
Dispara, mozo, pedras.

[Marchar...]

María do Carme Kruckenberg

Marchan caladamente
vanse
deixando a chuvia
escorrendo
polos ollos da terra.
Foxen
sen volver a faciana
porque non queren mirar
os campos
orfos de semente.
vanse traballar
a vida
pra non morrer
sen cadaleiro
cando desfollen a miseria.
Marchan todos
pra gañar o dereito
de acochar o corazón
e o bico
nun leito de rosas

[Son gotas de sangue...]

Marta Dacosta

Son gotas de sangue as que inundan os poros
das túas cansas pálpebras,
e non queres abrilas, xa coñeces as reixas
do lugar en que habitas.

Mais ábrelas e ollas o teu fillo que mama
o xa, tan pouco sangue, que levas aínda dentro,
ten os ollos fechados, talvez non quere ver
os sucos do teu peito.

A túa filla está xogando e canta baixo,
de vagariño canta, con ollos moi moi pechos,
e soña que está lonxe, no fogar que non tivo
e pecha máis os ollos e sóñao bonito.

El, xa non te ve, cegado na tristura,
apoia en ti as mans e a dor de vivir hoxe
amándote, arreo. Un cego máis que mira
como medran as reixas
do lugar no que habitas.

Palestina

[Mahmud Darwish]
Mahmud Darwish

Para a nosa patria,
próxima á palabra divina,
un teito de nubes.
Para a nosa patria,
afastada das cualidades do nome,
un mapa de ausencia.
Para a nosa patria,
pequena como un grao de sésamo,
un horizonte celeste... e un abismo oculto.
Para a nosa patria,
pobre como á de paspallás,
libros sagrados... e unha ferida na identidade.
Para a nosa patria,
con outeiros cercada e esgazados,
as emboscadas do novo pasado.
Para a nosa patria cautiva,
a liberdade de morrer consumida de amor.
Pedra preciosa na súa noite sanguenta,
a nosa patria alostra ao lonxe
e ilumina a súa contorna...
Pero nós nela
continuamente afogamos.

[A nena/O grito]

Na praia hai unha nena, a nena ten familia
E a familia ten unha casa.
A casa ten dúas fiestras e unha porta...
No mar, un acoirazado divírtese cazando os que camiñan
pola praia: catro, cinco, sete
caen sobre a area. A nena sálvase por pouco,
grazas a unha man de néboa,
unha man non divina que a axuda. Grita: iPai!
iPai! iPai! Levántate, regresemos: o mar non é coma nós.
O pai, amortallado sobre a súa sombra, a mercé do invisible,

Non responde.
Sangue nas palmeiras, sangue nas nubes.
A voz máis alta e máis afastada da praia
lévaa polos aires. Grita na noite deserta.
non hai eco no eco.
Converte o berro eterno en noticia
rápida que deixa de ser noticia cando
os avións regresan para bombardear unha casa
con dúas fiestras e unha porta.

[Ramala, agosto do 2006]

[Ao mediodía]
Muin Basisu

Eles puxéronme diante o papel,
puxéronme diante o lapis,
puxéronme na man a chave
da miña casa.
O papel que quixeron manchar
dixo: iResiste!
O lapis cuxa fronte quixeron manchar no barro
dixo: iResiste!
A chave da casa dixo:
En nome de cada pedra
da túa humilde casa iResiste!
Un golpe no muro
é a mensaxe dunha man rota
que di: iResiste!
E a choiva cae
golpeando o teito da sala de tortura.
Cada pinga grita: iResiste!

[A unha turista]

Perdón, señora. Veu cando
As mans dos poetas foron cortadas.
¿Que hai para vender no Leste?
Nós vendemos a unha turista vella
que chegou antes
a tumba de Saladino
e a cidade de Hittin.
Vendemos os xardíns de Babel,
as flores e capullos nos mercados do mundo,
vendemos os dedos e os aneis.
Non nos queda máis que as pirámides,
ie que pesadas son as súas pedras!
A esfínxe está ferida,
morrerá se non abandona esta terra,
se non se quita da súa fronte o coitelo.
Perdón, señora. Vendemos o último cadaleito,
arroxamos ó río o último tinteiro
e degolamos ó último galo que cantaba.
Non nos queda máis que Deus,
que corre cal gacela verde perseguida por todos
os cans de caza
e galopantes mentiras.
Perseguirémolo. Cazaremos a Deus para vostede.
Os que venderon ó poeta, señora,
venderán tamén a Deus

Coordinación: A.R. López e Montse Dopico. Diseño: Signum.

29 MAIO DO 2008 - NÚMERO 720

rdl

REVISTA
**DAS
LETRAS**

Ano 70 da era Ferrín

Ferrín, ano 70

A luzada da nación

A.R. López / Montse Dopico

Onte mesmo, Xosé Luís Méndez Ferrín (Ourense, 1939) converteuse no primeiro Premio Nacional de Literatura de Galicia, un galardón que recoñece o seu protagonismo no cambio de rumbo da escrita galega durante as últimas décadas. Obras súas como o poemario *Con pólvora e magnolias* ou a novela *Bretaña esmeraldina* marcaron un referente na consolidación da chamada Nova Narrativa ou na refundación da lírica tras o esgotamento do realismo social. O Premio Nacional chégalle, ademais, en vésperas de cumprir setenta anos, motivo polo cal Revista das Letras lle dedica este monográfico. Unha entrevista –onde repasa, especialmente, os procesos do seu compromiso político– e tres artigos de colaboración –Xabier Cordal, Anxo Angueira e Antón Dobao– debuxan o perfil dun escritor cruzado pola luzada da nación.

Xosé Luís Méndez Ferrín espera no Instituto Santa Irene de Vigo, onde segue a darlles clases aos seus case setenta anos, que cumpre o próximo agosto. O instituto e o barrio que o rodea, o popular barrio das Travesas, conforman o centro emocional dun mapa que leva Galicia co puño en alto. Sentamos no seu departamento –libros amoreados en orde sobre a mesa- e o fotógrafo tiralles as instantáneas mentres el fala, completamente abstraído da presenza da cámara. Ningún dos dous sabemos aínda que lle van conceder o Premio Nacional da Cultura galega no apartado de Literatura e a primeira pregunta é polo Nobel: “sempre impresiona entrevistar un escritor que é candidato ao Nobel”. El ri con sinceridade propia dun adolescente: “pode haber tantos candidatos ao Nobel como habitantes hai no mundo. O que máis me enorgullece da miña candidatura é que estea asinada por tanta xente do pobo”. Son case tres horas as que permanecemos alí, el relaxado e xeneroso co tempo, aínda que elude estenderse polos aspectos persoais e íntimos das preguntas: prefire as cuestións políticas, tanto as do pasado como as actuais, moi descontento co papel do Bloque Nacionalista Galego (BNG) na Xunta e coa “invisibilidade” de Emilio Pérez Touriño como presidente do goberno. O resultado final da entrevista é un percorrido ao longo da súa militancia e dun momento histórico do que el foi testemuño e protagonista.

“A cultura literaria de expresión galega, vasca ou catalá están imposibilitadas para que os seus escritores reciban o Nobel. O premio concédese, sobre todo, aos escritores das tres grandes linguas literarias do mundo: o inglés, o francés e o alemán. A única excepción nas linguas pequenas son as escandinavas, pero elas teñen enchufe porque xogan na casa. A xaponesa, a árabe, a española ou a rusa teñen moi poucos Nobel. Non hai un só premio dunha lingua africana. Non quere dicir que non haxa escritores: o que non hai é vontade.

“Galicia e os galegos somos realmente invisibles. No dicionario Lelo Universal do portugués, redactado e escrito a menos de douscentos quilómetros de onde estamos, define o Miño como río de España que nace nas Asturias e desauga en Camiña. É un xogo de ilusionismo máis perfecto que os de Huidini. Galicia é invisible, mesmo para Portugal.

“O primeiro recordo que teño de min é na praia de Portocelo, en Marín, cos meus pais e coa miña familia. Tería tres anos. Non sei se se poden ter recordos desa idade pero o certo é que me lembro na praia. Supoño que para un rapaz do interior a visión do mar impón moito e por iso se me quedou gravado

“A miña infancia é a típica dun fillo único da pequena burguesía urbana nunha cidade como Ourense [1938] e que pasaba estadias constantes nunha vila moito máis pequena, Viñanova dos Infantes. Teño un moi mau recordo da presión ideolóxica da Igrexa católica universal e esmagadora en Ourense, pero non en Vilanova. Era unha Igrexa capadora case, executora.

“Era un neno traste pero non tanto como o meu amigo Xaime Quesada. Quesada era unha especie de líder que nos levaba a facer verdadeiros disparates, como escapar coas cruces no medio da profesión do Corpus, vestidos de primeira comunión, e ir até o río Miño. Foi unha valentía case temeraria. Quesada era a hostia.

“A adolescencia paseina en Pontevedra. Supuxo un cambio de aires. Alí a miña familia era menos coñecida. Foi un traslado un pouco brusco, porque trasladaron o meu pai como funcionario. As lembranzas de Pontevedra son magníficas. Parecíame un lugar moito máis pequeno e amable que Ourense. Non teño a sensación dunha especial represión, aínda que si estreiteces económicas, porque coincide na época do Plan de Austeridade do ministro Ullastres, que fixo que houbera problemas económicas nas familias da clase media. Supoño que

na clase obreira as estreiteces hainas sempre. Daquela xa me desenvolvía á marxe da Igrexa. Aos 15 ou 16 anos comecei a formularme o ateísmo como unha posibilidade. Despois converteuse nunha decisión. Na miña adolescencia circulaba entre nós o Sempre en Galiza de Castelao. Oíase a Radio Independente. Era entrar nunha dimensión de resistencia ao sistema desde o individual. Por suposto, non íamos a nada que tivese que ver coa Falanxe. Se tal, Acción Católica, que en Pontevedra era unha institución liberal e galeguista. Pontevedra é un lugar moi especial.

“Na universidade xa tiña unha politización de signo antifascista, nacionalista e, portanto, democrática e de esquerdas. Do marxismo decateime moito máis tarde, en Oxford, ao terminar a carreira. No medio no que eu me desenvolvía había moitos ingleses e estranxeiros coma min. Eran círculos marxistas, con moita xente africana das colonias, mozos intelectuais, que estaban moi avanzados no coñecemento marxista. En realidade, o marxismo era aquilo que eu sospeitaba: Era o previsto. Non foi unha sorpresa para un rapaz materialista, antifascista que quería unha sociedade igualitaria. En Oxford tamén me decatei do importante que é o marxismo para a liberación nacional. Entendíano moi ben os negros, os meus amigos, moitos deles mortos en Nixeria na loita pola independencia. Outros chegaron a ser ministros. Nesa cuestión, foron clave os textos de Mao e de Ho Chi Ming, que falaban moito da relación entre marxismo e liberación nacional. Ho Chi Ming, sobre o caso de Vietnam, dicía que o proletariado ten que ser o encargado de dirixir esa liberación e que as outras clases sociais deben unirse a el. Eu víao moi aplicable a Galicia e desde logo, todo o nacionalismo galego, agás se dexenera, vén da esquerda. A outra vía era a de Ramón Piñeiro, pero extinguiuse. A marxista continúa a través da grande obra dos sindicatos galegos, no propio goberno da Xunta, na realidade que mobiliza e orienta a orde social.

“No 62, entro nunha actitude política activa. Pero non só fun eu: tratouse dunha cuestión xeracional. Descubrimos que o camiño polo que ían os círculos de Ramón Piñeiro era un movemento elitista. En 1963 había que ter un partido en Galicia de carácter nacionalista porque, ademais, empezabanos a ser colonizados pola esquerda española, sobre todo pola expansión do Partido Comunista (PC). Había que apoiar a revitalización do Consello de Galiza como órgano da lexitimidade da republicana galega, algo que os piñeiristas rexeitaban. Uns actuabamos á luz e outros na clandestinidade. Á luz había unha serie de sociedades aparentemente culturais, algunhas que aínda existen. A miña Asociación Cultural de Vigo deixáronoa morrer deliberadamente os propios socios. Foron importantísimas, pois crearon unha rede

Na fotografía, Ferrín nun carnaval no Guadarrama, en Madrid, no 1958

que o PC non tiña, cunha serie de ateneos vivísimos e un circuíto de conferenciantes que se enfrontaban ao debate político. Foi unha grande etapa...

“A creación do Consello da Mocidade foi un proceso máis complicado, que rachou ao mesmo momento de comezar, pero incluso rachando foi un fervedoiro de vida política. Galicia entrou nunha nova era: a da organización e a actividade clandestina dura. Créase a Unión do Pobo Galego (UPG) e o Partido Socialista Galego de Piñeiro créase formalmente, aínda que non se move. O PC multiplica as súas células e enseguida van aparecer os grupúsculos de orixe non galega que pouco a pouco se van galeguizando, como os maoístas e os trotkistas. Estamos nos grandes anos que moven a conciencia do país: a grandes citas. En 1964, é axitación de Castrelo de Miño, onde se enfrontan os campesiños contra o capital monopolista representado por Fenosa, nun movemento de forza inusitada e gran repercusión política no país. No 1968 foron os estudantes, unha revolta que a min me colleu preso na cadea de Vigo. Houbo unha grande campaña de pasquíns da UPG. Ese ano foi tamén a primeira vez que o PC convocou mediante milleiros de panfletos e pintadas o primeiro de maio e a primeira vez que a UPG convocou o 25 de xullo. Hai detidos e presos, malos tratos e unha xeración enteira de galegos empeza a entrar ao tribunal de orde pública. Vaise formando unha bóla de neve que se fai cada vez máis grande até chegar ao 1972. Ese é o momento da toma de conciencia obreira a partir dos asasinatos de Ferrol e despois da grande folga xeral de Vigo de maio e setembro. Houbo centos de

presos e xuízos especiais... Mesmamente Franco enviou un chamado “hombre bueno” para mediar cos escapados e cos presos e atenuar politicamente os castigos. Eses tres anos son os que mudan totalmente a conciencia do país a nivel de masas: os campesiños, os estudantes e os obreiros.

“A UPG xorde arredor de 1963. Despois da ruptura do Consello da Mocidade, algúns camaradas foron ao PC, como Cribeiro, e outros decidiron manter a idea de unión do marxismo e nacionalismo. O líder dese movemento foi Luis Soto, a música púxolla Ferreiro e quen nos esforzamos en convertelo nun pequeniño partidos foromos nós, eu entre eles. No 1964, existe xa unha dirección variada: hai mozos, vellos, mulleres, antigos galeguistas, esquerdistas da República, intelectuais.... No despacho do avogado Amadeo Varela, aprendimos como se organiza a xente claudestidamente, como se fan as asembleas e tamén como se soporta a represión. A Soto, como era mexicano, e xa maior, a policía interrogouno a fondo na Coruña e devolvérono a México.

“En 1975, a UPG tiña unha dirección formada por moi poucas persoas, aínda que posuía moita forza. O funcionamento era absolutamente autoritario: había

unha dirección nacional que se nutría por cooptación. Non había nin congreso, nin nada... Eu, canso e con crises persoais grandes, retireime da UPG, pero non para rascala, senón para fundar un sindicato, porque cría que debíamos saír do franquismo con sindicatos obreiros. Fundei, de forma protagonista, con magníficos compañeiros, a UTEG [Unión de Traballadores do Ensino de Galicia], moi apoiado por Soto, que fora secretario da FETE-UGT. Logramos entrar na Internacional dos Traballadores do Ensino. Na dirección da UPG estaban daquela Xosé Ramón Reboiras, Francisco Rodríguez, Xosé Ramón García Crego e Xosé González, “Pepiño de Redondela”. Había outros máis, pero non falaban. Todos menos Francisco Rodríguez, que procedían do PC-ML, viñan da cuadra de Vigo e Cangas, deste instituto de Santa Irene, deste barrio das Travesa. Tiñan unha ideoloxía moi marxista leninista. Reboiras participara moito nas revoltas do 1972, en Barreiros. A actitude de Francisco Rodríguez era pegarse o rostro comunista a todo o que viñera, permanecendo como fose e aceptando todo... Non é verdadeiramente un patriota: non é un independentista... Mentres se mantivo este equilibrio, a UPG funcionou. No 75, matan a Reboiras e queda o equilibrio rómpese. Francisco Rodríguez, coas axudas doutros, consegue expulsar a Xosé González sen máis, por subxectivismo... E Crego, nese mesmo acto, sepárase do partido, de xeito que Francisco Rodríguez como único xefe e de cando en vez chama por un Xosé Manuel Beiras e faille crer que é algo, que é alguén, que é necesario... Francisco Rodríguez é o líder político de Galicia, e de España, con maior tempo en activo. Eu, a partir dese momento de ruptura, estiven cos que marcharon. En certo modo, eran os meus discípulos, estudaran aquí no instituto e eran moi queridos e respectados por min. A historia de Francisco Rodríguez na UPG é a historia do Cuco, que pon o ovo no niño alleo e bota fóra os pitiños que estaban alí.

“Os programas da UPG e do Bloque Nacionalista Galego (BNG) que se van sucedendo, e a práctica municipal, revelan un abandono xeral dos seus principios. Os seus alcaldes presiden procesión nacionalcatólicas –como a da Reconquista de Vigo– ou que son xerentes, como o de Allariz. O BNG, que apoia a planta de gas de Ferrol, carece dunha liña ecoloxista e nos grandes temas non se pronuncia a favor dunha nacionalización de nada. Hoxe, a Consellería de Industria, levada polo Bloque, é responsable da tolemia ecolóxica dos muíños de vento. Polo tanto, a liña política dese partido paréceme desnortada, errática, con perda dos principios e tendencia cara á dereita máis neutra e acomodaticia. En todo caso, alá eles.

“Eu celebrei moito a presenza de Zapatero e o seu equipo, como celebrei a presenza desta xente de aquí, a coalición do Partido Socialista e do BNG, pero nestes momentos non podo ver con simpatías un goberno de Madrid que está exercendo a represión libre e dura contra o País Vasco, e un goberno da Xunta que está representando a ruína da nosa ecoloxía. Trátase dun goberno que non deu un só paso á reagrarización de Galicia, senón todo o contrario. Esas son causas que me fan estar radicalmente alleo ás súas políticas. No idioma non houbo pasos atrás pero tampouco vin unha vontade política clara, como a do Partido Nacionalista Vasco (PNV) no Goberno de Euscadi. E por iso hai que saír manifestarse á rúa. Eu non son amigo da Policía pero unha Policía galega é un centro de poder galego e por iso a hai en Cataluña ou no País Vasco, mentres aquí hai só un conato. Claro está, eu non me vou manifestar para que haxa unha Policía.

“Emilio Pérez Touriño non exerce como presidente. Parece máis presidente de Galicia o presidente de Asturias, Vicente Areces, que sempre anda por aquí. ¿Alguén lembra un discurso memorable de Touriño referíndose a calquera cousa das que verdadeiramente doe: a ordenación do territorio, os problemas salariais, os problemas da mocidade? Diante dos teus ollos e dos

meus, vemos como un lugar central da civilidade galega, que é o Panteón de Galegos Ilustres, pasa do poder civil ao poder eclesiástico e nin o goberno municipal de Santiago –de coalición entre PsdeG e BNG–, nin a Xunta lle deron a mínima explicación ao pobo, de xeito que os osos de Rosalía están baixo o poder da Igrexa católica. Bonaval é deles. Iso quere dicir que se goberna mal e que non hai ningún contacto fluído entre ningún conselleiro e as masas. Non van a foros, a conferencias, non están onde está a xente. A Touriño vino unha vez na miña vida nun acto do Pen Clube en Compostela e non o volví ver. ¿Por que non está na entrega do Pedrón de Ouro, ou na Casa dos Poetas de Celanova para honrar a Curros Enríquez, ou nun acontecemento da hípica, por exemplo, ou do deporte? Non está en nada. Os sindicatos teñen actos, pois que vaia falar alí e estar coa xente. Todas as semanas é raro que non vexa un programa da canle francesa Arte e é raro que non escoite un discurso de Sarkozy. Neses discursos sempre hai, polo menos, unha frase memorable. En Galicia temos unha ausencia de liderado. Non é que as consellerías do Bloque e as dos socialistas estean incomunicadas, que non están tanto como parece: é que Touriño non debería permitir que falasen tanto as consellerías. Debería falar el e ser a visibilidade das liñas do goberno. Se comparamos socialistas como Areces ou José Bono, a verdade é que eles existen e o noso presidente non existe. ¿Como vai haber un goberno que funcione seriamente sen eses mínimos requisitos? No Parlamento é xa irritante. Hai tres partidos representados, fronte ao vasco que ten seis e o catalán que ten cinco. Quere dicir iso que dos tres partidos galegos, dous están no goberno: o nacionalista e o de esquerda. E hai un único partido na oposición, o da dereita españolista, o Partido Popular (PP). Os estímulos críticos parlamentarios que lle chegan ao Goberno son os do PP e sempre son para arrastra a Xunta para a dereita. Iso explica a timidez e a covardía do goberno á hora de iniciar as refeormas que o país esixe.

“**Eu milito na Fronte Popular Galega (FPG).** Sei que teño que estar nun partido porque senón non respiro. É a idea de Lucas: entre o pensamento e as masas ten que mediar o partido como filtro. É o lugar de reelaborar o pensamento. Unha importantísima corrente de votos nacionalistas e de esquerda acaban no BNG, porque os electores ven nel o partido máis de esquerda e máis independentista. Representa iso nas circunstancias actuais. Por esa razón o Bloque baleirou e succinou todo os depósitos dos votos comunistas do antigo PC. Esa é a miña interpretación, non a da FPG. Unha dinámica así convértese na práctica nun bipartidismo: A dereita unida solidamente e a esquerda e o nacionalismo unidos postelectoralmente. Pero un parlamento onde estivesen a FPG e Esquerda Unida (EU) cambiaría totalmente. Unha cousa é ter a Yolanda Díaz, a Mariano Abalo ou a min no Parlamento e outra moi distinta é ter Núñez Feijóo. Non é que sexamos máis listos senón que dicimos cousas diferentes.

“**Ás veces leo os periódicos de Madrid e véxoos monotemáticos co problema vasco.** Parece que é máis vasco Jimenez Losantos que os porpios vascos. O vasco é un conflito armado, un conflito político, que deberá resolver o pobo vasco coas súas organizacións. A violencia resólvese coa negociación. Esa guerra só pode acabar mediante a negociación ou a vitoria dalgunha das partes e eu, particularmente, non vexo a España capacitada para vencer militarmente en Euscadi. O camiño que quere ETA e o que dixo Zapatero que quería é a negociación, e o pobo español parece que está tamén de acordo porque votaron por Zapatero e non por Mariano Rajoy.

“**En Galicia foi onde houbo máis loita armada tras a guerra civil** e, de feito, durante os primeiros anos do franquismo tivemos a única loita armada do estado español. E houbo a UPG durante o franquismo e outros conatos de organizacións, de formas de resistencia armada contra o trazado da autopista, por exemplo,

intentos que ao final se viron reducidos. Porén, todo o mundo mirou que esa vía non era adecuada e abandonouse. Abandonouse agás un grupo que leva accións de pequena violencia e que eu creo que están equivocados.

“**A fin do bloque soviético foi moi triste para min.** Se me dicesen cinco minutos antes que ía caer o muro de Berlín, non o crería. Eu era moi simpatizante da Republica Democrática de Alemaña. A reunificación alemá foi, en realidade unha anexión en regra. O da Unión Soviética foi outra cousa: un harakiri. Non teño nin idea de como foi posible aquilo, como de pronto a xente tolea e cambia unha situación como a que había por esta brutalidade e este capitalismo bestial... Son cousas que ocorren: tamén caeu o Imperio Romano e caeu Bizancio... Todo pasa e nada permanece. Permanecen os que en teoría eran máis febles, como podía considerarse a Cuba. Iso é moi importante porque lle serven de exemplo a outros, como agora acontece en América Latina, onde varios países lle están a poñer serias dificultades ao capitalismo. O que pasou en Venezuela é asombroso: estallou dando unha volta ao país de arriba a abaixo e sen necesidade dunha ditadura do proletariado e dun réxime autoritario. O presidente venezolano, Hugo Chávez, ten dotes sobrenaturais de convicción. Non sei como hai aínda venezolanos que non están convencido porque todo o que di é verdade. En Latinoamérica, agás o caso de Lula no Brasil, que é á parte, os partidos de esquerda teñen como referencia a Cuba e manteñen boas relacións comerciais.

“**Na chamada Nova Narrativa é onde empezou a Literatura en galego,** non só a desapegarse da súa propia tradición, senón de todo aquilo que representaba Ánxel Fole, con tanta aldea e tantos lobos, ou con Cunqueiro. A discusión abriuse con Gonzalo Rodríguez Mourullo publicou *Nasce un árbore* e non gustou. El abandonou a literatura. A Nova Narrativa ía fundamentalmente contra o realismo español, contra o que triunfaba en España e aí houbo gran polémica e grandes enfrontamentos e houbo discusión e finalmente gañou a nova narrativa galega. O novo levou o vello por diante, como adoita ocorrer.

“**Na Literatura galega vexo un panorama que nunca foi tan rico e abondoso,** nin squera na época dos cancioneros. A riqueza é a que dá a multiplicidade e os puntos de vista contrarios que se enfrontan. Non hai moita polémica pero si estéticas distintas. Temos, por primeira vez, un escritor que rompe as fronteiras de invisibilidade como é Manolo Rivas, algo que non lle regalou ninguén, que el conseguiu a pulso co seu talento e está traducido ao francés, ao inglés, aos alemáns. Iso é un fenómeno que serve para indicar que a Literatura galega entrou noutra dimensión.

[Para o diálogo de Mugueimes e Urce Branca. Sobre o poema de Xosé Luís Méndez Ferrín]

MUGUEIMES: Olla esta fundación: “Erguede, dixo Safo...”.

URCE BRANCA: Fundación? Non fora Rosalía?

MUGUEIMES: Ben, si, desde logo: Rosalía. Os clásicos poden ser eternos, pero a materia do mundo oxídase.

Se cadra ela non podía arrastrarnos máis. Xa entrara no Castelo de Arianrhod e xa saíra, esgotada.

URCE BRANCA: Arian... que?

MUGUEIMES: E se digo Parnaso? Ou o ceo de tubas de Pondal? O Castelo do que che falo está en Gales, está na constelación da Coroa Boreal. Dionisos regaloulla a Ariadna. Quen entra na diadema de estrelas, Alphecca, Nusakan, a cunca do derviche, ingresa pola boca dun inferno onde ninguén volve.

URCE BRANCA: Caraallo! Pero el non sería o único, ou si?

A nosa poesía foi fundada cinco veces. Sete. Os cervos, Manuel Antonio. E despois del...

MUGUEIMES: Despois del o ceo volveuse de alcatrán.

URCE BRANCA: Non quero encher isto con nomes. O poema é previo aos nomes. O poema de Ferrín é unha elexía. Sempre escribe elexías.

MUGUEIMES: Sempre. Pero as elexías poden limitarse a fluír, ilustrar. Non acaban nunha glosa?

URCE BRANCA: Non no seu caso. Medran coma as catedrais, coma a ciencia laica. Só se precisan unha corda e unha pedra. Despois faise unha aspa e da aspa nace un cadrado. O resto é o que flúe, nunca fóra do plan. Da necesidade.

MUGUEIMES: Pon un exemplo.

URCE BRANCA: Con pólvora e magnolias, claro. É unha ecuación, poñamos un encrucillado fractal que se duplica e intercambia as coordenadas. O eixo vertical é o tempo inmóbil, a morte, a culminación do proxecto burgués, o cristal limpo, a nación vella. O horizontal, o progreso, a morte e a pólvora, dos que ninguén regresa tampouco, xa que falabas de mitos.

MUGUEIMES: O amor?

URCE BRANCA: Participa tamén dos dous. Imos acabar falando de cousas raras. N’O fin dun canto retorna, produce vexetais vizosos que se curvan, agosto detense. Ceibo nomea a lúa, os ciclos do cereal. É a Terceira Elexía. A primeira fora o Sirventés pola destrución de Occitania. Un subministro de armas para a República. E na Segunda, os eixos que tracei sobre esta mesa de papel onde compartimos a augardente sintetizan o programa da Unión do Pobo Galego, hoxe FPG.

MUGUEIMES: A nación traía logo a morte? Rescatábanos do pánico, coma os heroes do Castelo? Eu creo que nos rescataba da Beleza.

URCE BRANCA: Non comprendo moi ben. Quererás dicir que nos rescataba da presumible reactivación do Partido Galeguista, que é no que andan agora no Hórreo. Fíxate nas metáforas de... de Heaney? Os pozos, os instrumentos para extraer terra, a fonética materialista da Terra. No noso fondo el, Ferrín, cavou cos mineiros de Lousame. Non ósos, nin guerreiros convertidos en coiro polas lagoas de turba. Que podía ser.

MUGUEIMES: Terra. Sería unha redundancia, escribindo en galego.

URCE BRANCA: Parécecho. Todo estaba disposto para extraer constelacións, esas se cadra das que falabas antes. Na banda esquerda do río esperaban, fomentaban, poñámolo ben, unha versión noroeste da clandestinidade española. A que agora está no goberno da Xunta. Eses escribían fatal, por certo. Ferrín resultou completamente inesperado.

MUGUEIMES: Ninguén o esperaba en Galicia?

URCE BRANCA: Nin noutrures. Mediron mal o alcance: resistiu todas as augas rexias e dinamitou varios tesouros até que deu creado o seu propio lector. Debe ser iso que chaman “adiantarse ao tempo”.

MUGUEIMES: Acabou mesmo destruíndo as malas lecturas, as desviacións ocas do sentido, que duraron

quince anos ou por aí. E Estirpe? Parece botar un paso atrás, ves? Ao mellor non hai tanta elexía. Simplificamos. En todas as obras lense instrucións contra a decadencia. Do contrario...

URCE BRANCA: ...do contrario fundaría o neodecadentismo. Pero iso xa o fixera Cunqueiro.

MUGUEIMES: Nunca me deixas acabar. Dicía que do contrario os puntos de fuga absorberían as nosas palabras. Falo do idioma, das épocas que contén. Non hai tal porque Estirpe posúe un sentido da ironía moi... Non se trata de instrucións, senón dunha práctica sen a que non habería Poema.

URCE BRANCA: El di que detesta a ironía.

MUGUEIMES: Madia leva. A súa vida non che é nada irónica. Pero Estirpe funciona como silabario para quen queira escoitar unha historia que xa estaba contada. El é mestre, coñece as virtudes da repetición. De todas as maneiras o núcleo da obra, “Quai des brumes”, segue sen descodificar. E non me parece a Cuarta Elexía...

URCE BRANCA: A cuarta é Contra Maqueiro, unha obra crepuscular, un balance. A estrutura final é tan complexa que ocorrerá igual ca o que pasou con “Triste Stephen”. Empezamos a entendelo, polo menos algúns, cando a obra semellaba pecharse. Ferrín sementa de buratos negros cada libro, uns van enlazando con outros, mesmo coa obra narrativa. Breña, Esmeraldina e Contra Maqueiro.

MUGUEIMES: E máis. Coma o xardín botánico de Coimbra, se algún día quedase abandonado e volvesen invadilo as sobreiras e a hedra negra e as semprenovais pegasen o seu cu nas estatuas labradas. Ferrín deixa espazo para o horror da natureza. Onde veríamos iso antes?

URCE BRANCA: En Pound, ou Kurtz, ou en Otero. Ou en Vigo. Resumindo...

MUGUEIMES: Empezábase por unha fundación. E as elexías, e o inesperado. Pero que foi o que fundou? Agora si que me prestaría que me interrompeses.

URCE BRANCA: O idioma, outra vez. A lírica na que por fin hai corpos que súan. O amor, o traballo. Dentro collen vulgarismos, requintes, louvanzas, somanas e tarecos. Así que xa ves, o inferno resultamos ser Nós-outros. O inferno é o que ninguén ousara nomear. Había que repetir o xesto fundador e ninguén quería facelo porque o metal retorto manca, os andamios son inestables. No café artista estase como dios. No inferno había o metal e había unha fábrica rebordante, esmerís, ouralita, autómatas, pascualinis, un barco que se movía por fin. Parecía imposible de nomear.

MUGUEIMES: Parecía. E fóra? Cando digo fóra non falo de España nin de Portugal, bastante temos con aturar a súa común ignorancia. Aínda que sempre hai quen volta da prevención colonial e pásalle coma a Nós. Non o esperaban.

URCE BRANCA: Os seus compañeiros de xeración reciben o Nobel e o Cervantes, o que lles corresponde. Naceron nun Estado, ou nunha literatura de ricos.

MUGUEIMES: Eu creo que no fondo dicimos o mesmo. Ti e mais eu, digo.

URCE BRANCA: Ti e mais eu somos partisanas.

MUGUEIMES : Por suposto. E se non fose o caso diríamos o mesmo igual, ben; non o diríamos, pensaríamolo.

Recoñecer a lucidez máxima na poesía e negarlla despois ao mellor dos nosos poetas é un acto de cinismo.

URCE BRANCA: De quen?

MUGUEIMES: De quen adormeceu no Pomar dos caraveis roibos, do militante fantasía que espertou da revolución á sombra dun buque gaseiro furando o horizonte. Pero resisten Daniel, Moncho, Amadita coa cabeza orgullosa contra o muro.

[*A novela de Ferrín*]

Onde vai que resulta un lugar común dicir que Méndez Ferrín é un gran poeta, un senlleiro contista, un ensaísta de grande prol e mesmo un imprescindíbel opinador e articulista pero que, sendo un grande escritor (e intelectual, político xa non tanto), non é bo novelista. Todo o caudal de fartura estética, temática, de diálogo intercultural e interliterario, toda a forza renovadora, o pulo vangardista, todo o feitío orixinal que aquí e acolá se lle atribúen ós seus poemas e ós seus contos, néganselle ás súas novelas. E persoalmente creo que é este un xénero que o autor de Ourense cultivou cunha brillantez, como mínimo similar, á daqueles outros polos que, mediante a crítica e os lectores, foi unanimemente consagrado. ¿Por que? Pois, basicamente, para min, porque a novela de Ferrín non resulta dixeríbel se se le nas claves da novelística española ou portuguesa do seu tempo. É preciso acudir á vangarda, é preciso non perder o fío de Joyce, Kafka, Faulkner... (estes si consagrados).

E de Mourullo ou Camilo Gonsar. Porque a novela de Ferrín é Nova Narrativa toda ela. Probabelmente máis Nova Narrativa, no seu conxunto, cós seus contos. E foi o autor quen tivo que encargarse de darlle nome a ese movemento, a esa corrente, e de definir estas novas formas de narrar en galego, autóxenas e coetáneas do Nouveau Roman francés, que con tanta forza naceu nos anos cincuenta. Con tanta forza e con tanto descaro, pois que os críticos oficiais (Ramón Piñeiro e Carvalho Calero), defensores dun esencialismo literario á galega (lirismo, paisaxe e humor), a recibiron a paus, os paus que levou especialmente Mourullo, os paus que levou ese fulgor que se chama 'Memorias de Tains' (Ed. Monterrey, 1956). A cuestión asaltou as páxinas da prensa, dos ensaios e das recensións. E foi tamén Ferrín quen se posicionou abertamente e defendeu a Mourullo destes ataques desde as páxinas de 'La Noche' (1956) ou xa na década dos 60, desde Vieiros, a Mourullo, Queizán, Gonsar, Xohán Casal...

E a práctica narrativa de Ferrín non podía ser allea a estes principios e a estas implicacións. Non o foi, e menos en novela. 'Arrabaldo do norte' (Galaxia, 1954), moi directa e intencionadamente inspirada no 'Dans le labyrinthe', de Robbe-Grillet (líder teórico e práctico do Nouveau Roman), amosa un galego e unha Galicia totalmente inéditos,

tomados de Kafka, pasados por Tains e polo labirinto do Vigo obreiro. 'Retorno a Tagen Ata' (no Moucho de Castrelos, 1971), aínda que novela pequena (e anotada, iso si), é capital por moitos motivos: nela cristaliza o macrotexto do autor, elabórase a national allegory da que en 1986 fala F. Jameson, flexiónase en paisaxe a metonimia política que modulara Otero Pedrayo e que formulara Rosalía de Castro e imponse un novo concepto de retorno: a espiral. Non está fóra da Nova Narrativa 'Antón e os inocentes' (Xistral, 1976), completada e ampliada na súa afouteza narrativa por 'No ventre do silencio' (Xerais, 1999). Agora ben, o Ferrín novelista, desde o noso punto de vista, consegue eleva-la literatura galega a unha das súas máis poderosas e singulares cimeiras cando publica *Bretaña, Esmeraldina* (Xerais, 1987). Kafka, Robbe-Grillet, Jack London, Cunqueiro, a saga/fuga de Torrente, Foucault, Marx, os románs artúricos, a lírica medieval europea, Dante, Quevedo, literatura africana ('Tutuola), brasileira (Euclides da Cunha), francesa/bretoa (Chateaubriand)...

Cume tamén da Nova Narrativa galega, 'Bretaña, Esmeraldina' é todo un manifesto que defende a dependencia do campo literario ó tempo que nos regala as poéticas do eu á procura en sociedade, as da lectura e da escritura (libro de libros, entrelazo), a da ficción (o espello, a mise en abyme), a do regreso, a espiral, a dialéctica marxista. E cómo non ver nesta obra, nesta cadea do estranxeiro bretón Amaury, a actualización da alegoría nacional?, os debates do campo político nacionalista?, o nacemento do independentismo político organizado?, un poética do individuo e das multitudes nas modernas sociedades de vixilancia e control? Porque as novelas de Ferrín, ademais de consolidaren o galego literario elevándoo deica uns niveis ata a súa escrita descoñecidos, ademais de nos deixaren en ficción a crónica dos nosos nós políticos, poetizan, como fixo Robbe-Grillet, como fixo Mourullo, como fixeron Kafka, Joyce, Faulkner..., dunha maneira "nouvelle" e no mesmo século, a alienación nas sociedades contemporáneas. Noutras palabras, as novelas do noso autor son iso que tanto lles gusta decer a algúns: literatura literatura.

[*Un coiazo no cristal*]

Non é corrente, nesta terra de relación tan ben levada cos mundos dos mortos, un recoñecemento público tan unánime a unha figura literaria, cultural e política viva. Aínda non tivemos, por exemplo, a decencia colectiva de facer académico a Bernardino Graña; se cadra interesan máis outras paisaxes. E mais X. L. Méndez Ferrín, o escritor, parece merecer hoxe ese recoñecemento. Sempre, iso si, que o seu mérito literario non lle comparemos outros méritos inseparables da persoa. Tamén temos tradición niso: de Castelao díxose que era un bo debuxante, nunca un político admirable nin un intelectual crucial nin un escritor con nervio emocionado; de Otero Pedrayo inventaron unha fidalguía que o progresismo ‘comme il faut’ non podía apetecerlle; Celso Emilio, ó cabo, non era máis ca un poeta social sen profundidade literaria da de verdade; Rosalía, unha chorona, santiña, carente de toda pulsión política na extensión verdadeira do termo. E así poderíamos continuar ata esgotarmos o cadro completo dos autores e autoras que desde o Rexurdimento veñen pegando con simple auga de chuvia o brillante edificio da literatura galega. E Ferrín non había ser menos. A moita honra.

Ferrín irrompe na literatura galega coa forza dun coiazo estampado contra un cristal. Unha forza que dissolve nubes mestas. A súa pluma implica modernidade, apertura ó mundo sen pasar pola alfándega española, e, no meu entender, un paso máis aló que impide, por facela obsoleta xa antes de que chegue a se formular de todo, esa tentación fundacional de estruturar o edificio literario nacional coa materia lánquida do paraíso perdido dun tempo e dun espazo míticos. Non é que Ferrín constrúa el só o campo literario galego, pero contribúe dun xeito senlleiro a lle fornecer os espazos que actualmente habita, que son todos. Ou sexa, a facer del o único territorio liberado, a única República que temos. O único ámbito autenticamente normalizado. Coa excepción, quizais, do mundo virtual da TVG, pero este é posterior e está afectado por grandes buratos negros de difícil comprensión, como esa teima en investir diñeiro en producións audiovisuais estrañas á lingua. Pero esa é outra cuestión, aínda que o campo audiovisual que nace en Galicia podería apelar menos ó lucro e seguir o exemplo conceptual do campo literario, que se configura independente, diferenciado, contra a subalternidade, ó redor da lealdade radical á lingua.

A literatura que nos ofrece Ferrín arma textos novos e impugna textos vellos, sempre desde dentro da casa, proxectando unha normalidade alternativa que a realidade histórica cambiante —non no esencial, é dicir, na subalternidade nacional e no dominio de clase— non permite case que nin en soños. O gran mérito de Ferrín, da súa literatura, consiste non só na beleza dos seus textos e noutros trazos xeniais ós que poderíamos acudir deica a hipérbole, senón tamén —ou sobre todo, por que non— na vitoria definitiva sobre a subalternidade. Sen volta atrás. Os textos de Ferrín fundan unha normalidade cultural, lingüística e nacional alternativa ó tempo que penetran coma unha fera na carne viva dos conflitos sociais e humanos, na propia condición humana, coa exactitude da subela, como só os grandes escritores dan captado.

A literatura de Ferrín ofrécelle á historia da cultura galega unha normalidade alternativa que aínda non se coñece, ou non é hexemónica, no plano da realidade aparente. Mais ofrécella porque detrás hai un ser humano indivisible, que non acepta ser obxecto de estudos parciais. É dicir, tras o Ferrín escritor, ou confundido nel porque é a mesma figura, a mesma persoa, está o Ferrín social e político. Humano. Xa que non hai literatura que non se comprometa, a de Ferrín abrázase a un proxecto político que o autor vai semeando en todos os pasos que ousa dar por este mundo. Pero non ó xeito dun realismo superficial, senón coa forza dun coiazo no cristal. Ese é o Méndez Ferrín que haberá que seguir reivindicando, o orgánico, o indivisible, o ser humano en todas as súas dimensións. Para derrubar esa lenda urbana, a mesma que afectaba a Castelao, Otero, Rosalía e outros, a que nos mente ó falarnos dun enfrontamento trágico entre un Ferrín literariamente importante e un Ferrín politicamente insubstancial, extremista, errado, sectario, radicalmente enganado e incapaz. Comprometida lenda. Pero non. Nin é real a incompatibilidade nin é correcta a caracterización do Ferrín político. Este carrega arreo a dignidade orgullosa dun proxecto que só coñece o idioma da emancipación.

Ferrín seguiu chamando comunista na noite máis negra dos tempos, cando a historia se guindaba ó baleiro e os pobres do mundo pasaban a ser os restos arqueolóxicos dunha canción que xa nin tiña dereito a existir. E segue asumindo tal condición mesmo cando o proxecto con máis potencia liberadora se exhibe nos húmidos salóns da burguesía como unha película de terror de serie B. Quizais iso explica a ausencia de pontes entre a súa literatura e o seu compromiso político; son territorios que non precisan pontes en Ferrín, que se confunden un no outro e se orixinan reciprocamente. Da mesma maneira que Ferrín non é imaxinable sen a súa literatura, esta non sería a que é se Ferrín non fose comunista e desexase un futuro (o antes posible) de plena soberanía (ou sexa, independencia) para Galicia; se non habitase permanentemente este lado da barricada, sempre onda as causas xustas dos desposuídos e dos explotados, sempre con cada reprodución histórica da Comuna e de Outubro.

Ese é o Ferrín que eu coñezo desde hai máis de vinte anos, co que teño a sorte de compartir espazos como ‘A Trabe de Ouro’ e de cuxo maxisterio humilde me sigo enriquecendo.